

FRAGMENTA IN EPISTOLAM AD ROMANOS

E COMMENTARIIS THEODULI, E CATENA CRAMERI, NECNON E COD. MONACENSI.

I

E Catena Theoduli vet. Patrum Bibl. tom. VIII, 589.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

A

CAP. I.

« Πεπληρωμένους πάση ἀδικίᾳ, πορνείᾳ, πονηρίᾳ, πλεονεξίᾳ, κακίᾳ· μεστοὺς φθόνου, φόβου, ἔριδος, δόλου, κακοηθείας· ψιθυριστὰς, καταλάλους, θεοστυγεῖς, ὑβριστὰς, ὑπερηφάνους, ἀλαζόνας. »

(*) Καὶ ἐν τούτῳ τῷ τῆς ἀδικίας προσρήματι, κοινῇ τὰ εἰς ἀλλήλους αἰτιῶν πάντα περιλαβῶν ἀμαρτήματα, ἐν τοῖς ἐξῆς ἀπαριθμεῖται καθ' ἕκαστον. Καὶ πονηρίαν μὲν λέγει, τὸ ἐκ κατασκευῆς εἰς τινα παρὰ τοῦ πόνου γινόμενον· πλεονεξίαν δὲ, τὴν ὑπὲρ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ πλείονος βλάβην· κακίαν δὲ, τὴν τοῦ κακῶσαι τὸν πέλας σπουδὴν· φθόνον δὲ, τὴν ἐπὶ τοῖς τοῦ πλησίον καλοῖς βασκανίαν· φόβον δὲ, τὴν μέχρις ἀναιρέσεως κίνησιν· ἔριν δὲ, τὴν ἐπίφογον φιλονεικίαν· δόλον δὲ, τὰς ἐπὶ λύμῃ τῶν ἀδελφῶν ἐπιβουλάς τε καὶ μηχανάς· κακοηθειαν δὲ, τὴν κακοτροπίαν· ψιθυρισμὸν δὲ, τὴν ὑπ' ὀδόντα τῶν παρόντων κακολογίαν· καταλαλίαν δὲ, τὴν εἰς ἀπόντας ὑπὸ τινῶν βλασφημίαν· θεοστυγεῖς δὲ, οὐ τοὺς ὑπὸ Θεοῦ μισουμένους (οὐ γὰρ αὐτῷ τοῦτο δεῖξαι πρόκειται νῦν), ἀλλὰ τοὺς μισοῦντας Θεόν· ὑβριστὰς δὲ, τοὺς θρασεῖς καὶ λοιδοροὺς· ὑπερηφάνους δὲ, τοὺς κατὰ τῶν οὐκ ἐχόντων ἐφ' οἷς ἔχουσι φουσημένους· ἀλαζόνας δὲ, τοὺς ἐφ' οἷς οὐκ ἔχουσιν ἀυχοῦντας ὡς ἔχοντας· ἐφευρετὰς κακῶν, τοὺς ἐπὶ τοῖς παλαιοῖς κακοῖς, ἕτερα καινοτομοῦντας κακά· γονεῦσι δὲ ἀπειθεῖς, τοὺς καὶ μέχρι τῶν γονέων ἀγνώμονας· ἀσυνέτους δὲ, τοὺς ἀσυνειδήτους, ὧν οὐδὲν ἀφρονέστερον· ἀσυνθέτους δὲ, τοὺς ταῖς συνθήκαις μὴ ἐμμένοντα; ἃς ἂν πρὸς τινὰς σύνθωνται· ἀστόργους δὲ, C τοὺς ἀπηνεῖς καὶ ἀφίλους· ἀσπόνδους δὲ, τοὺς ἀδιὰλλάκτους καὶ μνησικάκους· ἀνελεήμονας δὲ, τοὺς ἀκαμπεῖς καὶ ἀνευδότους πρὸς ἕλεον. Ἀλαζόνας. Εἰ γὰρ ὁ κατορθῶν, τῇ ἀλαζονείᾳ χρησάμενος ἐκένωσε τὰ κατορθωθέντα, ποίας ἂν εἴη τιμωρίας ἀξίως ἢ ἐν ἀμαρτίαις ἀλαζονευόμενος; Ἐφευρετὰς κακῶν. Ὅπερ μελετιόντων καὶ σπουδαζόντων ἴδιον, οὐ μὴν ἀγνοούντων. Ἀσυνθέτους ἀνελεήμονας. Ἀποσχονίζοντας ἀπὸ πάντων, τουτέστι, πάντας μισοῦντας καὶ ἀποστρεφομένους.

injuriarumque non immemores; immisericordes vero, inflexibiles, neque adeo ad misericordiam propensos. *Arrogantes*; si enim recte agens (si ostendet sese) in nihilum redegit ab se recte acta, et cum virtute, qualinam supplicio dignus fuerit qui in peccatis suis sese ostentat? *Inventores malorum, parentibus immorigeros, insipientes, foederis expertes, a charitatis affectu alienos, irreconciliabiles, immisericordes*: quod quidem exercentium sese proprium est, et studiose quidquam agentium; non certe ignorantium. Dissidentes ab omnibus hoc est, omnes odio prosequentes aversantesque.

(*) Græca deprompsimus ex catena OEcumenii in Epistolas sancti Pauli, tom. I, p. 210.

« Qui simul ac justitiam Dei agnovissent. »

Rursum indicat, per cognitionem eos peccasse: justitiam vero Dei mandata vocat. *Nempe quod talia agentes digni sint morte. Quæ vero est justitia Dei? Quoniam, inquit, hujusmodi committentes, digni sunt morte; hæc enim Dei est justitia. Non solum qui ea faciunt, verum etiam qui consentiunt agentibus.* Duas culpas et accusationes ponit: alteram facere et coagere, vel adjuvare facientes: alteram, proximum ad mala cohortari invitareque.

A « Οἷτινες τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ ἐπιγνόντες. »

Πάλιν δείκνυσιν αὐτοὺς ἐν γνώσει ἀμαρτάνοντας. Δικαίωμα δὲ τὰς ἐντολάς λέγει· ὁ γὰρ νόμος ὁ Μωσαϊκὸς τραυῶς καὶ ἀποτόμως διακελεύεται, ἀξίους θανάτου κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράττοντας· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ δικαίωμα καὶ ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ. Δύο τίθησιν ἐγκλήματα, τὸ ποιεῖν τε καὶ συμπράττειν τοῖς ποιούσι, καὶ εἰς τὸ κακὸν παρακαλεῖν τὸν πλησίον.

II.

Ex catena Crameri cum variis cod. Monacensis lectionibus

CAP. V.

VERS. 13. « Usque ad legem peccatum erat in mundo. »

Vitam illam quæ in mundo peccato et morti obnoxia est, cuique ideo lex opus fuit, lex, inquam, peccatum simul manifestans et prohibens, primus nobis auspiciatus est Adam, quippe ante omnes creatus et prævaricatus. Quicumque ergo ex ipso per generationum successiones orti sunt, merito moriantur, primi videlicet parentis naturam hæreditantes. Verum ex illis omnibus morte damnatis, alii per propria etiam quæ ipsi admisere peccata in mortem præcipitant, alii vero propter solam Adami condemnationem: quales sunt infantes. Propterea nunc quidem dicit: *In omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt, omnes pro plurimis dicens, sicut et in sequentibus. Si ergo propter unius delictum plurimi mortui sunt, plurimos pro omnibus usurpat, — nunc autem: Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt: qui enim agendi, discernendi eligendique non sunt capaces, quomodo delicto possint esse obnoxii? Talis est explicatio illius quod dictum est: Usque ad legem peccatum erat in mundo.*

VERS. 16. « Et non sicut per unum peccatum, ita et donum. »

Unum enim primi parentis peccatum omnium condemnationis causa exstitit, et peccati illius pœnam omnes persolverunt. Gratia vero non illud tantum, verum etiam multa alia, peccato illo graviora, per posterios sponte excogitata et commissa, abolevit, naturam nostram a lapsu penitus immunem et justam constituens.

VERS. 17. « Si enim unius delicto, » etc.

Postquam sufficienter per comparisonem demonstravit gratiæ præstantiam, concludit jam, et illud quod maxime intendebat, astruit, dicens: *Si enim unius delicto mors regnavit per unum, et quæ sequuntur. Conjunctionem enim hic usurpat pro igitur. Si igitur, inquit, per unius hominis delictum, et unum delictum regnavit mors, multo magis qui*

B

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

« Ἄχρη γὰρ νόμου, ἀμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ. »

Ταύτης ἡμῖν, φησὶ τῆς ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ ζωῆς τῆς ἀμαρτεῖν τε καὶ ἀποθανεῖν ἐπιδεχομένης, καὶ διὰ τοῦτο καὶ νόμου δεομένης εἰκότως τοῦ τὴν ἀμαρτίαν ὑποδεικνύοντος τε καὶ ἀπαγορεύοντος, ἤρξε πρῶτος ὁ Ἀδὰμ, ἅτε πρῶτος καὶ γενόμενος καὶ παρανομήσας. Τῶν οὖν ἐξ αὐτοῦ κατὰ διαδοχὰς τιχτομένων, πάντες ἀπέθνησκον, ὡς εἰκὸς, τοῦ προπάτορος κληρονομοῦντες φύσεως· ἀλλὰ τῶν ἀποθνησκόντων τούτων οἱ μὲν δι' ὧν καὶ αὐτοὶ παρηνόμουν, ἠπείγοντο τῷ θανάτῳ· οἱ δὲ διὰ μόνην τοῦ Ἀδὰμ τὴν κατάκρισιν, οἷον ἡ τῶν νηπίων μερίς· διὰ τοῦτο νῦν μὲν φησιν· *Εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰσῆλθεν ὁ θάνατος, ἐφ' ᾧ πάντες ἤμαρτον*· ἀντὶ τῶν πολλῶν λέγων τοὺς πάντας ὡσπερ αὐτοῖς¹ μετὰ ταῦτα. *Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνδὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, τοὺς πολλοὺς ἀντὶ τῶν πάντων φησὶ· νῦν δὲ ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἀμαρτήσαντας· οἱ γὰρ οὔτε πράξεως, οὔτε διακριτικῆς προαιρέσεως ὄντες ἐνδὸς, πῶς ἂν εἶεν ὑπεύθυνοι πλημμελήματι; τὸ δὲ, Ἄχρη νόμου ἀμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ, τοιοῦτόν ἐστιν.*

« Καὶ οὐχ ὡς δι' ἐνδὸς ἀμαρτήσαντος, τὸ δῶρημα. »

Μία μὲν γὰρ, φησὶν, ἡ ἀμαρτία τῆς κατακρίσεως πάντων αἰτία, καὶ τὴν ἐκείνης δίκην οἱ καθεξῆς πάντες ἐξέτισαν. Ἡ δὲ χάρις οὐκ ἐκείνην μόνην, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἄλλας ἐκείνης βαρυτέρας ἐπιτηδευθείσας ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἀνείλεν, ἀπταιστον παντελῶς καὶ δικαίαν ἐργασάμενος [leg. ἐργασαμένη] τὴν φύσιν ἡμῶν.

« Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνδὸς παραπτώματι, » κ. τ. λ.

Ἀποδείξας αὐτάρκως τὸ περιττὸν τῆς χάριτος κατὰ σύγκρισιν, ἐπισυλλογίζεται λοιπὸν καὶ κατασκευάζει τὸ σπουδαζόμενον, καὶ φησιν· *Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνδὸς παραπτώματι ὁ θάνατος ἐβασίλευσε διὰ τοῦ ἐνδὸς, καὶ τὰ ἐξῆς. Τῷ γὰρ συνδέσμῳ, νῦν ἀντὶ τοῦ τοίνυν ἐχρήσατο. Εἰ τοίνυν, φησὶ καὶ ἐνδὸς ἀνθρώπου παραπτώματι καὶ δι' ἐνδὸς παραπτώματος ὁ θά-*

¹ Leg. ἐν τοῖς.

νατος ἐβασιλευσεν, ἄρα οὖν πολλῶ μᾶλλον οἱ τὸ A
πλέον τῆς εἰς δικαιοσύνην χάριτος ἐν τῷ ἐν Χρι-
στῷ κομιζόμενοι, καθὼς ἀποδέδεικται, βασιλεύσου-
σιν ἐν ἀθανάτῳ ζωῇ (1).

« Ἴνα ὡσπερ ἐβασιλευσεν ἡ ἀμαρτία ἐν τῷ θά-
νάτῳ. »

Ὅστε φησὶν ἀναντιρρήτῳ ὅτι, καθάπερ ἡ ἀμαρτία
τὴν ἑαυτῆς ἐν τῷ θανάτῳ καὶ διὰ τοῦ θανάτου δυ-
ναστείαν ἐκράτυεν, οὕτω καὶ ἡ χάρις τὴν ἐν Χρι-
στῷ τοῖς πᾶσι παρεχομένη δικαίωσιν, ἐν ἀτελευ-
τήτῳ ζωῇ τὴν βασιλείαν ἀδιάδοχον ἔξει.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Τί οὖν ἐροῦμεν; Ἐπιμενοῦμεν τῇ ἀμαρ-
τίᾳ, » κ. τ. λ.

Τὰ προλαμβάνοντα εἰρηκῶς ἐπὶ συστάσει τοῦ περὶ τῆς
κατὰ Χριστὸν χάριτος λόγου, συνειδέν ἐκ τούτων B
αὐτῷ τικτομένην ἀντίθεσιν· καὶ ταύτην ἀντιθεῖς,
ὡς ἀπὸ τοῦ ἐναντίου τὴν λύσιν αὐτῆς ἰσχυροτάτην
ἐργάζεται, καὶ φησὶν· Τί οὖν ἐροῦμεν; Ἐπιμε-
νοῦμεν τῇ ἀμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ; Μὴ
γένοιτο! Ἄρα οὖν, φησὶν, ἐκ γε ὧν ἔφη, ὡς ἐπεξ-
αμαρτητέον ἡμῖν, καὶ ταύτῃ τὴν χάριν ποιητέον
πλείονά τε καὶ μείζονα, εἴπερ οὖν πρὸς τὸ τῶν ἡμε-
τέρων πλήθος ἀμαρτημάτων καὶ ἡ ταύτης αὐξεται
φύσις; (Ἔοικε δὲ μάλιστα τοῦτο, τῷ Φασί τινες
ἡμᾶς λέγειν, Ποιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔλθῃ τὰ
ἀγαθά.) Μὴ γένοιτο! φησὶ. Τέως ὡς ἀνόσιον [ἢ ἀνά-
ξιον] παντὸς λογισμοῦ τὸν λόγον ἀπηρῆξατο· μετὰ
τοῦτο δὲ ἤδη καὶ λογισμαῖς ἀναμφιλέκτοις ² τὴν ἀτο-
πίαν αὐτοῦ διελέγχει, καὶ φησὶν· Οἵτινες ἀπεθάνο-
μεν τῇ ἀμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ; Τοῦτο C
λέγειν ἂν, φησὶν, ἔχοιεν οἱ σαρκικοί τε καὶ ἄπιστοι·
ἡμᾶς μέντοι τῶν παντάπασιν ἀθανάτων ἐστὶν αὐθις
ἀναβιώσασθαι τῇ ἀμαρτίᾳ τοὺς ἅπασι ἀποθανόντας αὐτῇ.

« Ἡ ἀγνοεῖτε ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν
Ἰησοῦν, » κ. τ. λ.

Ἴστε τοῦτο πάντως, φησὶν, ὡς τὸ Χριστοῦ βάπτι-
σμα τύπον ἔχειν αὐτοῦ, τοῦ τε θανάτου φαρῆν καὶ
τῆς ἀναστάσεως. Οἱ τοίνυν τοῦτο πίστει δεξάμενοι,
πρόδηλον ὡς ἐπὶ ταῖς ἐλπίσιν αὐτὸ ταύταις εἰλήφα-
μεν, ἵνα ὡσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν εἰς υἰοθε-
σίαν ἐπίδοξον· τοῦτο γὰρ λέγει Διὰ τῆς δόξης τοῦ
Πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς τοῦ θανάτου κοινωνηκό-
τες αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, κοινωνοὶ ἡμεν τῆς
ἀκηράτου καὶ ἀπαλαιώτου καὶ παρμακαρίας ἐκείνης D
ζωῆς.

« Τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρω-
πος, » κ. τ. λ.

Παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθαρτὸν λέγει καὶ παθη-
τόν· ὡς τῆς πλαιότητος φθειρούσης τὸν ὡσπερ ἂν
ἐπιγίνοιτο· ἀμαρτίας δὲ σῶμά φησι, τὸ μηκέτι μέ-

² Cod. ἀνεμφιλέκτοις.

(1) *Catena Theoduli sub nomine Gemadii hæc tradit:*
Simile est hoc ei quod Galatus Apostolus dixit: Lex,
prævaricationum causa lata est. Nam particula ἵνα,
id est ut, hic juxta proprietatem linguæ posuit, si-
gnificat enim consequens. Cunctis enim Adam po-

abundantiam gratiæ in uno Christo receperunt, sicut
ut demonstratum est, regnabunt in æterna vita.

VERS. 21. « Ut sicut regnavit peccatum per
mortem. »

Unde procul dubio manifestum est quod, quem-
admodum peccatum in morte et per mortem po-
tentiam suam confirmavit, ita et gratia, omnibus in
Christo justificationem largiens, regnum indeficiens
in æterna vita obtinebit.

CAP. VI.

VERS. 1. « Quid ergo dicemus? Permanebimus
in peccato, » etc.

Quæ præcedunt, præfatus ut doctrinam de Chri-
sti gratia astrueret, sensit ansam objectioni datam,
quam ipse sibi opponens, ejus validissimam solutio-
nem quasi ex persona contradicentis adducit, di-
cens: *Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato,
ut gratia abundet? Absit!* Num, inquit, ex his quæ
a me dicta sunt erui potest quod nobis peccata pec-
catis addere liceat, quo videlicet major abun-
dantiorque gratia evadat, siquidem illa secundum
multitudinem delictorum nostrorum amplificatur?
(Hoc autem fere idem est atque illud: *Aiunt quidam
nos dicere, Faciamus mala ut veniant bona.*) *Absit!*
inquit. Primum scilicet talem sententiam, quasi
omni discussione indigna sit, deprecatur; deinde
probationes etiam indubitatas adducit, quibus ab-
surditatem ejus arguat, dicens: *Qui enim mortui
sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo?* Hoc,
inquit, dicere carnales forsitan infidelesque præsu-
ment: sed revera omnino impossibile est, nos,
peccato semel mortuos, peccato denuo reviviscere.

VERS. 3. « An ignoratis quia quicumque bapti-
zati sumus in Christo Jesu, » etc.

Hoc, inquit, omnino novistis, Christi baptisma ty-
pum ejus habere, mortis, inquam, et resurrectionis
ipsius. Quicumque autem hoc mysterium, creden-
tes, suscepimus, ideo fidem illam amplexi sumus, ut
ipsam in hanc spem traducamus, quod scilicet,
quemadmodum surrexit Christus a mortuis in glorio-
sam adoptionem (hoc enim significat *Per gloriam
Patris*), ita et nos, mortis ejus, per baptismum,
participes facti, vitam illam perbeatam, corru-
ptionisque et senectutis immunem, cum ipso par-
ticipabimus.

VERS. 6. « Hoc scientes, quia vetus homo no-
ster, » etc.

Veterem hominem, corruptibilem et passibilem
intelligit, quippe quod *vetustas*, sive senectus, qui-
cumque ad eam pervenerit, ipsum in corruptionem

steris, imo ipsi etiam Adamo lege lata, abundavit
delictum. Quo eam præcepta majora, hoc, si quis
ea transgrediamur, delicta grandiora. *Subintravit*,
accessit, opportunitatem ejus ostendit. *Ut abunda-
ret delictum.* (*Bibl. vet. Patrum, V, II, 597.*)

urgere soleat. Corpus autem peccati vocat, corpus nondum peccati immune, sed peccato obnoxium. Illud igitur corpus *destruitur*, inquit, id est, quoad peccatum inefficax constituitur; ideoque non simpliciter dixit destrui corpus, sed *corpus peccati*. Quod enim nunc corruptibile est, induit incorruptionem; et quod nunc mortale est, induit immortalitatem, Domino Christo *reformante corpus humilitatis nostræ*, ut *configuretur corpori charitatis suæ*. — *Qui enim mortuus est*, inquit, *justificatus est a peccato*. Quid est illud quod dicit? Eorum est peccare qui presentem vivunt vitam, siquidem et ipsorum est legem habere; mortuis autem neutrum convenit: nec enim lex cum mortuo sermonem habet (qui vero, cum ne quidem audiente?), neque mortuum hominem sollicitat peccatum. Cum mortuo igitur peccatum nihil habet commune, nec ullum jus in eum obtinet, quippe qui jam non prævaricationi subjaceat.

VERS. 8. « Si autem mortui sumus cum Christo, » etc.

Quemadmodum, inquit, mortuus est Christus, ita et nos morimur: quemadmodum vivit Christus, ita et nos vivemus. Decet igitur vos in eum respicere; et quemadmodum impossibile est, ipsum, qui *peccato mortuus est semel*, Deoque *resurrexit*, iterum mori, ita et vos, oporteret, justissima conclusione utentes, vitam vestram deinceps ad Christi vitam conformare, ut qui, spe freti, in hanc vitam a priori transiveritis.

VERS. 12. « Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore. »

Argumentum ex Christianis educens, et ostendens peccatum nullo modo in ipsis amplius regnare, quippe qui post baptismum non sunt carnales (hæc autem fide tantum, non industria obtinemus: neque enim impassibiles immortalesque nascimur, hac conditione propter inserutabilem quamdam causam post generalem resurrectionem reservata), consilium ipsis dat moderatum quidem et possibile. Non enim dicit, Ne ergo peccetis, hoc enim ad naturam impassibilem et immortalem pertinet, sed *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore*, non dominetur vobis; neque ad modum servorum agatis amplius quod peccatum imperat in corporis vestri desideriis, tradentes corpora vestra quasi satellites ad ipsam iniquitatis cooperationem. Iniquitatem fugite, ipsam vobis adversam hostemque cogitantes; ad Deum confugite, et vosmetipsos illi præparate quasi immortales secundum justitiæ rectitudinem: *Peccatum enim vobis non dominabitur: non enim sub lege estis, sed sub gratia*. Sciebat hominem carnalem paratum fore uti gratia ad impune peccandum. Hoc prævidens sermonem de illo sibi objicit dicens:

VERS. 15. « Quid ergo? peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. »

Α νον ἀναμάρτητον, ἀλλ' ἐπιδεχόμενον ἁμαρτίαν. Τοῦτο τοίνυν καταργεῖται, φησὶ, τουτέστι ἀνερέργητον πρὸς τὴν ἁμαρτίαν καθίσταται. Διὸ καὶ οὐχ ἀπλῶς ἔφη καταργεῖσθαι τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας· τοῦτο γὰρ φθαρτὸν ὄν νῦν, ἐνδύσεται ἀφθαρσίαν· καὶ θνητὸν ὄν νῦν, ἐνδύσεται ἀθανασίαν, μετασχηματίζοντος ἡμῶν τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. — Ὁ γὰρ ἀποθανὼν, φησὶν, δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Τί τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει; τῶν ζώντων ταυτηνὴν τὴν ζωὴν τὸ πταίειν ἐστίν· ἐπειδὴ καὶ τὸν νόμον ἔχειν τούτων ἐστὶ· τοῖς τετελευτηκόσι δὲ προσήκει τούτων οὐδέτερον. Οὔτε γὰρ νόμος τῷ τεθνηκότι προσδιαλέγεται· πῶς γὰρ τῷ γε μηδὲ ἀκούοντι; καὶ

B ἁμαρτία τὸν τοιοῦτον οὐ διοχλεῖ. Τῷ τοίνυν ἀποθανόντι φησὶν, οὐδὲν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν κοινόν· οὐδὲ αὐτῇ πρὸς ἐκεῖνον ἔχει τὸ δίκαιον· οὐδὲ γὰρ τῷ πλημμελεῖν ὑπόκειται τοῦ λοιποῦ.

« Εἰ δὲ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ, » κ. τ. λ.

Οὐκοῦν, φησὶ, καθάπερ ὁ Χριστὸς, καὶ ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν· καθάπερ ὁ Χριστὸς, ζητούμεθα καὶ ἡμεῖς. Προσῆκει οὖν εἰς ἐκεῖνον ὑμῖν ἀφορᾶν· καὶ ἅπερ³ ἐκεῖνον ἅπαξ ἀποθανόντα τῇ ἁμαρτίᾳ, εἶτα ἀναστάντα τῷ Θεῷ, τῶν ἀδυνάτων ἐστὶν αὐθις ἀποθανεῖν, οὕτω δέοι ἂν καὶ ὑμᾶς λογισμῷ χρωμένους δικαιοσύνῃ τὴν ἑαυτῶν τοῦ λοιποῦ βίον ἐν τῇ κατὰ Χριστὸν ῥυθμιζεῖν⁴ ζωῆ ὡς ἐλπίδι πρὸς ταύτην μεταθεθηκότας ἐκ τῆς προτέρας.

C « Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ἡμῶν σώματι. »

Ἄνατριψας ἐκ τῶν κατὰ χριστῶν τὴν ἀντίθεσιν, καὶ δείξας οὐκέτι τοῦ ἁμαρτάνειν αὐτοῖς οὐδαμῶς, ὡς οὐκ οὐσιν ἔτι μετὰ τὸ βάπτισμα σαρκικοῖς· ταῦτα δὲ μόνῃ πίστει τέως οὐ πείρα κεκτήμεθα· οὔτε γὰρ ἀπαθείς, οὔτε ἀθάνατοι πῶς γεγονάμεν, τοῦ πράγματος αὐτοῦ κατὰ τινα λόγον ἀπόρρητον τῷ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως φυλαττομένου καιρῷ, συμβουλήν μετρίαν τε αὐτοῖς καὶ τὴν ἐνδεχομένην προσάγει. Οὐ γὰρ ἔφη, Μὴ οὖν ἁμαρτάνετε. Τοῦτο γὰρ φύσεως ἀπαθοῦς τε καὶ ἀθανάτου, ἀλλὰ, Μὴ βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν, κράτος ἔχετε· μηδὲ δίκην οἰκετῶν τὸ προσταττόμενον ὑπ' αὐτῆς ἐν ταῖς τοῦ σώματος ἡμῶν ἐπιθυμίαις ἔτι ποιεῖν καταδέχεσθε⁴, δορυφόρους ὡσπερ αὐτὴν πρὸς συνέργειαν τῆς ἀδικίας τὰ ἑαυτῶν παρεχόμενοι μέλη. Ἄλλ' ἀποφυγόντες ἐκείνην, καὶ πολεμίαν ὑμῖν εἶναι καὶ ἐχθρὰν ἡγησάμενοι, καταφύγετε πρὸς Θεόν, καὶ ὡς ἀθανάτους αὐτῷ πρὸς δικαιοσύνης κατὰ δικαιοσύνης κατόρθωσιν ἑαυτοῦς εὐτρεπίσατε· Ἄμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει, οὐ γὰρ ἐστὶ ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν. Ἐγὼ τούτου τὴν σαρκικὴν ἐτοιμῶς ἐξόμενον· καὶ τῇ χάριτι πρὸς ἁμαρτήματα ἀποχρησάμενον ἄδειαν. Τοῦτο τοίνυν προυπειδόνος (sic) ἑαυτῷ, τὸν παρ' ἐκεῖνου λόγον ἀνθυποφέρει καὶ φησιν·

« Τί οὖν; ἁμαρτήσομεν, ὅτι οὐκ ἐσμὲν ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν; Μὴ γένοιτο. »

³ Leg. καθάπερ. ⁴ Leg. ρυθμιζεῖν. ⁵ Cod. καταδέχεσθαι.

Οὐ γὰρ ὑμᾶς τοῦτο, φησὶ, λέληθεν, ὅτι προσήκον ἄ
 ὑμῖν ταῖς ὑμῶν αὐτῶν ὁμολογίαις ἐμμένειν· καὶ
 τοῦτον ὅτι δεσπότην ἑαυτοῦ τοῖς ἔργοις τις ἐπιδέ-
 δεικται τὸν οὐ τοῖς (sic) κελεύσματιν ἐγνωκεν ὑπα-
 κούειν· καὶν ἁμαρτία τοῦτο, καὶν δικαιοσύνη. Τὸ γὰρ
 ἦτοι ἁμαρτίας, ἢ ὑπακοῆς εἰς δικαιοσύνην ἀσαφῶς
 εἰρημένον τοιοῦτόν ἐστιν, ἦτοι ἁμαρτίας εἰς ὑπα-
 κοήν, ἢ δικαιοσύνης.

« Χάρις δὲ τῷ Θεῷ, ὅτι ἦτε δοῦλοι τῆς ἁμαρ-
 τίας. »

Χάρις, φησὶ, τῷ Θεῷ, ὅτι ἦτε δοῦλοι τῆς ἁμαρ-
 τίας· λάχετε, τῆς ἁμαρτίας ἀνθελόμενοι τὴν δι-
 καιοσύνην, καὶ ταύτην ἀντ' ἐκείνης δεσπότην ἔχειν
 καταδεξάμενοι. Ἦς καὶ τὸν τύπον τῆς διδασχῆς παρ-
 ειληφότες προσήκασθε, πρὸς ὃν τοῦ λοιποῦ βιωτέον
 ὑμῖν ἀκριβῶς. Εἰς τοιοῦτους κατενήνεγμαὶ λόγους, B
 καὶ παραδείγμασιν ἀνθρωπίνων ἐχρησάμενη ἐθῶν
 τοῦ πρὸς ἀρετὴν ἀτόνου τῆς σαρκὸς ὑμῶν με κατ-
 αναγκάσαντα.

« Ὡσπερ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα
 τῇ ἀκαθαρσίᾳ. »

Ὡσπερ γὰρ παρεστήσατε, φησὶ, τὰ μέλη ὑμῶν,
 καὶ τὰ ἐξῆς. Τὸν γὰρ κἀνταῦθα σύνδεσμον, ἀντὶ τοῦ
 τοίνυν παρείληφε. Δεῖ τοίνυν ὑμᾶς, φησὶν, ὡσπερ
 ἐν τῷ πρόσθεν ὅλους ἑαυτοὺς τῇ ἀνομίᾳ πρὸς ἐργα-
 σίαν ἀκαθαρσίας ἐκδεδώκετε πάσης, οὕτω νῦν, ἢ
 καὶ μᾶλλον ἀποσχομένους ἐκείνων παντάπασι, τὴν
 δικαιοσύνης σπουδαίως ἀγιότητα μετελθεῖν. Ἰστε
 γὰρ ποῦ τὸν χρόνον ἐκαῖνον, φησὶν, ἐν ᾧ τῆς ἁμαρ-
 τίας ἐπιτάγμασιν ὑπετάχτεσθε. Πῶς ἦν ὑμῖν πρᾶγμα C
 κοινὸν πρὸς τὴν δικαιοσύνην οὐδέν.

« Τίνα οὖν καρπὸν εἶχετε τότε, ἐν οἷς νῦν ἐπαι-
 σχύνεσθε; »

Καίτοι ἡδέως ἂν ἔγωγε νῦν πυθόμην ὑμῶν ὑπὲρ
 ὅτου κατεσπευσμένως οὕτως τῇ ἁμαρτίᾳ τὴν καλὴν
 ἐκείνην δουλείαν ἐξεπληροῦτε, καὶ τίς τῆς πολλῆς
 ταύτης εὐνοίας ὑμῶν ὁ καρπός. Οὐ φθορά, καὶ ἀκα-
 θαρσία, καὶ θάνατος, καὶ τὰ πάσης αἰσχύνης ἀνά-
 μεστα; Ἄρα οὖν, φησὶ, τοιαῦτα καὶ τὰ νῦν, ἢ μι-
 κρῶ τῷ καὶ τῷ τυχόντι διεστηκότα, ἀλλ' οὐχὶ τῷ ὅλῳ
 καὶ τῷ παντί; Ἀλλαξάμενοι γὰρ τῆς ἁμαρτίας Θεὸν,
 καὶ τὰ δοκοῦντα τοῦτω διαπράττεσθαι γνόντες, καρ-
 ποῦσθε μὲν τὸν ἀγιασμὸν τὸ ἀναμάρτητον· τουτ-
 ἐστιν, ἐκ δὲ τούτου τὸ ἀθανάτοις ὑμῖν διαμένειν πε-
 ριέσται.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

« Ὡστε, ἀδελφοί μου, καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ
 νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. »

Φέρε δὴ, φησὶν, συστήσωμεν καὶ ἀπὸ τοῦ νόμου
 τοῦτο αὐτό. Οὐκοῦν ἴστε νομομαθεῖς ὄντες τοῦτο γε
 ἀκριβῶς, ὅτι τοῦ ἀνθρώπου κύριος ὁ νόμος μέχρι οὗ
 ζῆ καθέστηκεν. Ἡ γοῦν ὑπανδρὸς γυνὴ ζῶντι μὲν
 τῷ ἀνδρὶ, προσδέδεται νόμῳ. Οὐκοῦν αὐτοῦ περιόν-
 τος ἴδοι πρὸς ἕτερον, ἢ κερκίσεται μοιχαλῆς· τελευ-
 τήσαντος δὲ ἀφείται τοῦ νόμου, καὶ συνοικήσει μὲν,
 ᾧ βούληται· τὸ δὲ τῆς μοιχείας ἐγκλήμα διαφεύξε-
 ται. Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, τοιοῦτόν τι καὶ τὸ καθ' ὑμᾶς.
 Γεγόνατε μὲν γὰρ πιστεύσαντες τοῦ σώματος τοῦ

Non ignoratis, inquit, vos debere in propositis
 vestris constantes permanere, et unumquemque
 hunc sibi accipere operibus magistrum, ejus co-
 gnovit mandatis subjacere, sive peccatum sit, sive
 justitia. Quod enim obscure dicitur sive de peccato
 sive de obeditione ad justitiam dicendum est, sive
 de peccato ad obeditionem, sive de justitia.

VERS. 17. « Gratias autem Deo, quod fuistis
 servi peccati. »

Gratias Deo, inquit, quod fuistis servi peccati.
 Obtinete pro peccato justitiam, loco peccati justitiam
 Dominum habere præponentes. Cujus doctrinae
 toto corde admisistis formam et pro qua vobis
 deinceps accurate est conversandum. In tales feror
 sermones, et argumentis morum humanorum utor,
 quia cogit me infirmitas carnis vestrae ad virtutem.

VERS. 19. « Sicut enim exhibuistis membra ve-
 stra servire immunditiae. »

Sicut enim, inquit, exhibuistis membra vestra, etc.
 Vinculum posterius loco vinculi prioris accepit.
 Oportet igitur, inquit, quemadmodum antea totos
 vosmetipsos injustitiae tradidistis ad operationem
 omnis immunditiae, ita nunc longius ab istis om-
 nino discedentes, cum omni studio ad justitiae san-
 ctitatem progredi. Scitis enim, inquit, tempus il-
 lud, in quo mandatis peccati serviebatis, quomodo
 nihil ad justitiam agebatis.

VERS. 21. « Quem ergo fructum habetis tunc in
 illis, in quibus nunc erubescitis? »

Libenter nunc a vobis audirem cum quanto ar-
 dore hanc pulchram peccato servitutem serviistis,
 et quisnam sit hujus magni studii fructus. Nomen
 corruptio, et immunditia, et mors, et omni verecundia
 plena? An igitur his sunt similia quae nunc habetis,
 aut modicum, et casu tantum a prioribus discrepan-
 tia, et non plane diversa? Deum loco peccati acce-
 pistis, et quae placita sunt ei cognoscentes, fructum
 habetis sanctificationem, id est innocentiam, qua
 vobis insuper dabitur immortalibus esse.

D

CAP. VII.

VERS. 4. « Itaque, fratres mei, et vos mortificati
 estis legi per corpus Christi. »

Age igitur, inquit, hoc per legem ipsam confir-
 memus. Non ignoratis, cum legem et quidem ac-
 curatissime scitis, legem in homine dominari
 quanto tempore vivit. Mulier igitur quae sub viro
 est, vivente marito, legi subjacet. Si, vivente viro,
 alium conspexerit, vocabitur adultera. Si autem
 mortuus fuerit maritus ejus, liberata est a lege; cum
 viro quem voluerit vivet, quin incurrat adulterii
 crimen. Ita se habent, fratres, quae ad vos spe-
 ctant. Per fidem corporis Christi membra estis ef-

fecti. Christus legi mortuus ad alteram vitam ex mortuis surrexit. Vos igitur effecti unum corpus in ipso, mortificati estis legi, et illi fructificate eodem fere modo per resurrectionem.

VERS. 5. « Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum quæ per legem erant, » etc.

Vox caro in Scriptura sacra frequenter usurpatur. Per hanc vocem modo ipsam designat corpoream formam, ut in his quæ Salvator discipulis post resurrectionem suam de seipso dicit: *Spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere*⁷; modo non naturam sed ipsius passiones ut in loco præfato; non enim quasi hominibus nunc carnis expertibus hæc verba proposuit, *Cum enim essemus in carne*, sed quasi hominibus qui in Christo progressi sunt ad immortalitatem et passionum vocationem. Frequenter enim, sicut jam dixi, quæ de Christo credimus, hæc nobis quasi præsentia inducit. Etenim dicit, cum adhuc essemus in vita præcedenti carnali, passiones in membris nostris per legem operari ad peccata; id est, actiones nostræ, per legem in peccatum imputabantur. Peccato autem vulnerati necessario ad mortem mittebamur. His enim sese invicem corroborantibus in errorem inducebatur natura nostra. Iniquitas per legem invalescebat, corroborabatur mors per peccatum, dum lex mortalibus, et ideo ad peccatum propensis, necessario dominaretur. Lex igitur peccatum protulit, mortem genuit peccatum. Mors per passiones reddidit naturam ad peccatum propensam, et in lege necessario constituta fuit.

VERS. 6. « Nunc autem soluti sumus a lege mortis in qua detinebamur. »

Nunc autem, inquit, soluti sumus a lege in qua detinebamur, *ita ut serviamus in novitate spiritus et non in vetustate litteræ*. Oportet igitur nos de cætero gerere quasi homines qui immortales spiritualesque effecti sunt, non quasi homines adhuc corruptibiles, ac vetustati et ideo legis servituti subiectos. Spiritum a littera distinxit Apostolus, a vetustate novitatem, et per ista nomina maximam rerum differentiam ostendit.

VERS. 7. « Quid ergo dicemus? lex peccatum est? » etc.

Concupiscentiam enim, inquit, nescirem, nisi lex diceret: Non concupisces. Non dicit mandatum in me inseruisse concupiscentiam quam non habebam, nam est concupiscentia naturalis. Sed priusquam lex per prohibitionem edocuisset me, nesciebam concupiscentiam et vituperandam et malam esse.

⁷ Luc. xxiv, 39

⁸ Sic God.

Χριστοῦ· τετελευτηκῶς δὲ ἐκεῖνος τῷ νόμῳ πρὸς ἑτέραν ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνεβίω ζωὴν· οὐκοῦν ἐν ὄντες καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ, τῷ μὲν νόμῳ τεθνήκατε· καρπώσετε διὰ τῆς ἀναστάσεως αὐτῷ παραπλησίως καὶ ὑμεῖς.

« Ὅτε μὲν γὰρ ἦμεν ἐν τῇ σαρκί, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου, » κ. τ. λ.

Τῷ τῆς σαρκὸς ὀνόματι διχῶς ἡ θεία χρῆται Γραφή· νῦν μὲν τὴν φύσιν οὕτως αὐτὴν ὀνομάζουσα, ὡς τὸ, *Πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα*, τῷ Σωτῆρι πρὸς τοὺς μαθητὰς περὶ αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰρημένον· νῦν δὲ οὐκ αὐτὴν, ἀλλὰ τὸ αὐτῆς ἐμπαθὲς, ὡς τοῦτο αὐτὸ τὸ προκείμενον. Οὐ γὰρ ὡς ἀτάρκων νῦν ὄντων ἔφησε τὸ, « Ὅτε ἦμεν ἐν τῇ σαρκί, ἀλλ' ὡς πρὸς ἀθανάσιαν καὶ ἀπάθειαν ἐν Χριστῷ μετετληθῶτων. Πολλάκις γὰρ, καθὼς ἤδη προέφη, ἀπὸ τῶν κατὰ Χριστὸν πιστευομένων ἡμῖν ὡς ἐνεστῶτων προσδιλέγεται. Λέγει τοίνυν ὅτι τῆς προτέρας ἡμῶν ἐστὶ τῆς σαρκικῆς ὄντων ζωῆς, τὰ ἐν τοῖς ἡμετέροις παθήματα μέλεσι πρὸς ἁμαρτίαν ἐνεργεῖτο διὰ τοῦ νόμου· τουτέστιν ὑφ' ἡμῶν ἐνεργούμενα, διὰ τὸν νόμον ἡμῖν εἰς ἁμαρτίαν κατελογίζετο· τιτρωσκόμενοι δὲ ὑπὸ ταύτης, ἀναγκαίως τῷ θανάτῳ παραπεμπόμεθα. Πρὸς γὰρ τούτοις δι' ἀλλήλων κρατυνομένοις ἡ φύσις ἡμῶν ἐδογματίζετο· τῆς μὲν ἁμαρτίας ἰσχυούσης διὰ τοῦ νόμου, τοῦ θανάτου δὲ διὰ τὴν ἁμαρτίαν κρατοῦντος· τοῦ νόμου δὲ τοῖς θνητοῖς τε καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ἁμαρτίαν ἐπιβρέπεσιν, ἀναγκαίως ἐπικειμένου. Οὐκοῦν τὴν μὲν ἁμαρτίαν ὁ κόσμος νόμος συνέστη. Ἡ δὲ ἁμαρτία τὸν θάνατον ἀπεγέννα. Ὁ δὲ θάνατος τὴν φύσιν εἰς ἁμαρτίαν εὐόλισθον διὰ τοῦ ἐμπαθοῦς ἐργασάμενος, ἐν χρεῖα νόμων κατέστησεν.

« Νυνὶ δὲ κατηγορήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου ἀποθνήσκοντες, ἐν ᾧ κατειχόμεθα. »

Νῦν μέντοι, φησὶν, ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ κατέχοντος ἡμᾶς κατηργήθημεν, ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος. Δέον οὖν ὡς ἀθανάτους τοῦ λοιποῦ καὶ πνευματικούς γεγεννημένους ἡμᾶς πολιτεύεσθαι· ἀλλὰ μὴ ὡς φαρτοῦς ἐστὶ καὶ παλαιουμένους, καὶ νόμῳ διὰ τοῦτο κατηναγκασμένους δουλεύειν. Ἀντιδιέστειλε δὲ τῷ γράμματι μὲν τὸ πνεῦμα· τῇ παλαιότητι δὲ τὴν καινότητα· καὶ αὐτοῖς τοῖς ὀνόμασι μεγίστην δεικνύς τὴν τῶν πραγμάτων διαφορὰν.

« Τί οὖν ἐροῦμεν; ὁ νόμος ἁμαρτία; » κ. τ. λ.

Τὴν τε γὰρ ἐπιθυμίαν, φησὶν, οὐκ ἤδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, Οὐκ ἐπιθυμήσεις. Οὐ τοῦτό φησιν, ὅτι τῆς ἐπιθυμίας μοι τὴν φύσιν ἐντέθεικεν οὐκ ἔχοντι τὸ παράγγελμα· ἡ γὰρ ἐπιθυμία τῆς φύσεως. Ἄλλ' ὅτι μὴ διδάξαντός με τοῦ νόμου διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως, ἐπίψαγόν τε καὶ φαῦλην ἐπιθυμίαν ὑπέρχεν οὐκ ἠπιστάμην.

« Ἀφορμὴν δὲ λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντο- A
λῆς, » κ. τ. λ.

Μὴ διδάξαντός με τοῦ νόμου, φησὶ, διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως, ἐπιφογόν τε καὶ φαύλην ἐπιθυμίαν ὑπάρχειν οὐκ ἠπιστάμην. Νυνὶ δὲ διὰ τῆς ἐντολῆς τοῦτο μεμάθηκα. Μετρούσης γάρ μοι ταύτης τὴν ἐγκειμένην ἐπιθυμίαν τῇ φύσει, καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῆς ἀφεικτον οὐκ ἐώσης, ἀλλ' ὕροις τακτοῖς αὐτὴν περιγραφούσης τε καὶ περιλαμβανούσης, ἡ ἁμαρτία λαβοῦσα δι' αὐτῆς ἀφορμὴν, τουτέστιν ἰσχύος εὐπορήσασα καὶ ἐπιθυμίας, εἶτά με πρὸς ἀμετρίαν ὑποσκελίσασα, ἐνεργὸν εἰς ἁμαρτίαν μοι πᾶσαν ἐπιθυμίαν ἀπειρημένην κατέστησε. Τὸ ^{6.7} γὰρ, Κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν, ἐνδείκτο ⁸ ἀπηγορευμένην.

« Χωρὶς γὰρ νόμου, ἁμαρτία νεκρά. »

Χωρὶς γὰρ νόμου, φησὶν, ἡ ἁμαρτία νεκρά. Τὴν γὰρ πρᾶξιν ἁμαρτωλῶν ὁ νόμος ἀπαγορεύων συνίστησιν, ὡς ἐάν μὴ τούτου μοι προπαρηγγελκός αὐτῆς ἀποχὴν ἐπιτετηδευκὼς ὑπῆρχον αὐτὴν, οὐκ ἂν ἦν ἐνοχος πλημμελήματι. Οὐ γὰρ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις. Οὐ γὰρ ἐλλογεῖται ἁμαρτία, μὴ ὄντος νόμου ⁹. Ἐγὼ ¹⁰ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ. Τὸ ἐγὼ νῦν ἀντὶ τοῦ ὁ ἄνθρωπος λέγει, λέγει δὲ περὶ τοῦ Ἀδάμ. Ἐλευθέρους δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον. Ἐμὲ γοῦν ¹¹ τὸν ἄνθρωπον ἔχοντα πρὸ τοῦ νόμου τὸ ζῆν ἢ ἐντολὴ προσελθοῦσα διὰ τῆς πρόσθεν νεκρᾶς ἁμαρτίας, ἀναζητήσασα, τοῦτο ἀφείλετο. Καὶ εὗρέθη μοι ἡ ἐντολὴ ἢ εἰς ζωὴν, αὐτὴ εἰς θάνατον· καὶ πέπονθά ¹² τι C
σχέτλιον, καὶ ὄντως ἐλεεινὸν, τῇ εὐεργεσίᾳ βλαβεῖς, καὶ τῷ πρὸς ζωὴν δοθέντι μοι βοηθήματι, τούτῳ τὸ ζῆν ἀπολέσας· Ἡ γὰρ ἁμαρτία ἀφορμὴν λαβοῦσα διὰ τῆς ἐντολῆς ἐξηπάτησέ με, καὶ δι' αὐτῆς ἀπέκτεινεν. Ἐχουσα γὰρ διὰ τῆς ἐντολῆς πρόφασιν ἢ κατάρατος ἁμαρτία, καὶ δυνατωτέρα τῷ ὄπλῳ τῷ ἐμῷ γενομένη, δι' αὐτοῦ με τούτου ¹³ παρακρουσαμένη κατέσφαξε. Δίεισι μὲντοι περὶ τῆς ἁμαρτίας, ὡς ζώσης τε καὶ ὑφεστηκυίας καὶ σοφιστομένης τὸν ἄνθρωπον, κατὰ τὸ τῆς θείας ἔθος Γραφῆς. Οὕτω γοῦν καὶ τὴν δικαιοσύνην προσωποποιῶν ὁ μακάριος εἰσάγει λέγων ¹⁴, Δικαιοσύνη ἐνώπιον αὐτοῦ προπορεύσεται. Καὶ πάλιν ὁ Σολομὼν τὴν σοφίαν· καὶ ὅλως ἐν ταῖς θείαις Λογίαις πολὺ τὸ τοιοῦτον ἰδίωμα.

« Ὡστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, καὶ D
δικαία, καὶ ἀγαθή. »

« Ὡστε, φησὶν ¹⁵, ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθή. Ὁ μὲν σύνδεσμος ἀπλῶς ἐνταῦθα προσέρριπται ¹⁶· νόμον δὲ καὶ ἐντολὴν ταύτων ἀμφοτέρως ὠνόμασεν ¹⁷. Ἄγιον μὲντοι τὴν ἐντολὴν εἶπεν ¹⁸, ὡς τῆς ἁμαρτίας ἀπάγουσαν,

VERS. 8. « Occasione autem accepta, peccatum per mandatum, » etc.

Priusquam lex edocuisset me, inquit, per prohibitionem, nesciebam et vituperandam et malam esse concupiscentiam. Nunc autem hoc per mandatum didici. Cum enim mandatum concupiscentiae mihi naturaliter insitae modum imposuit, nec illius liberum permisit usum, sed eam statutis limitibus circumscripsit comprehenditque, peccatum exinde accepit occasionem, viam scilicet et adiutorium; ad transgressionem impulit me, et in me constituit omnem praedictam concupiscentiam ad peccatum operantem. Etenim dicendo: Operatum est in me omnem concupiscentiam, innuit prohibitam.

B « Sine lege enim, peccatum mortuum. »

Sine lege enim, inquit, peccatum mortuum. Lex per prohibitionem actum peccaminosum efficit, ita ut si non jussisset ut peccatum cum omni studio fugerem, non essem peccato obnoxius. Etenim ubi non est lex, nulla fit transgressio. Non imputatur peccatum sine lege. Ego autem sine lege vivebam aliquando. Hoc ego nunc pro homo ponitur, dicit autem de Adamo. Sed cum venisset mandatum, peccatum revixit, ego autem mortuus sum. Ego homo scilicet ante legem vita fruebar; hanc mihi cum venit mandatum abstulit, per peccatum quod prius mortuum postea revixit. Et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem; et accidit mihi aliquid lugendum et vere miserandum; beneficium nocuit mihi, et adiutorium quod ad vitam mihi datum fuerat, hoc vitam destruxit: Nam peccatum, occasione accepta per mandatum, seduxit me, et per illud occidit. Ansam per mandatum accipiens maledictum peccatum et fortius armis meis effectum, per illa me impulsam jugulavit. Juxta sacrae Scripturae consuetudinem loquitur de peccato quasi vivente, agente hominemque decipiente. Sic beatus Apostolus justitiam agentem inducit dicens: Justitia coram ipso ambulabit. Sic Salomon sapientiam effingit; et in genere multa sunt in sacris Scripturis hujusmodi idiomatis exempla.

VERS. 12. « Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum. »

Itaque, inquit, lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum. Vinculum hic simpliciter projectum est. Sed sub eadem denominatione et legem designat et mandatum. Sanctum tamen dicit mandatum, quia a peccato removet et arcet a

^{6.7} C. M. τῷ. ⁸ C. M. ἐνδει, τό. ἴ. ἐνδεικτο. ⁹ Χωρὶς γὰρ—ὄντος νόμου. C. M. Monac. Τὴν γὰρ πρᾶξιν ὁ νόμος ἀπαγορεύων, ἁμαρτωλῶν συνίστησιν· ὡς ἐάν μὴ τούτου μοι προπαρηγγελκός τὴν αὐτῆς ἀποχὴν, ἐπιτετηδευκὼς ὑπῆρχον αὐτὴν, οὐκ ἂν ἦν ἐνοχος πλημμελήματι· Οὐ γὰρ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις· οὐ γὰρ ἐλλογεῖται ἁμαρτία, μὴ ὄντος νόμου. Τὸ οὖν, Χωρὶς νόμου ἡ ἁμαρτία νεκρά, ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἂν ἐνεργηθεῖν, φησὶ, ἁμαρτήμα, μὴ νόμῳ διωρισμένον· διὰ τί; ὅτι οὐκ ἢ πρᾶξις ἁμαρτήμα ἀπλῶς. Ἀλλὰ τὸ εἰδόντα ὡν δεῖ ἀπέχεσθαι, ποιεῖν τι παρὰ τὰ ἐγνωσμένα καλῶς ἔχειν. ¹⁰ ἐγὼ — ἀπέθανον C. M. ὥστε ἐγὼ, ὁ ἄνθρωπος λέγει νῦν· λέγει δὲ περὶ τοῦ Ἀδάμ· τὸ δὲ, ἔζων χωρὶς νόμου, νόμον καὶ οὕτως. ¹¹ C. M. sine γοῦν. ¹² C. M. πέπονθε. ¹³ C. M. διὰ τούτου με αὐτοῦ. ¹⁴ C. M. εἰσάγει Δαβὶδ, διγ. ἐν. αὐ. πρεσπ. ¹⁵ C. M. sine φησὶν. ¹⁶ παρέρριπται. ¹⁷ C. M. τὸ αὐτό. ¹⁸ C. M. εἶρηκεν.

malo ; justum quia obedientes juste remunerat, pœ-
naque afficit contententes ; bonum quia ad bonum
educit, et per misericordiam a Deo datum est. Non
igitur, inquit, peccatum est lex per quam malum
cognosco et ab illo removeor ; sed est e contra
sancta, et justa, et bona.

VERS. 13. « Quod ergo bonum est, mihi factum
est mors? »

*Quod ergo bonum est mihi, inquit, factum est mors?
Absit; sed peccatum.* Bonum ergo, inquit, mali non
arguam. Sed peccatum accuso et odi, et cum ipso
nunquam libens fœdus inibo. Ut appareat, inquit,
peccatum per bonum operatum esse mihi mortem.
Ipsam enim per bonum nocuit mihi; et naturam
ejus quænam sit ostendit : *ut fiat, inquit, supra
modum peccans et peccatum per mandatum.* Per le-
gem enim manifestum evadit quale et quantum
malum sit peccatum. Quæ fugam peccati jubet et
in adjutorium data fuit lex, hanc mihi peccatum
me seducendo lethiferam effecit.

φυλάττεσθαι καὶ δεδομένον εἰς συμμαχίαν, ὑποσκέλισά με, δι' ἀπάτης αὐτόν μοι τοῦτον ἐπέστησε
φρονεῦσθαι.

VERS. 14. « Scimus enim quia lex spiritualis est. »

Legem defendere pergens et ab omni accusatione
excludens, scio, inquit, quia lex spiritualis est;
quasi diceret perfecta et completa, virtutem perfe-
ctam quæ immortalibus decet exigens. Mihi autem
quid accidit? Carne mortali, corruptibili et multis
passionibus obnoxia circumventus, quasi in casum
sum traditus; venundatus sub peccato: *venundatus*
dicit pro *quasi venundatus*, hoc est enim idioma
Scripturis proprium sine similitudinis adverbio di-
cere quæ frequenter jam sunt posita; qualia sunt
hæc: *Deus noster ignis consumens*⁸; *Servi eratis pec-*
*cati*⁹; *Quis est creditor meus cui vendidi vos? ecce*
*iniquitatibus vestris venditi estis*¹⁰; et illud in san-
ctis Evangelii Salvatoris nostri effatum: *Qui facit*
*peccatum, servus est peccati*¹¹. Vere enim quisque
illi servit a quo victus est.

VERS. 15. « Quod enim operor, non intelligo. »

Postquam dixit, *venundatus sum sub peccato*: et
ideirco constitutus est sub regimine tyranni et in
servorum conditione, consequenter adjicit: *Quod*
enim operor, non intelligo. Hoc est enim servilis
conditionis proprium non esse suæ mentis domi-
num, sed dominicis subjacere mandatis. Frequenter
igitur, inquit, hoc ago quod non elegi. His verbis

⁸ Deut. iv, 24; Hebr. xii, 29. ⁹ Rom. vi, 20. ¹⁰ Isa. l, 1. ¹¹ Joan. viii, 34.

¹⁹ C. M. Θεοῦ καὶ καλῶν παρεκτικῆν, τῷ τε παρέχειν τὴν διάγνωσιν, καὶ τῷ μείζονα πειθόμενοις
ὑπισχεῖσθαι κατάστασιν. ²⁰ ἡλίκον — κακόν.] C. M. ἡλίκον κακόν καὶ ὅσον ἐστὶν ἡ ἀμαρτία. ²¹ C. M.
οὖν τοῦ νόμου ὑπεραπ. ²² τί γὰρ — λέγει.] C. M. τὸ γὰρ πεπραμένος ἀντὶ τοῦ ὡς πεπραμένος λέγει.
²³ C. M. ἰδίωμα γραφικόν· τὸ δίχα. ²⁴ ἐν τοῖς — δεδούλωται.] C. M. Ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρημένον, καὶ
τῷ παρὰ τῷ προφῆτῃ, *Τίνι ὑπόχρεως ὄν, ἀπέπρακα ὑμῶν· ἀλλ' ἢ ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἐπράθητε.* Καὶ
τῷ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λεγομένῳ. *Ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν δοῦλός ἐστι τῆς ἀμαρτίας· ὄντως γὰρ, ὅτι τίς*
ἤτηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται. ²⁶ ἡσπ. πεπραμένος.

καὶ διστῶσάν τε καὶ ἀφορίζουσαν τοῦ κακοῦ· δι-
καίαν δὲ, ὡς μετὰ τοῦ δικαίου τιμῶσάν τε ὑπακούον-
τας, καὶ κολάζουσαν παρακούοντας· ἀγαθὴν δὲ ὡς
ὀδηγοῦσάν τε πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ δι' ἀγαθότητα δε-
θεῖσαν Θεοῦ¹⁹. Οὐ τοίνυν ὁ νόμος ἀμαρτία, φησὶν,
ὅτις γνωρίζει· τέ μοι τὸ φαῦλον, καὶ τῆς τούτου πρά-
ξεως εἶργει· ἀλλὰ τουναντίον, ἅγιός τε καὶ δίκαιος,
καὶ ἀγαθός.

« Τὸ οὖν ἀγαθόν, ἐμοὶ γέγονε θάνατος; »

*Τὸ οὖν ἀγαθόν ἐμοὶ, φησὶ, γέγονε θάνατος; Μὴ
γένοιτο· ἀλλ' ἡ ἀμαρτία.* Οὐκ ἄρα, φησὶ, τοῦ κα-
κοῦ μοι τὸ ἀγαθόν αἰτιάσομαι· τῆς δὲ ἀμαρτίας κα-
τηγορῶ, καὶ ταύτην μισῶ. Καὶ πρὸς ταύτην οὐκ ἂν
ἐκὼν εἶναι σπείσαιμην ποτέ. Ἴνα φανῆ, φησὶν, ἡ
ἀμαρτία διὰ τοῦ ἀγαθοῦ μοι κατεργαζομένη θάνα-
τον. Αὕτη γὰρ βλάβασά με τῷ ἀγαθῷ, δι' αὐτοῦ μοι
τούτῳ καὶ τὴν ἐαυτῆς φύσιν ἤτις ἐστὶ κατεφάνη·
*Ἴνα γένηται, φησὶ, καθ' ὑπερβολὴν ἀμαρτωλός
καὶ ἀμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς.* Ελέγχεται γὰρ διὰ
τοῦ νόμου, φησὶν, ἡλίκον τε καὶ ὅσον ἐστὶν ἡ ἀμαρ-
τία κακόν²⁰. Τὸν γὰρ παρακελεύμενον αὐτὴν μοι

« Οἶδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν. »

Ἐπὶ πλεόν ὑπεραπολογούμενός τε τοῦ νόμου²¹,
καὶ τῆς αἰτίας ἀπολύων αὐτόν, τοῦτο, φησὶν, ἐπί-
σταμαι, ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστὶν· ἵνα εἴπῃ
τέλειος καὶ ἀνευδεής, καὶ ἀρετὴν ἀπηκριθωμένην
ἀπαιτῶν ἀθανάτοις προσήκουσαν. Ἄλλ' ἐγὼ τί πάθω;
Θνητὴν καὶ φθαρτὴν καὶ πολλοῖς πάθεσιν ὑποκειμέ-
νην περιχειόμενος σάρκα, ἐκδεδομένος ὡσπερ εἰς
πιπίσματα; Τί γὰρ πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν;
ἀντὶ τοῦ ὡς πεπραμένος λέγει²²· καὶ τοῦτο δὲ
ἰδίωμα γραφικόν²³ τὸ δίχα τοῦ ὁμοιωματικοῦ ἐπιβ-
ρήματος λέγειν τι τῶν προκειμένων πολλάκις· οἷόν
ἐστι καὶ τὸ, *Ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον.*
Ἔθηκε δὲ τὸ, Δοῦλοὶ ἦτε τῆς ἀμαρτίας, ἐν τοῖς, Τίνι
ὑπόχρεως ὄν ἀπέπρακα ὑμῶν; ἀλλ' ἢ ταῖς ἀμαρ-
τίαις ὑμῶν ἐπράθητε· καὶ τῷ ἐν τοῖς ἁγίοις Εὐαγ-
γελίοις εἰρημένῳ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν· Ὅτι ὁ
ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἀμαρτίας.
*ὄντως γὰρ, ὅτι τίς ἤτηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται.*²⁴

« Ὁ γὰρ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω. »

Ἐπειδὴ εἶπεν τὸ πεπραμένος²⁵ ὑπὸ τὴν ἀμαρ-
τίαν· καὶ διὰ τούτου τὴν μὲν ἐν τάξει δεσποίνης
ὑπέθετο· ἐαυτὸν δὲ ἐν δούλου, πρὸς τοῦτο ἀκολου-
θῶς ἐπάγει· *Ὁ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω.*
Τοῦτο γὰρ ἴδιον οἰκετῶν, τὸ μὴ γνώμης ἰδίας εἶναι
κυρίου, ἀλλὰ δεσποτικοῖς ὑπηρετεῖσθαι προστά-
γμασι. Πολλάκις γοῦν τι, φησὶ, οὐ προαιρούμενος

αὐτὸς διαπράττομαι. Τὸ γὰρ οὐ γινώσκω, οὐχ ὅτι A non cognosco, non dicit se nescire. Quomodo enim si quis quod agit ignoret, ei imputaretur ad peccatum? Hoc nescio simile est verbo quod dicit Salvator in Evangelio: *Nescio vos, ite a me*¹². Hic ponitur pro, frequenter aliquid ago, non mihi vindicans, non gaudens, non delectans ad propositum, uno verbo, non mihi sed alteri obediens. Et rem ita se habere, inquit, evidens est: *Non enim quod volo hoc ago, sed quod odi, illud facio*. Id est, quæ ipse mihi volo, horum nihil ago; facio contraria quæ odi et nunquam voluissem. Per talia vero transgredi dicit illam Salvatoris legem naturalem et universalem: *Quodcumque vultis ut faciant vobis homines, hoc illis facite, in hoc enim lex et prophetae*¹³.

ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε¹³· οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται.

« Εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω τοῦτο ποιῶ, σύμφωνα τῷ νόμῳ B
ὅτι καλός. »

Εἰ τοίνυν, φησὶ, "Ὁ μὴ αὐτὸς θέλω, τοῦτο ποιῶ, διὰ τοῦτο¹⁴ τὸν νόμον εἶναι καλὸν καθομολογῶ. "Ἄς γὰρ ἐκεῖνος κακίζων πράξεις ἀπαγορεύει μοι, τούτων καὶ αὐτὸς ἐγὼ προκατέγνωκα, κἂν μετῴ τοῖς ἔργοις αὐτά.

« Εὐρίσκω ἄρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλόν, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται. »

Οὐκοῦν, φησὶν, ἐκ τούτων δείκνυται βουλόμενος καὶ ὁ νόμος συνιδῆ τῷ περὶ τὸ καλὸν μου θελήματι, ἐξ ὧν καὶ τὸ κακὸν, ἀμφοτέροις, ἐμοὶ τε κακείνω, ταυτὸν ἀποφαίνεται¹⁵.

« Συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον. »

Συνήδομαι γὰρ, φησὶ, τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, καὶ τὰ ἐξῆς. Τῷ γὰρ ἀντὶ τοῦ τοίνυν κἀνταῦθα ἐχρήσατο. Πάντων γὰρ ἀπὸ τοῦ, Οἶδαμεν ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστι, προσηρημένων αὐτῷ, συναγωγὴν ἡβουλήθη ποιήσασθαι· τῷ μὲν νόμῳ τοίνυν, Συνήδομαι τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, ὀνομάζει τὸν ἐν ἡμῖν νοερὸν, καὶ χαίρω καὶ γέγηθα τούτου τοῖς παραγγέλμασι. Βλέπω δὲ νόμον ἕτερον τῶν ἑαυτοῦ μελῶν ἀντιπαρατατόμενον¹⁶ τούτῳ, καὶ πρὸς βίαν ὡς ἑαυτὸν ἀποσπῶντά με, καὶ οἷον αἰχμαλώτῳ τινὶ παρακαχημένῳ μοι. "Ἄ γὰρ ἐκεῖνος ἐπιτάττει, καὶ ὧν ἐκεῖνος ἔχεσθαι μοι κελεύει, οὗτος ἀπέχεσθαι τούτων ἀπαναγκάζει. Νόμον δὲ¹⁷ ἁμαρτίας ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ¹⁸, τὸ βούλημα καὶ τὸν σκοπὸν τῆς παθητῆς λέγει σαρκός· ἐπειδὴ καὶ παντὸς ἴδιον νόμου, τὸ τοῖς ὑπὲρ αὐτὸν τὰ αὐτῷ¹⁹ δοκοῦντα παρακελεύεσθαι. Ἐγὼ τοίνυν οὐχ ὅτι χαίρω νόμῳ, φησὶν, ὑπακούω, ἀλλ' ὅτι μὴ χαίρω. Οὐ πράττω γὰρ ἃ βούλομαι· ἀδὲ μὴ βούλομαι πράττω. Καὶ μᾶλλον

VERS. 13. « Si autem quod nolo illud facio, consentio legi quoniam bona est. »

Si igitur, inquit, quod nolo, illud facio, legem ideo bonam esse confiteor. Quos enim improbens mihi prohibet actus, hos ipse jam condemnavi, quamvis agendo delinquam.

VERS. 21. « Invenio igitur legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adjacet. »

Lex igitur, inquit, exinde demonstratur velle etiam quæ meæ voluntati circa bonum consentiunt. Apparet quoque idem utrique, mihi scilicet legique esse malum.

VERS. 22. « Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem. »

Condelector enim, inquit, legi Dei secundum interiorem hominem et alia. Hoc enim pro igitur hic usurpatur. Nam ex omnibus quæ dixit ab hoc versiculo, Scimus quia lex spiritualis est, conclusionem voluit deducere. Hoc autem Condelector igitur legi secundum hominem interiorem (partem non tri spirituales designat), id est, gaudeo et illius mandatis delectatus sum. Sed video legem aliam membrorum meorum legi Dei repugnantem, me violenter abducentem, meque quasi servo abutentem. Quæ lex Dei præcipit et quorum curam mihi mandat, ab his lex corporis me cogit abstinere. Legem peccati in membris suis, carnis passibilis voluntatem dicit et propositum; cum ejusque legis propriam sit subjectis quæ sibi placent præcipere. Ego vero, inquit, non legi quam amo obedio, sed quam odi. Non enim quæ volo hæc ago, sed quod nolo hoc facio. Magis in me dominatur lex membrorum quam lex Dei, et illi reluctans resistere non valeo. Per

¹² Matth. xxv, 12. ¹³ Matth. vii, 12.

¹⁴ καταλογίζοιτο — Σωτήρος] C. M. καταλογίζοιτο. Ἄλλὰ τὸ, οὐ γινώσκω τοιοῦτόν ἐστιν, οἷον τὸ ἐν Εὐαγγελίῳ τοῦ Σωτήρος. ¹⁵ C. M. ἐπακούω, ἀλλὰ ἄλλου. ¹⁶ C. M. τοῦτο ποιῶ. Ἄλλὰ ὃ μισῶ, τοῦτο πράττω. ¹⁷ C. M. μισῶν. ¹⁸ C. M. add. τῶν. ¹⁹ C. M. ἐκεῖνον. ²⁰ C. M. παραβαίνειν φησὶ τὸν φυσικόν. ²¹ C. M. add. αὐτοῖς ὁμοίως. ²² C. M. δι' αὐτοῦ τούτου. ²³ οὐκοῦν — ἀποφαίνεται.] C. M. Εἰ δὲ βούλει καὶ οὕτω νόησον τὸ ρητόν. Ἐκ τούτων δείκνυται, φησὶ, βουλόμενος καὶ ὁ νόμος συνιδῆ τῷ περὶ τὸ καλὸν μου θελήματι· ἐξ ὧν καὶ τὸ κακὸν ἀμφοτέροις ἐμοὶ τε κακείνω, ταυτὸν καταφαίνεται. ²⁴ In marg. γρ. ἀντιπαρατατόμενον. ²⁵ C. M. δὴ οὖν. ²⁶ C. M. μέλεσι, τὸ βούλ. ²⁷ C. M. αὐτός.

legem divinam edoctus scio quid sit faciendum, quid vitandum; virtutis notitiam habeo, sed ab illa sequenda per carnem impeditus, auxilium quod ab illa venit non mihi conceditur. Meorum autem membrorum lex immoderate ruit, bellumque gerendo spolia detrahit.

αὐτοῦ βοηθείας οὐκ ἀξιούμαι. Ἄλλ' ὁ τῶν μελῶν μου νόμος ἀμετραίνων οἴχεται μετὰ πολέμου λάφυρον κατακτώμενος ⁴⁰.

VERS. 24. « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? »

Non dicit, *malus homo, perversus homo*, sed *infelix*. Existimans ac ostendens se mente quidem ad bonum tendentem, sed ad malum per passiones carnis allectum, jure se dixit infelicem misericordia dignum, non perversum, odio prosequendum. Sed mirandum imprimis quod adjicit *quis?* per interrogationem ostendens rei difficultatem. Quis igitur, inquit, tam potens ut a corporis hujus tyrannide me eripere valeat, per quam ad peccatum tractus morior? Nam corpus mortis vocat quod mortis causa est, ab exitu nomen deducens. Cum autem sufficienter demonstravit necessitatem et rei magnitudinem, ostendens cum gratiarum actionibus et hymnis benefactorem, pergit dicens: *Gratias Deo per Jesum Christum Dominum nostrum*; id est, gratias Deo misericordii qui nobis largitus est immortalitatem, incorruptionem et impassibilitatem per admirandam dispositionem secundum Jesum Christum Dominum nostrum, qui magna voce ad nos clamavit: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.*

VERS. 25. « Igitur ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. »

Datis congruis benefactori gratiis ad propositum revertit. Ego igitur servus sum et Dei et peccati; peccatum me per carnis passiones cum Deo dividit. Cum leg's imperfectionem ad justitiam satis ostendit, gratiæ perfectionem inducit dicens: *Nihil ergo nunc damnationis est iis qui sunt in Christo Jesu, et alia.* Sed ecce enim, inquit, gratia per Christum ab hac damnatione liberavit nos. Nam ad vitam impassibilem et immortalē translati per donum Spiritus sancti, et toti spirituales effecti, liberati sumus a peccato et a morte quæ per illud venit.

⁴⁰ παρακελεύεσθαι — κατακτώμενος. | C. M. Παρακελεύεσθαι· καὶ ἐν τῷ Συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ· τῷ γὰρ, ἀντὶ τοῦ τοίνυν, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις ἐχρήσατο. Πάντων γὰρ τῶν ἀπὸ τοῦ, Οἶδα μὲν ὅτι ὁ νόμος πνευματικὸς ἐστὶν αὐτῷ προειρημένων, συναγωγὴν ἡβουλήθη ποιήσασθαι· τῷ μὲν νόμῳ τοίνυν λέγων Συνήδομαι τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον· ἤγγου τὸ ἐν ἡμῖν νοερόν. Καὶ χαίρω τούτου τοῖς παραγγέλμασι. Βλέπω δὲ νόμον ἕτερον τῶν ἑμαυτοῦ μελῶν, ἀντιπαραταττόμενον τούτῳ· καὶ πρὸς βίαν τίς ἑαυτὸν ἐνουποσιπῶντά με. Καὶ οἷον αἰχμαλώτῳ περικεχρημένον μοι· οὐ γὰρ ἢ χαίρω νόμῳ ὑπακούω, ἀλλ' ἢ μὴ χαίρω· καὶ μᾶλλον μου τῶν μελῶν ὁ θεῖος οὐδαμῶς νόμος, τοῦ Θεοῦ νόμου κατακρατεῖ. Καὶ πρὸς αὐτὸν ἀγωνιζόμενος, ἀντισχεῖν οὐκ ἀρκῶ. ⁴¹ C. M. add. ἐγώ. ⁴² C. M. προσδηγησάμενος. ⁴³ C. M. τὰ καλά. ⁴⁴ C. M. τὰ φαῦλα. ⁴⁵ C. M. παθητῶ. ⁴⁶ C. M. sine μᾶλλον. ⁴⁷ C. M. καὶ οὐχ. ⁴⁸ C. M. τοῦ Κυρίου ἡμῶν. ⁴⁹ C. M. om. τὴν ἀφθαρσίαν.

μου τῶν μελῶν ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ νόμου κατακρατεῖ· καὶ πρὸς αὐτὸν ἀγωνιζόμενος ἀντισχεῖν οὐκ ἀρκῶ. Τὸ μὲν γὰρ τὸ καὶ τὸ ποιῆσαι, καὶ πάλιν τὸ καὶ τὸ μὴ ποιῆσαι, διὰ τοῦ Θεοῦ νόμου παιδευόμενος ἔχω μετρούμενος ὑπὸ τὴν γνῶσιν τῆς ἀρετῆς· ἐνεργῆσαι δὲ αὐτὴν κωλυόμενος ὑπὸ τῆς σαρκὸς, παρ' αὐτῆς ἀμετραίνων οἴχεται μετὰ πολέμου λάφυρον κατακτώμενος.

« Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ θανάτου τούτου; »

Οὐκ εἶπε *κακὸς ἄνθρωπος*, οὐδὲ *πονηρὸς*, ἀλλὰ *ταλαίπωρος*. Προδηγησάμενος ⁴² γὰρ καὶ δείξας αὐτὸν τῷ νῷ μὲν ὄρωντα πρὸς τὸ καλὸν ⁴³, ὑποσυρόμενον δὲ πρὸς τὸ φαῦλον ⁴⁴ τῷ πάθει τῷ ⁴⁵ τῆς σαρκὸς, εἰκότως ὡς ἐλεεινὸν μᾶλλον ⁴⁶ ταλαίπωρον προσεγγόρευσεν, οὐχ ⁴⁷ ὡς μισητὸν πονηρόν. Θαυμασιώτατα δὲ ἔφη τὸ τίς; ἐμφαίνων διὰ τῆς ἀπορήσεως τὸ τοῦ πράγματος δύσκολον. Τίς οὖν ἄρα, φησί, τοσοῦτος, ὅς με τῆς τυραννίδος τοῦ σώματος ἀπαλλάξει, ὑφ' ἧς πρὸς ἁμαρτίαν καθελκόμενος θανατούμαι; Σῶμα γὰρ θανάτου, τὸ θανάτου παραίτιον λέγει, ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος αὐτὸ προσειπῶν. Ὑποδείξας δὲ αὐτάρκως τὴν ἀνάγκην, καὶ δηλώσας τὸ τοῦ πράγματος μέγεθος, ἐπάγει, μετ' εὐχαριστίας καὶ ὕμνου τὸν εὐεργέτην δηλῶν, *Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν* ⁴⁸. τοῦτο λέγων ὅτι χάρις τῷ φιλοθρώπῳ Θεῷ δωρησαμένῳ τὴν ἀθανασίαν ἡμῖν, καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ⁴⁹ καὶ τὴν ἀπάθειαν διὰ τῆς οἰκονομίας τῆς κατὰ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὅς μεγαλοφώνῳ πρὸς ἡμᾶς κηρύγματι κέκραγε· *Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ ἐγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς.*

« Ἄρα γοῦν αὐτὸς ἐγὼ, τῷ μὲν νοῦ δουλεύω νόμῳ Θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ, νόμῳ ἁμαρτίας. »

Ἀποδοῦς τῷ εὐεργέτῃ τὴν καθήκουσαν εὐφημίαν, ἔχεται τοῦ προκειμένου· ἐγὼ τοίνυν ὁ αὐτὸς Θεοῦ τε δοῦλος, καὶ ἁμαρτίας εἶμλ, καὶ με διὰ τοῦ παθητοῦ τῆς σαρκὸς ἡ ἁμαρτία μερίζεται πρὸς Θεόν. Ὑποδείξας δὲ τῶν ὑπὸ νόμον τὸ πρὸς δικαίωσιν ἐλλιπὲς, ἐπιφέρει τὸ τῆς χάριτος τέλειον, καὶ φησὶν· *Οὐδὲν ἄρα κατάκριμα νῦν τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς.* Ἄλλ' ἰδοὺ γὰρ νῦν ἡ διὰ Χριστοῦ χάρις, φησί, τῆς κατακρίσεως ταύτης ἡμᾶς ἠλευθέρωσε· πρὸς γὰρ ἀπαθὴ καὶ ἀθάνατον ζωὴν διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος δωρεᾶς μεθιστάμενοι, καὶ ὅλοι πνευματικοὶ δι' ὅλων γινόμενοι, τῆς τε ἁμαρτίας ἀπαλλάττομεθα, καὶ τοῦ θανάτου τοῦ δι' αὐτὴν.

« Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός. »

⁵⁰ Ἦν ὁ νόμος, φησὶ, δικαίωσιν ὑπαγορευῶν ἠτόναι διὰ τῆς ἡμετέρας σαρκός ἐν ἡμῖν κατορθῶσαι, ταύτης ⁵¹ ἐν Χριστῷ παρέσχεν ἡμῖν ὁ Θεός. Τὸν γὰρ Υἱὸν πέμψας τὸν ἑαυτοῦ ⁵², σάρκα τὴν αὐτὴν ἡμῖν ἔχοντα, παθητὴν τε καὶ ἀμαρτεῖν ἐπιδεχομένην ⁵³. Ὁμοίωμα γὰρ σαρκός ἀμαρτίας, τὴν ἐνδεχομένην ἀμαρτεῖσαι σάρκα φησὶν· ὡς καὶ τὸ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενόμενος ἀντὶ τοῦ γενόμενος ἄνθρωπος. Ταύτην οὖν ἔχοντα τὴν σάρκα, φησὶν, ὁ Θεός τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας περὶ ἀμαρτίας, τουτέστιν ἐφ' ὅτε ⁵⁴ τὴν ἀμαρτίαν καταγωνίσασθαι, κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, κατεδίκασεν αὐτὴν ἐν αὐτῇ, ἀνέπαφον αὐτὴν ⁵⁵ καὶ ἀνάλωτον παντελῶς διαφυλάξας αὐτὴν. Ἡ καὶ ἄλλως· Ὅτι περὶ ἀμαρτίας κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· ἀντὶ τοῦ, ἀναμαρτητοῦ τῆς σαρκός οὕσης αὐτῷ, καὶ οὐχ ὑποκειμένης διὰ τοῦτο θανάτῳ· κατέκρινε μὲν περὶ ἀμαρτίας τὴν ἀμαρτίαν ὁ Θεός ἐν αὐτῇ, ὡς οὐκ ἐν δίκῃ τῷ θανάτῳ τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα περιβαλοῦσαν. Διὰ δὲ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἐκείνην μετέβαλε πρὸς ἀπάθειαν. Καὶ οὕτω λοιπὸν ἡ τοῦ νόμου δικαίωσις ἐν ἡμῖν κατορθοῦται, διὰ πίστεως ἡμῶν ἐνουμένων αὐτῷ, καὶ πνευματικῶν ἀντὶ σαρκικῶν γινομένων. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Πισιδίας εἰρημένον αὐτῷ, ὅτι Ἀπὸ πάντων ὧν οὐκ ἠδυνήθητε ἐν τῷ νόμῳ Μωσέως δικαιοθῆναι, ἐν τούτῳ καὶ ὁ πιστεύων δικαιοῦται.

« Οἱ δὲ κατὰ σάρκα ὄντες, τὰ τῆς σαρκός φρονοῦσιν. »

Ὡσπερ, φησὶ, τοὺς ὄντας φθαρτοὺς, καὶ τὸ φρόνημα φθαρτὸν ἔχειν ἀνάγκη, οὕτω καὶ τοὺς ὄντας ἀφθάρτους ἀφθαρτον εἶκός ἐστιν ἔχειν καὶ τὸ φρόνημα. Ἐκατέρων ἀνάλογον τῆς οἰκείας φύσεως τῶν λογισμῶν κεκτημένων. Τὸ γὰρ φρόνημα, φησὶ, τῆς σαρκός, θάνατος, θάνατον τουτέστι προξενοῦν, καὶ πρὸς κόλασιν παροξύνον Θεόν. Τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος, ζωὴ καὶ εἰρήνη· τουτέστιν ἀθανασίαν δωρούμενον καὶ φιλίαν τὴν πρὸς Θεόν.

« Διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκός ἐχθρὰ εἰς Θεόν. »

Ἀμήχανον γὰρ, φησὶ, τοῖς τοῦ Θεοῦ θελήμασι, τοῖς διὰ τοῦ νόμου γνωριζομένοις ἡμῖν, τὸ θεῖον τῆς σαρκός ποτε συναλλεῖν καὶ φιλίαν ἀσπάσασθαι. Ὁ μὲν γὰρ ἀπάθειαν ἐπαγγέλλεται, ἡ δὲ ἐστὶ παθητή. Οὐ τοίνυν οὐδὲ τοὺς ἀνεχομένους τῷ φρονήματι τῆς σαρκός, καὶ μετέχοντας τῆς φύσεως ταύτης, οἶόν τε ἀρέσαι Θεόν. Ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ αὐτοῦ διεστῆκασιν, ἐφ' ὅσον εἰσὶ ταύτης ἐγγύς· καὶ εἰσὶν ἀρετῆς πόρρω τοσοῦτον, ὅσον θνητότητος ⁵⁶ ἀθανασίας.

« Ὑμεῖς δ' οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι· εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. »

VERS. 3. « Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem. »

Justitiam, inquit, quam lex præcipiebat, sed in nobis conferre non poterat ob carnem nostram, hanc Deus nobis concessit in Christo. Nam cum misisset Filium suum in carne nostra passibili et peccato obnoxia (similitudinem enim carnis peccati, pro carnem peccato obnoxiam dicit, quemadmodum in similitudinem hominis factus pro homo factus), cum igitur misisset Filium in carne nostra de peccato, scilicet ut peccatum pugnaret, judicavit et damnavit peccatum in carne, inexpugnabilem illam invincibilemque servando. Vel aliter: De peccato damnavit peccatum in carne, id est cum caro ipsius impeccabilis esset, et idcirco non obnoxia morti, de peccato damnavit Deus peccatum in ea, quia caro Domini sententiæ mortis non erat subiecta. Hanc autem per resurrectionem transtulit ad impassibilitatem. Sic deinceps justitia legis in nobis efformatur, cum per fidem Christo jungimur et efficiamur homines pro carnalibus spirituales. His consonat quod dicit Apostolus in Antiochia Pisi- dia: *Ab omnibus quibus non potuistis in lege Moysi justificari, in hoc omnis qui credit justificatur* ⁵⁷.

VERS. 5. « Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt. »

Quemadmodum, inquit, carnales carnalia sapere necesse est, sic spirituales spiritualia cogitare decet. Unusquisque quæ secundum naturam suam sunt, sapit. Nam prudentia, inquit, carnis mors est, mortem scilicet hospitio excipit, Deumque ad vindictam exacerbat. Prudentia autem spiritus, vita et pax: immortalitatem scilicet ac Dei amicitiam largitur.

VERS. 7. « Quoniam sapientia carnis inimica est Deo. »

Nam difficile est, inquit, voluntatem carnis cum Dei voluntatibus legisque mandatis unquam convenire et inire amicitiam. Deus impassibilitatem præ se fert, illa passibilis est. Impossibile est igitur illos qui prudentiam carnis sequuntur et illius naturæ sunt participes, Deo placere. Quanto propius sunt carnis, tantum a Deo discedunt, et tantum a virtute distant, quantum mortalitas ab immortalitate.

VERS. 9. « Vos autem in carne non estis, sed in spiritu; siquidem Spiritus Dei habitat in vobis. »

⁵⁷ Act. xiii, 38, 39.

⁵⁰ C. M. præm. Καὶ οὕτως δὲ τὸ ἀνωθεν διεξῆλθε περὶ τῶν προκειμένων. ⁵¹ C. M. ταύτην. ⁵² C. M. αὐτοῦ. ⁵³ ἀμαρτεῖν ἐπιδεχομένην. | C. M. ἀμαρτητικὴν, οὐχὶ τῷ ἀμαρτεῖν, ἀλλὰ τῷ ἰκανῆν εἶναι ὑποδέχασθαι. ⁵⁴ C. E. ἐφ' ᾧ. ⁵⁵ C. M. αὐτῇ. ⁵⁶ Leg. vid. θνητότης.

Gennadii et Theodoretii. Sed vos, inquit, translati estis ex mortalitate ad immortalitatem, spirituales ex carnalibus facti; et indubitatum dicti probationem affert: *Siquidem, inquit, Spiritus Dei habitat in vobis.* Nam præter adoptionis beneficium alias etiam ad miracula operanda gratias accipiebant, Spiritu propter hæc et ad ea revelanda quæ adhuc erant obscura, illis dato. Vos igitur, inquit, e vita carnali ad vitam spiritualem translatos esse, gratia Spiritus quæ habitat in vobis abundanter demonstrat.

« Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. »

Si quis autem, inquit, Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Quemadmodum nos qui ex Adamo sumus, Adami esse dicimur, quia naturæ ipsius sumus participes, sic qui Christo uniantur per participationem ejusdem Spiritus dicuntur esse Christi. *Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vivit propter justificationem.* Si igitur Christus in vobis, inquit, dignoscitur per Spiritus ejus participationem, quemadmodum corpus propter peccatum ab immortalitate excluditur, sic e contra a morte per justificationem distat spiritus. Spiritum dicit corpus spirituale, ex participato participantem vocans, sicut in Evangeliiis, *quod natum est ex Spiritu, inquit, Spiritus est*¹³⁷.

VERS. 11. « Quod si Spiritus ejus qui suscitavit Jesum a mortuis habitat in vobis. »

Nulla modo dubitandum, inquit, illos qui ut fierent templa Spiritus sancti et Christi participes, digni habitii sunt, ideo participes esse ipsius resurrectionis a mortuis ad vitam immortalem.

VERS. 12. « Ergo, fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus. »

Illos non amplius decere Adamo vivere, vitæ scilicet passionibus obnoxiiæ et sub lege, sed esse Christi, spirituales scilicet innocentesque, cum sufficienter contendit ac probavit, supra dicta recolligens, claram et compendiarium deducit admonitionem, dicens non oportere deinceps ipsos sese passionibus dedere. Quare? *Si enim, inquit, secundum carnem vixeritis, moriemini.* Talis enim vitæ destructio, inquit, corruptio. *Si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.* Si tamen, inquit, secundum gratiam Spiritus in vobis habitantem, vivere con-

Gennadiου τοῦτο καὶ Θεοδορήτου. Ἄλλ' ὑμεῖς γὰρ⁶⁷, φησὶν, ἐκ θνητότητος εἰς ἀθανασίαν μεταθεθήκατε· ἀντὶ⁶⁸ σαρκικῶν γεγεννημένοι πνευματικοί· καὶ ἀναντίρρητον τοῦ λόγου τούτου τὴν ἀπόδειξιν ἔχων· *Εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ, φησὶν, οἰκεῖ ἐν ὑμῖν.* Τότε⁶⁹ γὰρ πρὸς τῷ τῆς υἰοθεσίας χαρίσματι καὶ ἐτέρων ἐπὶ θαυματουργίᾳ χαρισμάτων ἀπέλαθον⁶⁰, τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ⁶¹ διὰ τούτων καὶ περὶ τῶν τέως ἀφανῶν πιστουμένου· οὗτοι τοίνυν, φησὶ, πρὸς πνευματικὴν μετέστησε ζωὴν ἐκ τῆς σαρκικῆς⁶², ἢ τοῦ Πνεύματος κατοικοῦσα χάρις ὑμᾶς⁶³ ἀποχρώντως δηλοῖ.

« Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. »

B *Εἰ δὲ τις, φησὶ, Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ*⁶⁴. Ὡσπερ οἱ ἐξ Ἀδάμ τοῦ Ἀδάμ εἶναι λεγόμεθα, τῆς φύσεως αὐτῷ κοινωνήσαντες, ἐνώσεως εἶναι λέγοντες τοῦ Χριστοῦ, διὰ τῆς τοῦ ἐνός Πνεύματος κοινωνίας μετουσίας. *Εἰ δὲ Χριστός ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν διὰ ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζῶν διὰ δικαιοσύνην.* Εἰ τοίνυν γνωρίζεται Χριστός, φησὶν, ἐν ὑμῖν, τὸ⁶⁵ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ μετέχειν ὑμᾶς, ὃν τρόπον ἐστὶ τὸ σῶμα διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀθανασίας ἀμέτοχον⁶⁶, οὕτως αὐθανάτου πόρρω διὰ τὴν δικαιοσύνην τὸ πνεῦμα. Πνεῦμα δὲ⁶⁷ τὸ πνευματικὸν σῶμα προσεῖπεν· ἐκ τοῦ μεθεκτικοῦ τὸ μέτοχον καλέσας, ὡς καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, τὸ γεγεννημένον, φησὶν, ἐκ τοῦ Πνεύματος, Πνεῦμα⁶⁸.

C « Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Χριστὸν Ἰησοῦν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. »

Ἄλλὰ μὴν οὐδὲ δεῖ περὶ τούτου, φησὶ, διαμφισθετεῖν, ὅτι τοὺς ἡξιωμένους λαοὺς γενέσθαι τοῦ Πνεύματος, καὶ ταύτῃ κεκοινωνηκότας Χριστῷ, ἐχόμενόν ἐστι κοινωνῆσαι αὐτῷ δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν εἰς ἀθάνατον ζωὴν ἀναστάσεως⁶⁹.

« Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, ὀφειλέται ἐσμεν, οὐ τῇ σαρκὶ, τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν. »

Ἀγωνισάμενος διὰ πάντων, καὶ δείξας οὐκ εἶναι προσήκειν αὐτοῦ τῷ Ἀδάμ, τουτέστι τῇ παθητῇ καὶ ὑπὸ νόμον ζωῇ, ἀλλ' εἶναι Χριστοῦ, τουτέστι πνευματικῶν τε καὶ ἀκηράτους, συγκεφαλαιούμενος τὰ διὰ πλειόνων ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένα, νοθεσίαν σαφῆ τε καὶ σύντομον ἐπιφέρει λέγων, μὴ χρεῖναι τοῦ λοιποῦ τοῖς τῆς σαρκὸς ἑαυτοῦ πάθειν ἐκδιδόναι. Διατί; *Εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, φησὶ, μέλλετε ἀποθνήσκειν.* Τῆς γὰρ τοιαύτης ζωῆς, φησὶ, φθορὰ τὸ τέλος ἐστίν. *Εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε.* Εἰ

¹³⁷ Joan. iii, 6.

⁶⁷ C. M. οὖν. ⁶⁸ C. M. add. τῶν. ⁶⁹ C. M. τότε. ⁶⁰ C. M. ἀπέλαθον. ⁶¹ C. M. αὐτοῖς. ⁶² C. M. οὐκ. ἐκ τῆς σαρκικῆς. ⁶³ C. M. ἐγκατοικοῦσα χάρις ἀποχρώντως. ⁶⁴ C. M. Ἡ καὶ οὕτως. Ὡσπερ οἱ ἐξ Ἀδάμ τοῦ Ἀδάμ εἶναι λεγόμεθα, τῆς φύσεως αὐτῷ κοινωνήσαντες, οὕτως οἱ τῆς πρὸς Χριστὸν Ἰησοῦν ἀξιοθέντες ἐνώσεως, εἶναι λέγονται τοῦ Χριστοῦ, διὰ τῆς ἐνός Πνεύματος μετουσίας. ⁶⁵ C. M. τῷ. ⁶⁶ C. M. ὃν τρόπον ἐστὶν ἀθανασίας ἀμέτοχον τὸ σῶμα διὰ τὴν ἁμαρτίαν. ⁶⁷ C. M. οὐκ. δὲ. ⁶⁸ πνευματικὸν Πνεῦμα | C. M. Πνεῦμα τὸ πνευματικὸν προσεῖπεν σῶμα, ἐκ τοῦ μεθεκτικοῦ τὸ μέτοχον καλέσας. Ὡσπερ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, τὸ γεγεννημένον, φησὶν, ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμά ἐστι. ⁶⁹ ἀλλὰ—ἀναστάσεως. C. M. Οὐκ οὖν δεῖ, φησὶ, περὶ τούτου διαμφισθετεῖν. Ὅτι τοὺς ἡξιωμένους λαοὺς γενέσθαι τοῦ Πνεύματος, καὶ ταύτῃ κεκοινωνηκότας Χριστῷ, ἐχόμενόν ἐστι τὸ κοινωνῆσαι αὐτῷ δι' αὐτὸ τοῦτο, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν εἰς θάνατον ζωὴν ἀναστάσεως.

μέντοι, φησί, κατὰ τὴν ἐνοῦσαν ὑμῖν τοῦ Πνεύματος **A** χάριν σπουδάζοιτε ζῆν, ἀνενεργήτους ἑαυτοὺς πρὸς τὰς τοιαύτας τοῦ σώματος πράξεις διαφυλάττοντες, ὡς εἴθε τὴν ἀθανασίαν.

« Ὅσοι γὰρ Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ. »

Οἱ γὰρ Πνεύματι Θεοῦ κυβερνώμενοι, τουτέστιν οἱ πνευματικοὶ καὶ οὐ ψυχικοὶ, ἑαυτοῖς ὡς ἀληθῶς τὸ εἶναι υἱοὶ Θεοῦ βεβαιουσιν. Ἐφη δὲ τοῦτο πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ὑπὸ τὸν νόμον χρηματισάντων υἱῶν Θεοῦ, καὶ αὐτῶν διὰ τὴν ὡς πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους ἐξαίρετον τοῦ Θεοῦ κηδεμονίαν περὶ αὐτούς. Ἐλάλησας γὰρ ἐν ὁράσει τοῖς υἱοῖς σου, φησί· καὶ Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες. Ὡς πρὸς τούτους οὖν ἀντιδιαίρων τοὺς κατὰ **B** Χριστὸν, ἔφη· Οὗτοι εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ.

« Αὐτὸ τὸ Πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ. Εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι. »

[E col. Monac.] Αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ Πνεῦμα, τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος ὑπόστασιν λέγει· πνεῦμα δὲ ἡμῶν τὴν ἀπ' ἐκείνου δεδομένην χάριν ἡμῶν, ἣν εἴωθεν ἰδίαν τῶν λαθόντων καλεῖν. Ὡς ἐν τῷ, Συνελθόντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος· καὶ, Ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα· καὶ, Ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τηρηθεῖη. Ὡς περὶ γὰρ ἥλιος μὲν ἐστὶν αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ ἡλίου· λέγεται δὲ καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ ἀκτὶς ὁμωνύμως τῷ ὅλῳ. Φαμὲν δὲ τῶν τόπων, τοὺς μὲν, ἔχειν ἥλιον, τοὺς δὲ, ἀνηλίους ὑπάρχειν· οὐχ ὡς τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἡλίου ἐξισταμένης, ἀλλὰ διὰ **C** τὸ, τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀπαύγασμα, τῷ μὲν, τῶν χωρίων προσβάλλειν· τοῦ δὲ, προβόλοις τισὶν ἀποκλείεσθαι· οὕτω καὶ τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος χάριν ὁμωνύμως τοῦ ἐξ οὐτέρου ἐστὶν ἡ θεία λέγει Γραφή.

« Εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν. »

Ἐν τοῖς ⁷⁰ πρὸ ὀλίγου τῆς ἀντεξετάσεως ἀψάμενος τῆς πρὸς τὰ παλαιὰ, καὶ διὰ τῆς παρελλήλα θέσεως αὐτῶν, τὸ ὑπερέχον γνωρίσας τῆς χάριτος· εἶτα ἵνα μὴ διὰ τὸ μέγεθος τοῖς μαθηταῖς ἀμφιβάλοιτο, πιστωσάμενος αὐτὸ τῆ τοῦ ἀγίου Πνεύματος μετουσίᾳ, μέτεισιν ἐπὶ παράκλησιν ἀκολούθως, καὶ προτρέπει μηδὲν ἀκίνδονον ⁷¹ ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἀποδιδράσκειν. Σφόδρα χρησίμης καὶ ἀναγκαίας αὐτῷ ⁷² τῆς περὶ τούτων οὔσης διδασκαλίας ⁷³· ἄλλως **D** τε καὶ πολλῶν πολέμων ἐν ταῖς ἀρχαῖς τοῦ κηρύγματος ἐπιφερομένων τοῖς μαθηταῖς. Χρὴ τοίνυν, φησί, τῆς διὰ Χριστοῦ δόξης ὀρεγομένους, ὁμοίως αὐτῷ πρὸς τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἐνίστασθαι πειρασμούς. Ἡ γὰρ τῶν παθημάτων κοινωνία, καὶ τῆς ἀντιδόσεως κοινωνίαν ἐργάσεται. Ἐγὼ γοῦν, φησὶν, ἐνθυμούμενος, καὶ πάσας ἀντιπαρτιθεῖς τὰς ἐπὶ τοῦ παρόντος θλίψεις αἰῶνος, τοῖς ἐπηγγελμένοις ἡμῖν ἀγαθοῖς ἐν Χριστῷ, μικρὰς καὶ τὸ μηδὲν οὔσας εὐρίσκω.

tenditis, vosmetipsos inertes ad facta corporis servantes, immortalitatem feretis.

VERS. 14. « Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. »

Quicumque enim Spiritu Dei reguntur, homines scilicet spirituales et non animales, certi sunt se esse vere filios Dei. Hoc dixit per oppositionem eorum qui sub lege filii Dei sunt appellati, et quorum Deus singularem præter ceteros homines egit curam. Locutus es in visione filiis tuis ¹⁴, inquit; et: Ego dixi, *Dii estis, et filii Excelsi omnes* ¹⁵. Illis igitur Christi discipulos quasi opponit dicens: *Ii sunt filii Dei.*

VERS. 16. « Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro quod sumus filii Dei. [VERS. 17.] Si autem filii, et hæredes. »

Ipse enim Spiritus, de persona Spiritus sancti loquitur; spiritum autem nostrum vocat gratiam a Spiritu sancto datam, quam propriam accipientium solet dicere. Sicut in his locis: *Convenientibus vobis et spiritu meo*; et, *Ut integer sit spiritus vester*, et, *Ut anima et corpus servarentur* ¹⁶. Quemadmodum enim sol idem est ac solis corpus et eadem denominatione designantur, et totus sol et radius ex ipso. Loca quædam habere solem dicimus, quædam autem sine sole esse, non quod mutatur substantia solis, sed quia lumen ejus in alia emittitur, ab aliis autem quibusdam obstaculis impeditur. Ita etiam Scriptura sacra eodem nomine vocat et Spiritum sanctum et gratiam quæ ex ipso oritur.

« Si tamen compatimur, ut et conglorificemur. »

Paulo supra comparisonem instituens gratiæ cum veteri lege, ex comparatione gratiæ excellentiam deduxit. Deinde ne ob magnitudinem dubitarent discipuli, probat hoc per præsentiam Spiritus sancti, et deinceps ad consolationem transgreditur, hortaturque ut ne ullum periculum de his subeundum recusarent. Hæc enim instructio valde utilis erat ac necessaria, multis aliunde bellis initio prædicationis Evangelii in discipulos irruentibus. Ergo oportet, inquit, eos qui gloriam per Christum ambiunt, pro illa sicut ipse Christus subire tentationes. Nam passionum communio remunerationis communionem efficit. Ego igitur, inquit, cum recogito et bonis nobis in Christo promissis omnes sæculi præsentis tribulationes compono, eas parvas et nullas esse invenio.

ἀγαθοῖς ἐν Χριστῷ, μικρὰς καὶ τὸ μηδὲν οὔσας εὐ-

¹⁴ Baruch II, 24. ¹⁵ Psal. LXXXI, 6; Joan. X, 34. ¹⁶ I Thess. V, 23.

⁷⁰ C. M. ἄλλως τε. ⁷¹ C. M. μηδὲνα κίνδονον. ⁷² C. M. χρησίμης αὐτῷ καὶ ἀναγκαίας. ⁷³ C. M. hic add. Λογίζομαι γὰρ, ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς.

VERS. 19. « Nam expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat. »

Tanta est, inquit, excellentia gloriæ in nos revelatæ, ut manifestum appareat expectationem creaturæ, expectationem scilicet quam a longo tempore habet, expectare revelationem filiorum Dei, quia usque ad hoc tempus vita nostra abscondita est cum Christo in Deo. Totus autem sensus, est hic. Frequenter solemus homines post rerum eventus ut clara memoriis recipere quæ prius erant obscura: exempli gratia, si quis aliquid boni vel mali egisse deprehenditur, statim adsumus dicentes: Hic a longo tempore talis apparebat et habitu prodehatur. Ego vero hunc ex hoc verbo qualis esset statim cognovi. Et in genere talia præteritarum rerum ad præsentem actionem signa colligentes, nobismetipsis confirmamus posteriora prioribus. Tale quid dicit etiam evangelista de discipulis Domini, qui primum quidem non intellexerunt quæ circa illum erant disposita. Postquam autem a mortuis surrexit, cognoverunt hæc de ipso scripta esse, et Scripturæ ac verbis Jesu crediderunt. Nunc igitur sanctus Paulus cum divinæ dispositionis in Christum intelligentiam per gratiam Spiritus accepit, et cognovit quia Deus probavit et elegit nos a constitutione mundi, ex prioribus arcana docet. Dicit enim talem hujus creationis dispositionem Evangelium nunc manifestatum prænuntiare, clareque ac evidenter expectare revelationem filiorum Dei; quia non in vanum certe creavit Deus omnes filios hominum.

καὶ σαφὴς ἐστὶ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ πάντα τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων⁸⁰.

VERS. 20. « Vanitati enim creatura subjecta est, non volens. »

Vanitatem vocat caducam hanc et corruptibilem vitam nostram; quare, inquit, ad servitium corruptibilitatem omnis intenta est, nec curat de spe et talibus expectationibus quas illi præcepit Deus? Hoc autem, non volens, per prosopopœiam dixit. Frequens in Scriptura sacra idiotismus, vocem scilicet et actiones inanimatis attribuere: sicut utique in libro quarto Regum: *Remisit enim, inquit, Joas rex Israel ad Amasiam regem Juda, dicens: Carduus Libani misit ad cedrum quæ est in Libano, dicens: Da filiam tuam filio meo uxorem*¹⁷; nec non et in libro Judicum dixit Joatham filius Gedeon et Jeroboam, inquit, viris Sichem: *Ierunt ligna, ut ungerent super se regem; dixeruntque olivæ: Impera no-*

« Ἡ γὰρ ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. »

Τοσοῦτόν ἐστι, φησὶ, τῆς εἰς ἡμᾶς ἀποκαλυφθησομένης δόξης τὸ περιόν, ὡς καὶ τὴν ἀποκαταδοκίαν τῆς κτίσεως, τοῦτέστι τὴν ἄποθεν αὐτῆς προσδοκίαν δῆλην ὑπάρχειν, ὅτι τὴν ἀποκάλυψιν ἐκδέχεται τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ τῶς τὴν ζωὴν ἡμῶν κεκρυφθαι σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. Τὸ μέντοι σύμπαν νόημα, τοιοῦτόν ἐστιν⁷⁴. Εἰώθαμεν πολλάκις οἱ ἄνθρωποι μετὰ τὰς τῶν πραγμάτων ἐκθάσεις, ὡς σαφῆ ταῖς μνήμας ἀναλαμβάνειν τὰ πρόσθεν ἡμῖν ἀσαφῆ· οἷόν τι λέγω· πεφώραταί τις ἀγαθόν τι πεποιηκώς, ἢ πάλιν⁷⁵ κακόν· εὐθὺς παρόντες⁷⁶ φαμέν, Ἄλλὰ καὶ πρόβωθεν οὗτος τοιοῦτος ὧν κατεφαίνετο⁷⁷, καὶ ἐδείκνυ τῷ σχήματι. Καὶ ἐγὼ μὲν⁷⁸ αὐτὸν ἐκ τῆσδε τῆς θήσεως ὅστις ἦν, αὐτίκα μάλα⁷⁹ κατέμαθον. Καὶ ὅλως τοιαυτὰ τινα πρὸς τὴν παρούσαν πράξιν τῶν παλαιῶν λαμβάνοντες σύμβολα, βεβαιούμεν ἑαυτοῖς ἐκ τῶν προτέρων τὰ δεύτερα. Τοιοῦτόν τι⁸⁰ φησὶ καὶ ὁ Εὐαγγελιστῆς περὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου, ὅτι οὐ συνείσαν μὲν τὰ περὶ αὐτὸν οἰκονομούμενα πρότερον. Ὅτε δὲ ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, τότε ἔγνωσαν ὅτι ταῦτα ἦν ἐπὶ αὐτῷ γεγραμμένα· καὶ ἐπίστευσαν τῇ Γραφῇ, καὶ τῷ λόγῳ ᾧ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς. Κάνταῦθα τοίνυν ὁ μακάριος Παῦλος πνευματικῆ χάριτι τῆς οἰκονομίας τῆς ἐν Χριστῷ τὴν γνώμην⁸¹ παρεληφώς, καὶ γνοὺς ὅτι ἄνωθεν δέδοκτο⁸² τῷ Θεῷ, καὶ ὅτι ἐξελέξατο ἡμᾶς⁸³ πρὸ καταβολῆς κόσμου, διδάσκει τὰ τοῖς πρόσθεν ἀπόρρητα. Λέγει γὰρ ὅτι αὐτῆς τῆς κτίσεως ἡ τοιοῦτότροπος διασκευῆ προσκηρύττει τὸ νῦν πεφηνὸς Εὐαγγέλιον, καὶ δῆλη περιμένουσα⁸⁴· ἐπεὶ μηδὲ ματαιῶς ὄντως ἔκτισε

« Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπατάγη, οὐχ ἔκουσα. »

Ματαιότητα λέγει τὴν βευστὸν τοῦτον καὶ φθαρτὸν βίον ἡμῶν· ἐπεὶ τίνος χάριν, φησὶν, οὕτω πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν φθαρτῶν ἅπαντα συνετείνετο· μὴ ἐπὶ ἐλπίδι καὶ προσδοκίαις τοιαύταις ποιεῖν αὐτῇ, τοῦ Θεοῦ τοῦτο νομοθετήσαντος; Τὸ δὲ οὐχ ἔκουσα προσωποποιήσας ἔφη. Πολὺ δὲ τοῦτο παρὰ τῇ θεοπνεύστῃ Γραφῇ τὸ ἰδίωμα· λέγω τὸ καὶ φωνᾶς καὶ ἦθη τοῖς ἀψύχοις περιτιθέναί⁸⁵. Ὅσπερ ἀμέλει κἀν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν· Ἀπέστειλε γὰρ, φησὶν, Ἰωάνης βασιλεὺς Ἰσραὴλ πρὸς Ἀμασίαν βασιλέα Ἰούδα, λέγων· Ὁ ἀκὴν ὁ ἐν τῷ Λιβάνῳ ἀπέστειλε πρὸς τὴν κέδρον τὴν ἐν τῷ Λιβάνῳ λέγων· Δός τὴν θυγατέρα σου τῷ υἱῷ μου εἰς γυναῖκα. Ἄλλὰ καὶ ἐν τοῖς Κριταῖς, Ἰωθὰμ ὁ Γεδε-

¹⁷ IV Reg. xiv, 9.

⁷⁴ Τοσοῦτόν ἐστιν.] C. M. Ἐφη δὲ τις ἀποκαταδοκίαν τῆς κτίσεως, τὴν ἀποθεν προσδοκίαν αὐτῆς. Ἦτις ἐστὶ τὸ ἀπεκδέχεσθαι ἀποκαλυφθῆναι τὴν τῶς κεκρυμμένην ἐν Χριστῷ ζωὴν ἡμῶν. Οὕτως ἔχειν εἰπὼν τὸ σύμπαν νόημα. ⁷⁵ C. M. om. πάλιν. ⁷⁶ C. M. παρόντες. ⁷⁷ C. M. καταφαίνεται. ⁷⁸ C. M. om. μὲν. ⁷⁹ C. M. om. μάλα. ⁸⁰ C. M. om. τι. ⁸¹ C. M. γνώμην. ⁸² δέδοκται τοῦτο. ⁸³ C. M. add. ἐν αὐτῷ. ⁸⁴ C. M. τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ περιμ. ⁸⁵ C. M. ἐπεὶ μηδὲ ματαιῶς ἔκτισε τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων ὁ Θεός. ⁸⁶ Ματαιότητα — περιτιθέναί. Ματαιότητα τοιγαροῦν λεκτέον τὸν παρόντα τοῦτον βίον ἡμῶν· λέγοντος ἀντικρὺς τοῦ Ἀποστόλου. Ἐπεὶ τίνος χάριν οὕτω πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν φθαρτῶν, ἅπαντα συνετείνετο· μὴ ἐπὶ ἐλπίδι τοιαύταις ποιεῖν αὐτῇ, Θεοῦ τοῦτο νομοθετήσαντος; καὶ τὸ, οὐχ ἔκουσα, ἢ προσωποποιήσας εἶρηκε, κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς Γραφῆς, ὡς εἶπον, τὸ καὶ φωνᾶς καὶ ἦθη τοῖς ἀψύχοις περιτιθέναί.

ῶνος τοῦ καὶ Ἰεροβοάμ υἱός. εἶπε, φησί, πρὸς ἄν-
δρας Σικίμων· Ἐξεπορεύθη τὰ ξύλα τοῦ χρίσαι
ἐφ' ἑαυτὰ βασιλέα· καὶ εἶπεν τῇ ἐλαίᾳ· Βασι-
λευσον ἐφ' ἡμῶς. Καὶ ὅλως ἀνάπλευσεν, ὡς ἐφην, τῶν
τοιούτων ἢ θεία Γραφή. Τὸ οὖν, οὐχ ἐλευσα, κατὰ
τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος ἔφησε τὸ ἰδίωμα. Ἡ καὶ διὰ

περὶ ⁸⁷ πάσης αὐτῆς ἢ τὸ λεγόμενον.

« Ὅτι καὶ αὐτὴ ἢ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ
τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς. »

Ἀνέχεται μέντοιγε νῦν, φησὶν, ὡς καὶ αὐτὴ τῆς
ἡμετέρας ἐλευθερίας συναπολαύουσα. Παύσεται γὰρ
τηνικαῦτα λοιπὸν δουλεύουσα τῇ φθορᾷ· τουτέστιν
οὔτε ἡμῖν ἐτι φθορτοῖς οὖσιν ἐξυπηρετήσεται. Ἴσμεν
γὰρ ὅση νῦν ἢ τῶν στοιχείων κτίσις ἀλλοίωσιν ὑφί-
σταται καὶ φθοράν. Καὶ μὴν καὶ τοὺς ἀγγέλους ὅτι
μήπω φύσει τὸ ἄτρεπτον ἔχουσιν ἐπιστάμεθα· οὐχ
ἀπὸ τῶν ἐκπεπτωκότων μόνον, καὶ διὰ τοῦτο πεσόν-
των ἐξ οὐρανοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν Παῦλος ἔφη περὶ
αὐτῶν ὡς ἐνδεχομένων τὸ ἀμαρτεῖν· *Κἄν γὰρ ἡμεῖς,*
φησί, κἄν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελιζῆται ὑμῶς
παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω.

« Οἶδαμεν γὰρ ὅτι πᾶσα ἢ κτίσις συστενάζει καὶ
συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν. »

Γνώριμός ἐστιν ἅπασιν, φησὶν, ἢ φύσις τῆς κτίσεως
συνταλαιπωρουμένη τέως ἡμῖν, καὶ οἷον ἢ ⁸⁸ κατε-
πείγουσα καὶ προευνεπιζομένη πρὸς τὴν κοινὴν
ἀναγέννησιν.

« Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τὴν
πνεύματος ἔχοντες, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στε-
νάζομεν. »

Τί περὶ τῆς κτίσεως ταῦτα λέγω; φησὶν. Ἄλλ'
ἡμεῖς αὐτοὶ τὸ κεφάλαιον τῆς δημιουργίας· καὶ δι'
οὗ καὶ μεθ' ὧν τὰ πάντα ἀνακαινίζεται, δεδεγμένοι
τὴν τοῦ Πνεύματος ἀπαρχὴν, τοσοῦτον τῶν μελλόν-
των εἰλήφαμεν πόθον, ὥστε ἀσχάλλομεν πρὸς τὴν
μέλλησιν, καὶ ῥᾶδίως οὐχ ὑποφέρομεν τὴν ἀναβολὴν·
ἀλλὰ κομίσασθαι τὸ πᾶν ἤδη γλιχόμεθα. Καὶ τὴν
υἰοθεσίαν δηλῶν, τὴν ἀπολύτρωσιν, φησὶ, τοῦ σώ-
ματος ἡμῶν ἐπιθυμοῦμεν, τουτέστιν ἀπολυθῆναι τὸ
ἡμέτερον σῶμα φθορᾶς καὶ ἀμαρτίας καὶ θανάτου
ποτέ. Ἐπειδὴ περ ἐν τοῖς ἀνωτέροις μὲν ὡς ἤδη τῆς
θνητότητος τὴν εὐχαριστίαν ἀνέκραγεν, ἐνταῦθα πάλ-
ιν ὡς οὐπω τούτου τετυχηκώς, ὅλλ' ἐτι τυχεῖν ἐφ'
ιέμενος προστίθησι· *Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν· ἐν*
ἐλπίσιν ἐτι, φησὶ, τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν.

« Ὡσαύτως καὶ τὸ Πνεῦμα συναντιλαρβάνεται. »

[E cod. Monac.] Ἡ καὶ οὕτως. Ἡ μὲν φύσις
ἡμῶν ἐστὶ, φησὶν, ἀσθενής, καὶ τὸ καθ' αὐτὴν τὸ
αὔθις ἀναβιώσασθαι. Τὰ δὲ ἐπηγγελμένα, μεγάλα τε
καὶ θεῖα, καὶ οἷα μηδὲ νῦν χωρηθῆναι δυνάμενα.
Ἄλλ' ὅμως πρὸς πίστιν τούτων τῶν τηλικούτων,
ἀπὸ τοῦ Πνεύματος οὐ μικρὰν ἐπικουρίαν ἔχομεν.
Τὰ γὰρ καὶ αἰτήσεως κρείττονα, καὶ περὶ ὧν οὐχ

bis ¹⁸. Et in genere hujusmodi exemplis plena est
Scriptura sacra. Hoc autem, *non volens*, juxta hunc
idiotismum dixit Apostolus. Hoc angelis etiam con-
tingere affirmat, ut quod de majori dicitur, de omni
creatura sit dictum.

τοὺς ἀγγέλους τυχόν, ἵνα ἀπὸ τοῦ κρείττονος ὡς

VERS. 21. « Quia et ipsa creatura liberabitur a
servitute corruptionis. »

Attamen sustinet nunc quidem, inquit, quia et
ipsa libertate nostra frui debet. Nam cessabit tunc
servire corruptioni, nobis scilicet adhuc corruptibili-
libus servitium denegabit. Scimus enim quancum-
que elementorum creaturam nunc mutationi et
corruptioni esse subjectam. Nec non et angelos
etiam nondum naturaliter immutabilitatem adeptos
esse cognoscimus, non tantum ex his qui peccave-
runt, et idcirco e caelo exciderunt, sed ex verbis
sancti Pauli quibus innuitur angelos posse peccare :
Sed licet nos, aut angelus de caelo evangelizet vobis
praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema
sit ¹⁹.

VERS. 22. « Scimus enim quod omnis creatura
ingemiscit et parturit usque adhuc. »

Notum est omnibus, inquit, creaturae naturam
usque adhuc nobiscum miseram esse, et quantum
festinat ac paratur ad communem regenerationem.

VERS. 23. « Non solum autem illa, sed et nos
ipsi primitias spiritus habentes, et ipsi intra nos
gemimus. »

Quid creaturam dico? inquit, Sed nos ipsi crea-
tionis caput, propter quos et cum quibus cuncta
renovantur, primitias Spiritus adepti, tantum futu-
rorum desiderium concepimus, ut de mora dolea-
mus et agre feramus dilationem, sed promissa ob-
tinere cupiamus. Et adoptionem declarans, redem-
ptionem corporis nostri, inquit, desideramus, cu-
pientes scilicet corpus nostrum, a corruptione, a
peccato et a morte tandem redimi. Quandoquidem
supra, quasi jam immortalitatem adeptus fuisset,
gratiarum actiones clamavit; nunc iterum quasi
nondum hoc adeptus, sed adhuc obtinere deside-
rans, adjicit : *Spe enim salvi facti sumus* ²⁰; in
spe enim, inquit, salus nostra.

VERS. 26. « Similiter autem et Spiritus adjuvat
infirmiorem nostram. »

Vel etiam hoc modo. Natura nostra infirma qui-
dem, inquit, et secundum hanc nova regeneratio.
Promissa vero magna et divina, ita ut mens ea con-
cipere non valeat. Sed ad fidem tantorum bonorum
non modicum a Spiritu accipimus auxilium. Nam
quae petitione etiam sunt superiora, de quibus ve-
scimus quomodo orare oporteat, id est quae sunt

¹⁸ Judic. ix, 8. ¹⁹ Galat. i, 8. ²⁰ Rom. viii, 24.

⁸⁷ C. M. ὡσπερεῖ. ⁸⁸ Leg. οἷονεῖ.

supra mentem humanam et orationem, hæc gratia A sancti Spiritus data nobis ineffabiliter operatur, et dant primitiæ de toto fiduciam. Quemadmodum enim nuptiarum pignora quæ sibi invicem dant sponsore, nuptias illa secuturas spondent, et proferentes de quibus dantur compositiones ad perficiendum cogunt: ita ego existimo etiam primitias Spiritus, id est Spiritus donum ex parte quod est pignus hereditatis nostræ, nobis confirmare gratiam quæ in tempore integre dabitur. Non igitur recusare oportet labores pro illa subeundos. Sed per hoc verbum, *interpellare*, metaphoricè dixit nos nostris necessitatibus posse mutuo per interpellationes prodesse.

VERS. 27. « Qui autem scrutatur corda, scit quid B desideret Spiritus; quia secundum Deum postulat pro sanctis. »

Per hæc verba qui scrutatur ostendit Deum non ignorare, sed accurate cognoscere quæ circa nos sunt, siquidem et nos ipsi scrutatione et majori disquisitione digna æstimamus quæcumque accurate discere voluerimus. Hinc consonant: *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei*²¹; et in propheta Sophonia: *In die illa, dicit Dominus, in qua scrutabor Jerusalem in lucernis*²². Deus igitur, inquit, cui omnia circa homines manifesta sunt, non ignorat spiritus nostri intentionem, sed scit illam esse secundum ipsius voluntatem, et ad finem quem dedit tendere; hoc est quod dicit *secundum Deum*. Deum igitur precatur ut quos diligit sanctitatis perfectionem obtineant, id est, ut per resurrectionem ad vitam transeant immortalem, et passionum omniumque calamitatum expertem. Scit enim donum nondum esse perfectum. — Sanctos autem dicit fideles. Nam dupliciter sumitur sanctitatis nomen, a fide scilicet et ab optima vita. Vel sanctos dicit, qui per precem sanctificati sunt. Aut *pro sanctis* dicit, id est pro sanctis operibus et Deo placentibus postulat; vel pro hominibus qui sanctitatem desiderant. Non dixit *postulat*, sed *intercedit*, ardentem et sollicitam precem significans.

VERS. 28. « Scimus autem quoniam diligentibus D Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt sancti. »

Certe equidem, inquit, omnes unanimiter confitentur Deum nunquam eos qui illum diligunt deserre, sed omnia quæ eis eveniunt disponere in bo-

ισμεν, οὐδὲ ὅπως εὐξασθαι χρή, ἢν εἶπη καὶ τὰ ὑπὲρ νοῦν ἀνθρώπινον καὶ εὐχὴν, ταῦτα ἡμῖν ἢ δεδομένη τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου χάρις ἀπορόρητως εἰσπράττεται, καὶ διδωσιν ἢ ἀπαρχὴ θαρβεῖν περὶ τοῦ παντός. Ὡσπερ γὰρ οἱ ἐπὶ τῶν γάμων ἀρραβῶνες, οὗς ἀλλήλοις οἱ γαμουῦντες διδῶσιν, ἐγγυῶνται τὰ μετὰ ταῦτα· καὶ προφερόμενοι τὰς ἐφ' οἷς δέδονται συνθήκας, ἐπὶ πέρας ἀχθῆναι καταναγκάζουσιν· οὕτως οἶμαι καὶ ἡ ἀπαρχὴ τοῦ Πνεύματος, τουτέστι τὸ μερικὸν τοῦ Πνεύματος χάρισμα, ὃ ἐστὶν ἀρραβῶν τῆς κληρονομίας ἡμῶν, τὴν ἐπὶ καιροῦ δοθησομένην καθόλου χάριν ἡμῖν βεβαιοῖ. Δέον οὖν ἄρα τοῖς ὑπὲρ αὐτῆς πόνους μὴ ἀποφεύγειν. Τὸ δὲ ἐντυγχάνειν, μεταφορικῶς εἶπεν· ἀπὸ τοῦ καὶ ἡμῶν τὰς χρείας ταῖς πρὸς ἀλλήλους ἐντυχταῖς ἀνύεσθαι.

« Ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας, οἶδεν τί τὸ φρόνημα τοῦ Πνεύματος, ὅτι κατὰ Θεὸν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἁγίων. »

Οὐκ ἄγνοιαν, ἀλλὰ τὴν ἀκριθεῖ τοῦ Θεοῦ γινῶσιν τῶν καθ' ἡμᾶς διὰ τῆς ἐρευνῶν ἐσήμανε λέξεως· ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς ἐρευνῆς ταῦτα καὶ πλείονος ἀξιούμεν ζητήσεως, ἅπερ ἂν ἀκριθῶς μαθεῖν βουλευθείημεν. Τοῦτο προσέεικε κάκεινο· *Τὸ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· καὶ τὸ παρὰ τῷ προφήτῃ Σοφονία· Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη, λέγει, ἢ ἐξερευνήσω τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ λύχνου*. Θεὸς οὖν, φησὶν, ὁ σαφῶς τὰ πάντα τῶν ἀνθρώπων εἰδῶς οὐδὲ τὸν σκοπὸν τοῦ πνεύματος ἡμῶν ἀγνοεῖ, ἀλλ' οὐδὲν ὅτι κατὰ τὸ αὐτοῦ βούλημα ἐφ' ᾧ δέδωκεν αὐτό· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ κατὰ Θεόν, πρὸς αὐτὸν ποιεῖται τὴν ἐντευξιν, ὥστε τυχεῖν τοὺς οἷς πρὸς σὲ τὴν ὀλοκλήρον τῆς ἀγιότητος, τουτέστιν ὅτε αὐτοῖς διὰ τῆς ἀναστάσεως εἰς ἀθάνατον καὶ ἀπαθῆ καὶ παντελῶς ἀνδλεθρον μεταστῆναι· ζωὴν²³· εἰδῶς δὲ τοῦτο, μὴ πληρώσῃ τὴν δωρεάν. [E cod. Monac. supplend.] — Ἁγίους δὲ φησὶν, τοὺς πιστούς. Διττὸν γὰρ τὸ τῆς ἀγιότητος ὄνομα, τὸ μὲν, ἀπὸ τῆς πίστεως· τὸ δὲ, ἀπὸ τῆς ἀρίστης πολιτείας. Ἡ ἀγίους, τοὺς διὰ τῆς εὐχῆς ἀγιαζομένους. Ἡ ὑπὲρ ἁγίων φησὶν· ἀντὶ τοῦ, ὑπὲρ καθαρῶν καὶ θεαρέστων ἔργων τὰς αἰτήσεις ποιεῖται· ἢ ὑπὲρ ἀνθρώπων τὸν ἀγιασμὸν ἐπιποθούτων. Οὐκ εἶπε δὲ ἐντυγχάνει, ἀλλὰ ὑπερεντυγχάνει τὴν σύντονον καὶ κατεσπουδασμένην ὀγλῶν ἐντευξιν.

« Οἶδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθὸν τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν. »

Ἄλλὰ μὴν καὶ τοῦτο ἡμῖν φησὶ πού, πάντως ἀνομολόγηται ὅτι Θεὸς οὐκ ἔγνω καταλείπειν τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν, ἀλλὰ πάντα αὐτοῖς τὰ περὶ αὐτοῖς

²¹ 1 Cor. II, 10. ²² Sophon. I, 12.

²³ Οὐκ ἄγνοιαν-ζωὴν. C. M. Διὰ μέντοι τοῦ, ὃ ἐρευνῶν, οὐκ ἄγνοιαν ἐσήμανεν, ἀλλὰ τὴν ἀκριθεῖ τοῦ Θεοῦ γινῶσιν τῶν καθ' ἡμᾶς. Ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ἐρευνῆς καὶ πλείονος ἀξιούμεν ζητήσεως, ἅπερ ἂν ἀκριθῶς βουλευθείημεν λαθεῖν. Τοῦτο προσέεικε κάκεινο· *Τὸ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ*· καὶ τὸ παρὰ τοῦ προφήτου Σοφονία· *Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη, λέγει Κύριος, ἐξερευνήσω τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ λύχνου*. Θεὸς οὖν, φησὶν, ὁ σαφῶς πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων εἰδῶς, οὐδὲ τὸν σκοπὸν τοῦ πνεύματος ἡμῶν ἀγνοεῖ· ἀλλ' οἶδεν ὅτι κατὰ τὸ αὐτοῦ θέλημα· καὶ ἐφ' ᾧ δέδωκεν αὐτό. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ, τὸ κατὰ Θεόν· πρὸς αὐτὸν ποιεῖται τὴν ἐντευξιν. Ὡστε τυχεῖν οὗς ἀγαπᾷ, ὀλοκλήρου τῆς ἀγιότητος· τουτέστιν, ὥστε αὐτοῖς διὰ ἀναστάσεως εἰς ἀθάνατον καὶ ἀπαθῆ μεταστῆναι ζωὴν.

συμβαίνοντα γίνεται ⁹⁰ παρασκευάζει πρὸς ἀγαθόν ⁹¹, ἅτε καὶ κατὰ τὴν ἀγαθὴν αὐτῶν πρόθεσιν προσκεκλημένους ⁹² αὐτούς· ἐντεῦθεν μέντοι καὶ τὴν ἀπολογίαν τῆς ὑπὲρ τῆς ⁹³ Ἰουδαίων ἀποβολῆς ἤρξατο προκατασκευάζειν.

« Ὅτι οὗς προέγνω, καὶ προώρισε συμμέρφους τῆς εἰκόνας τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. »

Προώρισε δὲ τοῦτο, φησί, καὶ ⁹⁴ μετέδωκε τῆς υἰοθεσίας καὶ ἄλλοις. Οὐ τὸν Υἱὸν ταύτῃ τοι ζημιώσας ⁹⁵· ἔχει γὰρ οὕτως ἐκεῖνος τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχὴν, καὶ πλεονεκτεῖ τοῖς πρωτοτόκοις τῶν ἀδελφῶν. — [E Cod. Monac.] Ἡ συμμέρφους φησί τῆς εἰκόνας τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ· ἀντὶ τοῦ, τῆς υἰότητος τοῦ σώματος αὐτοῦ. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν, Εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον.

« Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν; Ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο. »

Θεοῦ τοίνυν, φησὶν, ἔντος ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμεῖς ἄλλον τινὰ τῶν πάντων φοβηθυσόμεθα; καὶ τὸν ἴδιον Υἱὸν οὕτως ὑπὲρ ἡμῶν δ.δοῦς ἀφειδῶς, οὗτος εἰς ἡμᾶς περὶ τῶν ὑπολοίπων σμικρολογήσεται; Οὐκ ἔστι πάντα δεύτερα Θεῷ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ τῆς περὶ ἡμᾶς; εὐκαιρον τοῦτο ⁹⁶ νῦν ἐπισχεῖν, ὅτι ἐνταῦθα τοῦ Υἱοῦ ⁹⁷ παρὰ τοῦ Πνεύματος ⁹⁸ ὑπὲρ ἡμῶν παραδέδοσθαι ⁹⁹ λέγων ὁ Παῦλος, ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους, αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λέγει τὸν Υἱὸν τοῦτο πεποιηκέναι· Ὁ Χριστὸς γὰρ, φησὶν, ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ¹ ὑπὲρ ἡμῶν. Τί διδάσκων ἡμᾶς ἕτερον ἢ εἶναι Πνεύματι ² καὶ Υἱῷ τῆς ἀνθρώπου ³ σωτηρίας τὸ βούλημα;

« Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ; Θεὸς ὁ δικαίων. Τίς ὁ κατακρίνων; »

Ἐγκαλούντων τοιγαροῦν οἱ βουλόμενοι καὶ κατηγορούντων ἡμᾶς· οὐ γὰρ ἰσχύουσιν ἡμῖν ἀμύνεσθαι τὸ παράπαν τῆς Θεοῦ ψήφου, μεθ' ἡμῶν τε καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τεταγμένης· βούλεται εἰπεῖν ὅτι μηδενὶ δυνατὸν ταῦτα ἡμῶν ἀφελῆσθαι, ἃ προλαβὼν ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο· οὔτε οὖν ἐκλεξαμένου ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῇ τῶν μελλόντων ἀπολαύσει ἀνατραπῆναι ὑπὸ τινος τὴν ἐκλογὴν ἡμῶν δυνατὸν· οὔτε παρέχοντος ἡμῖν τὰ προσδοκώμενα. Καὶ πρὸ γε πάντων τὴν ὀληθινὴν ἐκείνην δικαίωσιν ἐν ἣ καταστησόμεθα, ἀμαρτεῖν οὐκ ἐπιδεχόμενοι, τότε ἔσται τίς ὁ μεταβολὴν τῶν καθ' ἡμᾶς ποιῆσαι δυνάμενος; Ὡστε οὐ προσῆκε δεδιέναι τοὺς διώκοντας· ἀφελῆσθαι γὰρ τὰ ἀγαθὰ παρ' ἡμῶν δύνανται οὐδαμῶς, ἅπερ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος ἡμῖν αἰῶνος προσέσεσθαι ἐλπίζομεν. Διὸ εἶπε, τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν δικαίωσιν, διὰ μὲν τῆς ἐκλογῆς τὸ πρὸς τοῦτο ἐντεῦθεν ἤδη ἀφορίσθαι· σημαίνων δὲ διὰ τῆς δικαίωσεως τὸ εἶναι αὐτῶν ἐν ἀπολαύσει, τὸ τε δι-

num, et secundum bonum propositum eorum quos vocavit. Exinde etiam de Judaeorum perditione apologiam praeparare incepit.

VERS. 29. « Nam quos praescivit, et praedestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. »

Hae autem praedestinavit, inquit, alios etiam adoptionis fieri participes. Nullum exinde Filio damnum intulit. Ille enim sic habet super omnes excellentiam, et primus est inter primogenitos fratrum. — Vel conformes dicit imaginis Filii sui pro filiationis corporis ejus. Ideo adjecit: *Ut sit ipse primogenitus.*

VERS. 31, 32. « Quid ergo dicemus ad haec? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio Filio suo non pepercit. »

Cum Deus, inquit, sit pro nobis, nunquid quemdam alium timebimus? et qui pro nobis proprium Filium sic tradidit profuse, nunquid in ceteris nobis dandis erit parcus? Nonne Deus omnia amore quem in nos habet inferiora ducit? Opportunum est hic animadvertere, sanctum Paulum nunc dicere Filium a sancto Spiritu pro nobis traditum fuisse, cum in Epistola ad Ephesios Filium hoc a semetipso fecisse dicat: *Christus enim, inquit, dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis* ²³. Quid aliud nos docet, nisi unam esse et Spiritus et Filii de humana salute voluntatem?

VERS. 33, 34. « Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat. Quis est qui condemnet? »

Nos igitur, inquit, in jus vocent, qui volunt, et accusent. Nullo modo enim possunt a nobis avertere decretum quod Deus pro nobis ac de nobis semel tulit; id est nemo potest a nobis auferre quae Deus nobis largiri decrevit; neque cum nos semel elegit ad futurorum bonorum fruitionem quisquam potest hanc nostram mutare electionem. Et cum nobis bona dederit quae spectamus, et imprimis justitiam hanc veram in qua constituemur, et quam amittere non poterimus, num quisquam tunc poterit in conditione nostra mutationem asserre? Itaque non decet formidare eos qui nos persequuntur, quia impossibile est illis a nobis auferre bona quae in venturo saeculo nobis affutura speramus. Ideo dixit electionem et justificationem; ostendens nos quidem jam ab hac vita per electionem ad illa bona praedestinari, sed in illorum fruitione constitui per justificationem. Justificationem vocat impossibilitatem pec-

⁹³ Ephes. v, 2.

⁹⁰ Leg. γίνεσθαι. ⁹¹ ἀλλὰ μὴν — ἀγαθόν.] C. M. Καὶ τοῦτο ἡμῖν πᾶσι πάντως ἀνωμολόγηται, φησὶν, ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ ἐγκαταλείπει ποτὲ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν· ἀλλὰ ἅπαντα αὐτοῖς τὰ περὶ αὐτοῦ συμβαίνοντα, γίνεσθαι παρασκευάζει εἰς ἀγαθόν. ⁹² Cod. προσκεκλημένος. ⁹³ C. M. add. των. ⁹⁴ C. M. εἰ γὰρ καί. ⁹⁵ C. M. οὐδὲν ἐντεῦθεν τὸν Υἱὸν ἐζημιώσεν. ⁹⁶ C. M. add. δέ. ⁹⁷ C. M. τοῦ Πατρὸς. ⁹⁸ C. M. τοῦ Πατρὸς. ⁹⁹ Cod. παραδέδοσθαι. ¹ C. M. αὐτὸν παρέδωκεν. ² C. M. Πατρί. ³ C. M. ἀνθρώπων.

candi : hæc est enim vera justificatio. Ex his datorum stabilitas ostenditur. Non peccantes enim semper permanemus in bonis unde a nemine dixit nos posse divelli.

« Christus Jesus qui mortuus est, imo qui et resurrexit. »

Ad confirmationem præfatorum pergit et dicit : *Christus qui mortuus est, imo qui et resurrexit, etc.* Non enim, ut opinati sunt aliqui, ad quorundam futuram objectionem diluendam hæc adjecit, quia nullo modo ex præfatis oriebatur contradicendi locus, quod de aliis objectionibus invenimus. Quis etenim contra Paulum contenderet, justificationem nobis a Deo Patre datam, a Christo Filio non permitti? Nullus certe. Non igitur voluit Apostolus contra non objecta in vanum contendere et pugnare. Sed valde necesse erat ipsi, ut jam diximus, probare ac amplius confirmare Dei in homines misericordiam. Idcirco præfatis adjecit : *Christus qui mortuus est, imo qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* Nonne sufficit? Quid adhuc, inquit, tibi deest? Nulla mutatio metuenda; finitum est; opus ad terminum pervenit; nihil deest ad nostram salutem. Christus mortuus est, imo et resurrexit, et primos apud Deum obtinuit honores, amoremque suum erga nos emittit. Ex his manifestum est Christum nos sicut semetipsum vocavisse, totum primitias subsequiturum, et capiti reliquum corpus datum iri. Nam adimpleta ejus de nostra salute missione, cum jam exaltatus sit, nos sicut semetipsum trahet juxta promissionem suam : *Cum enim, inquit, exaltatus fuero, omnia traham ad meipsum.* Sed ad plenam persuasionem nostram figuris sermonem nunc exornavit per verbum *interpellat*, quemadmodum paulo supra diximus de Spiritu sancto.

κάνταυθα τὸ πρᾶγμα διὰ τῆς ἐντυγχάνει λέξεως, τοῖς περὶ τοῦ Πνεύματος ἔφαμεν.

VERS. 55. « Quis nos separabit a charitate Christi? »

Postquam amorem Dei in nos exaltavit, et gratiam quam deinceps erga tantum benefactorem habere debemus, pergit dicens, non decere nos ullis malorum quæ hominibus accidunt, a charitate Christi separari.

VERS. 56. « Quia propter te mortificamur tota die. »

Hæc a Davide propheta prædicta sunt de Machabæorum constantia pro lege. Nam quid mirum, inquit, agemus, si parem antiquiorum benevolentiae animi grati erga Deum benevolentiam ostenderimus, qui non æqualem, sed multo majorem gratiam

καίωσιν τὸ ἁμαρτίαν μὴ ἐπιδέχασθαι καλῶν. Αὕτη γὰρ ἀληθῆς δικαίωσις. Ἀπὸ δὲ τούτου τὸ βέβαιον τῶν διδομένων ἡμῖν σημαίνων. Οἱ ἄ γὰρ ἁμαρτάνοντες ἐν τοῖς διδομένοις μενοῦμεν ἀεὶ, ὅθεν οὐδὲ ἀνατραπῆναι ὑπὸ τινος αὐτὸ δυνατὸν εἶναι ἔφη.

« Χριστὸς ὁ ἀποθανὼν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς. »

Πρὸς τὴν ἀπόδειξιν αὐθις τῶν προειρημένων χωρεῖ, καὶ φησὶ *Χριστὸς ὁ ἀποθανὼν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς, καὶ τὰ ἐξῆς.* Οὐ γὰρ ὡς τινες φήθησαν μέλλουσαν ἀντιρῶσιν αὐτῷ παρὰ τινων ταύτην ἀνθυποφέρεσθαι διαλύων τοῦτο ἐπήγαγεν, ἐπεὶ μηδὲ ὑπεφύετο μηδαμῶθεν ἐκ τῶν προειρημένων αὐτῷ τοιαύτη τις ἐνστάσις· ὅπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων εὐρομεν ἀντιθέσεων. Τίς γὰρ ἐν τούτῳ ὑπέλαβε πρὸς τὸν Παῦλον, τὸ ὅτι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς δικαιοῦντος ἡμᾶς, ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς οὐκ ἔασει; Οὐδὲ εἰς δῆπου. Οὐ τοίνυν οὐδὲ ὁ Ἀπόστολος πρὸς οὐκ ἀνθιστάμενον αὐτῷ λόγον ἐμέλλεν εἰκῆ διαγωνίζεσθαι καὶ σκιαμαχεῖν. Πιστοῦσθαι μέντοι καὶ βεβαιοῦν πλέον τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, ὡς προσέφαμεν, ἦν αὐτῷ καὶ σφόδρα γε ἀναγκαῖον. Διὰ τοῦτο τοῖς προειρημένοις ἐπήγαγε, *Χριστὸς ὁ ἀποθανὼν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς, ὃς καὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν.* Μὴ γὰρ ἐνί; τί δεῖ σε, φησὶ, τοῦ λοιποῦ; μὴ γὰρ ὑπείδεσθαι μεταβολήν· ἔχει τέλος· τὸ πρᾶγμα πρὸς πέρας ἐκθέθηκεν· οὐδὲν ἐνδεῖ πρὸς τὴν σωτηρίαν ἡμῶν. Τέθνηκε Χριστὸς, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγήγερται, καὶ τετίμηται τὰ πρῶτα παρὰ Θεῷ· καὶ τὴν χάριν αὐτοῦ ἐκδιβάσει τὴν εἰς ἡμᾶς. Τούτέστιν αὐτῷ τῷ πράγματι δῆλός ἐστιν ὡς ἑαυτὸν ἡμᾶς προσκαλούμενος, καὶ ἡ ἀπαρχὴ τὸ πᾶν ἀπολήφεται· καὶ τῇ κεφαλῇ τὸ λοιπὸν ἀποδοθήσεται σῶμα. Τὴν γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν πληρώσας οἰκονομίαν, καὶ ὑψωθείς, ἔλξει καὶ ἡμᾶς ὡς ἑαυτὸν κατὰ τὴν οἰκειαν ὑπόσχεσιν· *Ὅταν γάρ, φησὶν, ὑψωθῶ, τότε πάντα ἐλκύσω πρὸς ἐμαυτόν.* Ἐσχημάτισε δὲ πρὸς πληροφορίαν ἡμῶν, καθὰ καὶ πρὸ βραχέως ἐν

« Τίς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; »

Αὐξήσας τὸ περὶ ἡμᾶς φίλτρον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἡμετέραν λοιπὸν εὐγνωμοσύνην, ἣν περὶ τὸν τοσοῦτον ἡμᾶς εὐσεργέτην ἔχειν χρεῶν, διεξέρχεται λέγων, ὡς οὐδὲν τῶν ἐν ἀνθρώποις ὄντων δεινῶν τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἡμᾶς ἐπιστᾶν.

« Ὅτι ἕνεκά σου θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν. »

Ταῦτα ἂν προεῖρηται τῷ προφῆτῃ Δαβὶδ περὶ τῆς ὑπὲρ τοῦ νόμου τῶν Μακκαβαίων ἐνστάσεως. Τί γὰρ τὸ θαυμαστὸν, φησὶν, ἐργασόμεθα, τὴν ἴσην τοῖς πρεσβυτέροις εὐνοίαν ἐπιδεικνύμενοι περὶ τὸν Θεόν; οἷς οὐκ ἴσην, ἀλλὰ καὶ μείζονα κακοσμήματα

⁴ Leg. γιλ. οὐ. ⁵ ταῦτα προεῖρηται — ἀγαπήσαντες ἡμᾶς. Cod. Monac. Καὶ τὸ ὑπερνεκῶμεν δὲ οὕτως ἀπέδωκέ τις. Ἐπειδὴ, φησὶ, τὰ τῷ προφῆτῃ Δαβὶδ περὶ τῆς ὑπὲρ τοῦ νόμου τῶν Μακκαβαίων ἐνστάσεως εἰρημένα προήνεγκαν, ἐπήγαγεν· Ἀλλ' ἐν τούτοις ἀπασιν ὑπερνεκῶμεν. Τί γὰρ θαυμαστὸν ἐργασόμεθα, τὴν ἴσην τοῖς πρεσβυτέροις εὐνοίαν ἐπιδεικνύμενοι περὶ τὸν Θεόν; οἷς οὐκ ἴσην, ἀλλὰ καὶ μείζονα κακοσμήματα χάριν. Καὶ ἐπειδὴ τῆς οἰκειᾶς γνώμης ἐξείπε τὴν πρόθεσιν, ἵνα μὴ δόξη κατὰ οὐλοσύνην ἐφθάρχειν, ἐπήγαγε, διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς· ἔχομεν λέγων, τὸ τούτων κατὰ περισσείαν κρατεῖν, οὐκ ἐφ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς.

χάριν· καὶ ἐπειδὴ τῆς οἰκείας γνώμης ἐξεῖπε τὴν πρόθεσιν, ἵνα μὴ δόξη κατ' ἀλαζονείας ἐψέσθαι, ταχέως ἐπήγαγε τὸ ἐξῆς.

« Ἄλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς. »

Ἐχομεν μέντοι, φησί, τὸ τούτων κατὰ περιουσίαν κρατεῖν, οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς.

« Πέπεισμαι γὰρ ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωή. »

Θάνατον μὲν οὖν πάντα λέγει τὰ χαλεπὰ· ἐπειδὴ τῶν τοιούτων πάντων τέλος ὁ θάνατος· ζωὴν δὲ πάντα τὰ τρυφήλα τε καὶ ἀγαθὰ· ἐπειδὴ τῶν τοιούτων πάντων τέλος πάλιν ἐστὶν ἡ ζωή. Ἄγγέλους δὲ καὶ ἀρχὰς καὶ δυνάμεις, τὰς ἀοράτους οὐσίας αἱ τοῖς διαφόροις τούτοις ὀνόμασι καταλλήλως αἷς ὑπηρετοῦνται χρεῖαις προσαγορεύονται· ἄγγελοι μὲν παρὰ τὸ ἐξαγγέλλειν τοῖς ἀνθρώποις τὰ ἐκ Θεοῦ· ἀρχαὶ δὲ, παρὰ τὸ ἀρχεῖν, ἢ πόλεων, ἢ ἐθνῶν ὅλως οἷς ἐφεστᾶσι· δυνάμεις δὲ, παρὰ τὸ δυνατὰς δ.δημιουργεῖσθαι πρὸς ὑπηρεσίαν Θεοῦ. *Εὐλογεῖτε*, γὰρ, φησί, *τὸν Κύριον, πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, δυνατοὶ ἰσχυροὶ, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ.* Ἐνεστῶτα δὲ, σύμπαντα περιληπτικῶς τὰ παρόντα· μέλλοντα δὲ, ὁμοίως πάντα τὸν προσδοκώμενα· ὕψωμά τε καὶ βάθος, ὑπερουράνια τε καὶ ὑποχθόνια. προσέθηκε δὲ καὶ τοῦτο, *οὔτε τις κτίσις ἑτέρα*, δεικνύς τῆς περὶ Θεὸν ἀγάπης αὐτοῦ τὴν ὑπερβολὴν· καὶ ὅτι ταύτης χάριν ἔτοιμός ἐστιν τοῖς τε οὔσι καὶ τοῖς οὐκ οὔσι διαμάχεσθαι. Διὰ μέντοι τοῦ οὔτε μέλλοντα, δῆλον πεποίηκεν ἀκριβῶς, ὅτι οὐ διὰ τὴν φιλεῖ τὸν Θεόν, οὐδὲ ἀμοιβῶν ἐλπίδι τινῶν, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο στέργων τὸ φιλεῖν τὸν Θεόν, καὶ καθ' αὐτὴν κρίνειν αὐτὸ περισπούδαστον. Οὐδὲν οὖν τῶν προαπηριθμημένων, φησὶν, ἀποστήσει τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἡμᾶς, ἕνεκα τῆς ἀφάρτου περὶ ἡμᾶς αὐτοῦ σχέσεως, ἣν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ποιησάμενος ἐνεδείξατο.

ΚΕΦ. Θ'.

« Ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι· συμμαρτυροῦσθαι μοι τῆς συνειδήσεώς μου. »

Τονώσας οὕτω διὰ πάντων αὐτοὺς εἰς τὸ πιστεύοντας τῷ Εὐαγγελίῳ βεβαίως, πάντας ἀόκνως τοὺς ὑπὲρ τούτου πειρασμοὺς καταδέχεσθαι, βούλεται πρὸς ἐνστάσιν ἀνθυποφερομένην αὐτῷ καὶ μάλα νεανικὴν ἀποκρίνεσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς προλαβοῦσι τὸν νόμον ἐκβαλὼν, τὴν χάριν πολυτρόπως καὶ μαλιστὰ γε ἀπ' αὐτοῦ τοῦ νόμου συνέστησε· καὶ ἀληθῶς υἱὸς Θεοῦ τοὺς ταύτης ἔφησεν εἶναι, εὖς καὶ πάλαι προειδῶτα κεκληθέμενοι νῦν τὸν Θεόν· ἔγνω τὸν Ἰουδαῖον εὐθύς τοῦτον ἀντιστησόμενον, καὶ τὴν πολυθρύλλητον αὐτοῖς ἐκείνην ἀντίθεσιν αὐτῷ προκαλούμενον. Ἐφασκον γὰρ Ἰουδαῖοι οἱ τοῖς ἀποστόλοις καὶ τῷ κηρύγματι πολεμοῦντες, δυοῖν ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχειν τὸ ἕτερον· ἢ ψευδὲς τὸ Εὐαγγέλιον, ἢ τὸν Θεὸν ψεύστην. Εἰ μὲν γὰρ ἂν κηρύττετε, φησὶν,

²⁵ Psal. cii, 20.

A accepimus? Et ut propriæ intentionis propositum aperiat ac ostendat se non per jactantiam loqui, statim adjecit.

VERS. 57. « Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. »

Possumus tamen, inquit, illis superiores esse, non per nosmetipsos, sed per eum qui dilexit nos.

VERS. 58. « Certus sum enim, quia neque mors, neque vita. »

Mortem quidem dicit omnia mala; siquidem omnium malorum summa, mors; vitam vero omnia bona et voluptates, quia talium omnium summa est vita. Angelos vero et principatus et virtutes vocat, invisibiles naturas quæ diversis ab invicem nominibus dicuntur juxta varia quibus inserviunt ministeria: *angeli* ab annuntiando divina hominibus; *principatus* a regendo sive urbes, sive nationes super quas constituuntur; *virtutes*, quia potentes sunt ad exsequendum Dei mandatum. *Benedicite*, enim inquit, *Dominum, omnes angeli ejus, potentes virtute, facientes verbum ejus*²⁵. Instantia conglobatim omnia dicit præsentia; futura similiter, omnia expectata; altitudinem et profundum, caelestia scilicet atque terrestria. Adjecit etiam, *neque alia creatura*, amoris sui in Deum significans excessum, ac se pro illo amore ad pugnandum contra ea quæ sunt et ea quæ non sunt esse paratum. At tamen per hæc verba *neque futura*, evidenter ostendit se non propter aliquid, neque remunerationis spe Deum diligere; sed illud ipsum desiderare, Deum scilicet amare, quod et omni studio dignum judicat. Nihil igitur, inquit, horum quæ supra enumeravimus nos separabit a charitate Dei propter ineffabilem ejus erga nos benevolentiam quam ostendit per Dominum nostrum Jesum Christum.

CAP. IX.

VERS. 1. « Veritatem dico in Christo, non mentior; testimonium mihi perhibente conscientia mea. »

Postquam ita omnimodo eos qui firmiter credunt Evangelio in hoc confirmavit, ut omnes pro illo subeundas alacriter sustineant tentationes, ad objectionem illi propositam et quidem validissimam vult respondere. Nam cum in præcedentibus capitulis legem ejiciens, gratiam multis modis et inprimis a lege ipsa constabilivit, et illos dixit vere filios Dei esse, qui illam recipiunt, quos Deus nunc vocavit ex antiquo prædestinationis decreto, prævidit Judæum illi contradicturum et objectionem allaturum illam sæpius ab illis celebratam. Dicebant enim Judæi qui apostolos et Evangelii prædicationem impugnabant, unum e duobus necessario existere: Aut Evangelium falsum, aut mendax Deus. Nam si vera, inquit, quæ prædicatis, fallax Deus

qui promissis patribus nostris de nobis opere non stetit. Nam Abrahamo quidem promisit in semen ejus transmittere benedictiones; nunc autem pro nobis gentes, immundos ac alienigenas recepit. Si igitur illarum promissionum exitus est, ut dicitis, prædicatio vestra, manifestum est patres nostros a Deo quasi delusos fuisse. Sed si hæc de Deo dicere non possumus, ergo vos fallaces et falsa prædicatio vestra. Talia frequenter objiciendo Apostolis molestiarum non modicarum ac tumultuum causa erant. Persuasoriis enim his sermonibus simplicium corda decipientes, illos a salute avertabant, et intolerabiles in apostolos congregabant persecutiones.

A εἰσὶν ἀληθῆ, ψευδῆς ὁ Θεός, τὰς οἰκείας πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν περὶ ἡμῶν ὑποσχέσεις τοῖς ἔργοις ἐξαρνησάμενος. Ἐπηγγεῖλατο μὲν γὰρ τῷ Ἀβραάμ, εἰς τὸ σπέρμα τὸ αὐτοῦ παραπέμψειν τὰς εὐλογίας· νυνὶ δὲ ἀνθ' ἡμῶν, ἀκαθάρτους καὶ ἀλλοφύλους ἀνθρώπους τὰ ἔθνη προσδέδεται. Εἰ τοίνυν ἡ τῶν ἐπαγγελιῶν ἐκείνων ἐκβασις ἐστίν, ὡς φατε, τὸ ὑμέτερον κήρυγμα, πρόδηλον ὡς ἔφυσται τοὺς πατέρας ἡμῶν ὁ Θεός. Εἰ δὲ οὐχ ὅσιον περὶ Θεοῦ τοῦτο εἰπεῖν, ὑμεῖς ἄρα καὶ ὁ παρ' ὑμῶν λόγος ψευδῆς. Τοῦτον πρὸς τοὺς ἀποστόλους τὴν λόγον συνεχῶς παραβαλλόμενοι, πραγμάτων οὐ μικρῶν αὐτοῖς αἰτίαι καὶ θορύβων καθίσταντο. Διὰ γὰρ τῆς τοιαύτης πιθανολογίας αὐτῶν ἐξαπατῶντες τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων, τούτους τε ἀφηροῦντο τῆς σωτηρίας, καὶ διωγμοὺς τοῖς ἀποστόλοις ἀφορήτους ἐπήγειρον.

III.

Fragmenta quæ sequuntur, supplentur e codice Monacensi.

VERS 19-21. « Voluntati enim ejus quis resistit? O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Numquid dicet figmentum ei qui se fixit: Quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus lutii, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? »

Alius vero hunc locum interpretatus est hoc modo: Interroges me: Voluntati ejus quis resistit? Ego autem tibi dico: Tu præ omnibus, qui Deo respondes. Nam tu saltem aliquis es, et te nullum esse nunquam admitteres. Deo autem contradicendo quomodo ei non resistis? Tuis igitur captus es verbis; et quibus negare præsumebas, his confiteris oppositionem tuam; et tu tui ipsius accusator magis quam ego es effectus. Quæris etenim, Quis resistit? Tunc aliquis es? Nam si confiteris te neminem esse, concedo tibi non jure Deum vituperare homines. Sed si aliquis es, Deus, quamvis millies negares, justus probetur et de te primo reportat victoriam. Sed quod in quibusdam de præsentia quæstione admiratus sum, illud ad te transmittere volo, charissime Petre. Quidam cum hunc Epistolæ locum conarentur interpretari, nec valerent, propria consilii inopia sanctum Paulum non dubitarunt accusare. Dixerunt enim illum non hæc verba, dixisse, O homo, tu quis es qui respondeas Deo? ad solvenda adversariorum objecta, sed objurgando, increpando et accusationem ab ipsis in Deum illatam propemodum confirmavisse. Si etenim non reddit rationem de hac re, sed potestatem Dei optimi proponit, confutat adversarium; si vero illius conclusionem admittit, manifesto reprehenditur concedere quod Deus non secundum justitiam, sed ex arbitrio res humanas gubernat; illos autem decere contentos esse his quæ de illis disposuit Deus, sicut vasa a figulis ficta, et non judicio contendere contra eum qui illos malos fecit; et illos deinde exprobrat quia mali sunt. Quia talia dicunt, si nihil aliud, illud saltem intelligere debuerunt,

« Τῷ γὰρ θελήματι αὐτοῦ τις ἀνθέστηκε; Μενοῦν γε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; Μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, Τί με ἐποίησας οὕτως; Ἡ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν; »

Ἐτερος δὲ τοῦτο οὕτως ἐρμήνευσεν· Ἐρωτᾷς με, Τίς ἀνθέστηκεν αὐτοῦ τῷ βουλήματι; Ἐγὼ δέ σοι λέγω, ὅτι Σὺ πρὸ πάντων, ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ. Τίς μὲν γὰρ εἶ που πάντως· καὶ οὐκ ἂν οὐδεὶς εἶναι ποτε καταδέξαιο· ἀντιλέγων δὲ Θεῷ πῶς οὐκ ἀνθέστηκας; Οὐκοῦν τοῖς αὐτοῦ λόγοις ἐάλως· καὶ οἷς ἀρνή, τούτοις ὁμολογεῖς τὴν ἀντίστασιν· καὶ σαυτοῦ, πρὸ ἐμοῦ κατήγορος γέγονας. Ζητεῖς μὲν γὰρ, Τίς ἀνθέστηκε; Τίς δὲ ὑπάρχεις αὐτός; Εἰ μὲν οὖν ὁμολογεῖς εἶναι μηδεὶς, συγχωρῶ σοι τὸ μέμφεσθαι τοῖς ἀνθρώποις εἰκὴ τὸν Θεόν· εἰ δὲ εἶ τίς, κἂν μυριάκις ἀρνοῖο, δίκαιος ὁ Θεός ἀποδέδεικται, καὶ παρὰ σοῦ πρώτου φέρεται τὴν νικῶσαν. Ἀλλὰ γὰρ ὁ τινῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος τεθαύμακα, τοῦτο καὶ πρὸς σέ, φίλτατέ μοι Πέτρε, βούλομαι διελθεῖν. Ἐπιχειρήσαντες τοῦτ' ἐπὶ τῆς Ἐπιστολῆς τὸ μέρος ἐρμηνεύσαι τινες, εἶτα οὐκ ἐξαρχέσαντες, τοῦ ἀγίου Παύλου τὴν οἰκείαν ἀπορίαν οὐκ ὤκνησαν καταψεύσασθαι. Οὐ γὰρ ἐπιλυόμενον αὐτὸν τὰ παρὰ τῶν ἐναντίων κροβλήματα, τὸ Μενοῦν γε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; ἔφησαν εἰρηκέναι, ἀλλ' ἐπιτιμῶντα καὶ ἐπιπλήττοντα, καὶ μονοῦ βεβαιοῦντα τὸ τῷ Θεῷ παρ' ἐκείνων ἐπαγόμενον κατηγόρημα. Εἰ γὰρ οὐκ ἀποδίδωσι λόγον τοῦ πράγματος, ἀλλὰ τὰ τῆς ἐξουσίας χρηστοῦ τοῦ Θεοῦ προτεινόμενος, ἐπιστομίζει τὸν ἀντιλέγοντα· τῷ ἐκείνου λόγῳ συντρέχων, σαφῶς ἐλέγχεται συνομολογεῖν οὐ δικαίως, ἀλλ' αὐθεντίαν τὸν Θεόν τὰ ἀνθρώπινα πράττειν· τοῖς δὲ, προσήκειν ἡσυχῇ στέργειν ὅπως ἂν ἔχοι τὰ κατ' αὐτοῦς, εἰκότας τοῖς ὑπὸ των κεραμέων πλακτομένοις σκευεσιν οὐ διαδικάζεσθαι πρὸς τὸν δημιουργήσαντα φαύλους· εἶτα διότι φαῦλοι μεμφόμενον. Οὐς εἰ μηδὲν ἄλλο τῶν ὄλων, τοῦτο

γούν ἐχρήν συνιδεῖν, ὡς εἶπερ ὁ Ἀπόστολος ἰπί-
στατο μὴ δυνάμενος, κατὰ τὸν λόγον ἐκείνων,
ἀπαντῆσαι ταῖς προτάσεσι ταύταις, οὐκ ἂν αὐτὰς
προὔβαλετο τὰς ἀρχάς. Οὐ γὰρ καὶ τοῦτο δῆπουθεν
ἠδύνατο· οὐδ' ἂν αὐτὸς λαβὰς εἰς κατάλυσιν τοῦ
ἰδίου κηρύγματος τοῖς ἀντιπάλοις παρείχετο, καθ-
ἄπερ τὰ ἐκείνων, οὐ τὰ οικεῖα προηρημένος συν-
ιστᾶν· τοῦτο γὰρ οὐδ' ἂν ἔπαθεν ὁ πάντων εὐθηέ-
στερος. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει. Τεθαρρηκὼς δὲ, οἶμαι,
Χριστῷ καὶ τῇ ἀληθείᾳ συνηγορῶν, οὐδεμίαν τοῖς
ἐναντίοις ὑπελείπετο πρόσφασιν· ἀλλ' ὡσπερ τῶν
ἄλλων ἀπασῶν ἀντιθέσεων, οὕτω καὶ ταύτης ἰσχυρο-
τέραν ἐποίησατο τὴν ἀναίρεσιν, καὶ τῶν βλασφημῶν
ἀπορράψας τὰ στόματα, προσεπάγει τούτοις καὶ
ἕτερον ἐκ παραδείγματος τῷ πράγματι προσφυοῦς,
τὸ μὲν ἐκείνων ἐπὶ πλέον ἀνατρέπων φρόνημα, τὸ
δὲ εὐσεβὲς συνιστάς. *Μὴ ἐρεῖ, φησὶν, τὸ πλάσμα
τῷ πλάσαντι, Τί με ἐποίησας οὕτως; Οὕτω μὲν,
φησὶν, αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ διηλέγχθη. Ἀνθιστάμενος
δὲ ἐγκαλεῖς Θεῷ, καὶ λέγεις, Τί ἐτι μέμφεται;
Ταῦτα πρὸς τοῦτο, τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς
ἀνθέστηκεν; ἀντειπὼν, ἐρμηνεύει λοιπὸν καὶ τῶν
προτεθεισῶν ῥήσεων τὸν σκοπὸν· ὣν ἐν μὲν τῇ
πρὸς τὸν Μωϋσέα δηλοῦται φιλόανθρωπος, ἐν δὲ τῇ
πρὸς τὸν Φαραῶ, τιμωρητικὸς ὁ Θεός * * **

« Οὐ; καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων,
ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν. »

Βούλεται τοίνυν ὁ Παῦλος εἰπεῖν ἐν τούτοις, ὅτι
λίαν εἶρηται κάλλιστα πρὸς τε τὸν Μωσέα· *Ἐλεήσω
ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω· καὶ
πρὸς τὸν Φαραῶ, τὸ, Εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε,
ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου. Θέλω
γὰρ, φησὶ, ὁ Θεὸς γνώριμον ἅπασι τὴν οικεῖαν ἐρ-
γάσασθαι δύναμιν, μεθ' ἧς τοὺς μὲν ὀργῆς ἀξίους
κολάσει, τοὺς δὲ οἰκτιρῶν, ἐλεήσει· τὰ κατὰ τοὺς
Αἰγυπτίους καὶ τοὺς Ἰσραηλίτας ἐπραγματεύσατο,
διδασκαλίαν τῆς οικείας δικαιοκρισίας, ταύτην κοι-
νὴν τῷ κόσμῳ προθεῖς. Παμπονήρων γὰρ καὶ δυσσε-
βῶν ὄντων τῶν περὶ τὸν Φαραῶ, καὶ τὴν ἐσχάτην
δίκην ὑπομείναι δικαίων, μακροθυμίᾳ μὲν τὴν κατ'
αὐτῶν ἀνεβάλετο τιμωρίαν, καὶ συνεχώρησεν ὑψω-
θῆναι κατὰ τοῦ ἰδίου λαοῦ. Περιβλέπτους δὲ καὶ πε-
ριβοήτους ἤδη δι' ὠμότητα καταστάντας, ἐμφανῶς
ἀπολώλεκε, καὶ τὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐλεήσας, παν-
δημει διεσώσατο γένος. Αὕτη μὲν τῆς ἀποστολικῆς
ῥήσεως ἡ διάνοια. Ἐνδεῖ δὲ αὐτῇ πρὸς ἀποπλήρωσιν,
τὸ τοῦτο μέμφη· ἵνα ἦ τοιοῦτον τὸ πᾶν· *Εἰ δὲ
θέλω ὁ Θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ἐργίην καὶ γνωρί-
σαι τὸ δυνατὸν αὐτοῦ, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μα-
κροθυμίᾳ σκευὴ ὀργῆς κατηρητισμένῃ εἰς ἀπώ-
λειαν, καὶ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης
αὐτοῦ ἐπὶ σκευῇ ἐλέους, ἃ προητοίμασεν εἰς δό-
ξαν, τοῦτο κατηγορεῖς; Πληρώσας μέντοι τὰ πρὸς
τὴν παροῦσαν ἀντίθεσιν ἄχρι τούτου, πρὸς τὴν τοῦ
ζητήματος ἔρχεται λύσιν, ἀκόλουθον τοῖς προκειμέ-
νοις τὴν ἀπὸ τῆς παρενθέσεως ἐπάνοδον πρὸς τὰ
πρότερα ποιησάμενος. Εἰπὼν γὰρ· "Α προητοι-**

A quod, si apostolus quidem prævidisset se non posse,
secundum ipsorum affirmationem, tales sustinere
propositiones, non ipse primus hanc quæstionem
proposuisset; hoc enim nullo modo poterat, non
ipse adversariis ansas præbisset in ruinam pro-
priæ prædicationis, quasi partes adversariorum, non
proprias, sustinere proponens; quod non ageret
hominum etiam stultissimus. Sed res non ita se
habet. Sed Christo, ut puto, confisus et veritatem
propugnans, nullam adversariis reliquit occasio-
nem; sed quemadmodum omnium aliarum obje-
ctionum ita et hujusce validissimam confutationem
attulit; et ore blasphemorum obturato, aliud in-
ducit ex exemplo rei apto, opinionem illorum ma-
gis ac magis subvertens stabiliensque pietatem.
B Numquid, ait, dicet figmentum ei qui se finxit:
Quid me fecisti sic? Sic, inquit, tu a temetipso
redargueris. Contra Deum vero sistens, Deum
accusas et dicis: Quid adhuc reprehendis? Verba
hæc pro *Voluntati enim ejus quis resistit?* ponendo
verborum præcedentium sensum interpretatur; qui-
bus in Moysen quidem Deus misericors ostenditur,
in Pharaonem autem acerbus * * *

VERS. 24. « Quos et vocavit nos non solum ex
Judæis, sed etiam ex gentibus. »

Paulus igitur his innuere intendit optime dictum
fuisse Moysi: *Miserebor cujus misereor et misericor-
diam præstabo cujus miserebor; et Pharaoni:
In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem
meam.* Nam vult Deus, inquit, omnibus notam fa-
cere potentiam suam, qua alios quidem ira dignos
pœna afficiet, aliorum vero misericors miserebitur,
quod in Ægyptios et Israelitas operatus est, do-
ctrinam justii judicii communem mundo proponens.
Nam in multa patientia distulit pœnam populi
Pharaonis perversi et impii dignique qui supremam
subiret sententiam; illum supra proprium popu-
lum permisit extolli. Sed postquam conspicuus il-
lustrisque jam per sævitiam effectus est, illum
aperte destruxit; et universum Israelitarum popu-
lum misertus servavit. Talis est verbi apostolici
sensus. Sed illi deest ut sit completum, *tu hoc re-
prehendis, ut sit sensus completus hujusmodi: Quod
si Deus volens ostendere et notam facere potentiam
suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ, apta in
interitum, et ut ostenderet divitias gloriæ suæ in
vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam, num-
quid hoc reprehendis?* Absolutis usque huc quæ ad
præsentem objectionem spectant, ad solutionem quæ-
stionis pergit, consequenter præfatis ex parenthesi
ad priora rediens. Nam cum dixit *Quæ præparavit
in gloriam*, quod dictum est de Judæis, subjunxit:
*Quos et vocavit nos non solum ex Judæis, sed etiam
ex gentibus*²⁸; adeo ut nunc propemodum dicat
Deum justo judicio et præscientia nos vocavisse qui

²⁸ Rom. ix, 22, 23.

ex Judæis et ex gentibus ad illum accurrimus, ac nolentes dereliquisse, et quæ nobis eveniunt et quæ postea acciderunt non differre.

παραπλησίως, φησὶ, τῆ αὐτοῦ κρίσει τε καὶ προγνώσει δικαία τοὺς ἐξ Ἰουδαίων τε ἡμᾶς καὶ ἐθνῶν προσδραμόντας αὐτῷ κέκληκεν ὁ Θεὸς, καταλειπῶς τοὺς οὐ βουλευθέντας· καὶ καινὸν οὐδὲν παρὰ τὰ πρόσθεν ἐστὶ τὸ συμβάν ἐν ἡμῶν.

VERS. 26. « Et erit : in loco ubi dictum est : Non plebs mea vos : ibi vocabuntur filii Dei vivi. »

Ostendit igitur a prophetis prædictum fuisse fore ut juste ex Judæis et gentibus vocarentur volentes, nolentes autem relinquerentur; et primum inducit Osee vocem quæ prænuñtiavit de Israelitis aliorum quidem in captivitatem perditionem, aliorum autem ex captivitate liberationem et vocationem gentium; deinde verbum Isaïæ clamantis, omnis Israel, paucis exceptis, fore ruinam.

VERS. 32, 33. « Offenderunt enim in lapidem offensionis : sicut scriptum est : Ecce pono in Sion lapidem offensionis, et petram scandali : et omnis qui credit in eum non confundetur. »

Sciendum tamen hanc dictionem lapidem offensionis non acervatim sicut nunc ab Apostolo adducitur, sed membratim in Isaïæ prophetiis existere. Nam in principio Isaïæ libri scriptum est de Domino secundum interpretationem Aquilæ cui concordat apostolica : *Ipse pavor vester et ipse terror vester ; et erit vobis in sanctificationem, et in lapidem offensionis et in petram scandali*²⁶. Et post multa : *Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum : qui crediderit, non confundetur*²⁷. Et cuicumque attente utramque dictionis partem inspicienti, clare intelligere licet in uno loco lapidem simpliciter dictum, in altero Dominum a divina majestate explicatum.

CAP. X.

VERS. 1, 2. « Fratres, voluntas quidem cordis mei et obsecratio ad Deum pro Israel sit in salutem. Testimonium enim perhibeo illis quod æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam. »

Hæc igitur, inquit, de illis dixi non illis injuriam afferre intendens, sed veritate coactus, siquidem tanta est mea erga illos benevolentia ut precer pro illorum salute. Et affectionis probabilitatem ostendens, dixit : *Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem Dei habent*. Scio enim et testimonium perhibeo, illos zelo divino bellum contra Evangelium suscepisse, nam ipse unus ex illis quondam fui : ille zelus tamen vera scientia caret. Non enim intelligentes justitiæ magnitudinem et illam homines solummodo per divinam gratiam esse assecuturos, æmulantur inepte sancire quæ illis placent et justificationem propriis operibus obtinere, contradicentes justitiæ a Deo nobis nunc in Christo datæ.

²⁶ Isa. viii, 13. ²⁷ Isa. xxviii, 16.

Α μασεν εἰς δύοσαν, εἰρημένον περὶ τῶν ἐξ Αἰγύπτου, συνῆψεν, Οὐς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς, οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν· ὥστε καὶ νῦν

Καὶ ἔσται, ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐρρέθη αὐτοῖς, Οὐ λαὸς μου ὑμεῖς, ἐκεῖ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος. »

Δείκνυσι τοίνυν καὶ ἐκ τῶν προφητῶν προμηνυθέν, ὡς ἐσόμενον τὸ δικαίως καὶ ἐξ Ἰουδαίων καὶ ἐξ ἐθνῶν τοὺς προσδραμόντας κληθῆναι· τοὺς δὲ μὴ βουλευθέντας, καταλειφθῆναι· καὶ πρώτην παράγει τὴν τοῦ Ὠσηῆ φωνήν, δι' ἧς Ἰσραηλιτῶν, τῶν μὲν εἰς αἰχμαλωσίαν, ἀποβολήν, τῶν δὲ πάλιν ἐξ αἰχμαλωσίας οἰκείωσιν, καὶ ἐθνῶν κλήσιν προσεσήμαινε·

Β εἶτα τὴν Ἠσαίου βῶντος τὸ, παντὸς σχεδὸν τοῦ Ἰσραὴλ πλήν ὀλίγων, ἔσεσθαι ἀπόπτωσιν.

« Προσέκοψαν γὰρ τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος, καθὼς γέγραπται, Ἴδοὺ, τίθημι ἐν Σιών λίθον προσκόμματος, καὶ πέτραν σκανδάλου· καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, οὐ καταισχυθήσεται. »

Ἰστέον γε μὴν, ὡς ἡ τοῦ λίθος προσκόμματος λέξις διεσπαρμένως, οὐχ ὡς εἴρηται νῦν ἠθροισμένως τῷ Ἀποστόλῳ, ἐν ταῖς τοῦ Ἠσαίου κεῖται προφητεῖαις. Περὶ μὲν γὰρ ἀρχὴν τῆς βίβλου γέγραπται περὶ τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἀκύλου, ἧ συμπεφώνηκε καὶ ἡ ἀποστολική· *Αὐτὸς φέθημι ὑμῶν· καὶ αὐτὸς θρόνησις ὑμῶν· καὶ ἔσται εἰς ἀγίασμα, καὶ εἰς λίθον προσκόμματος, καὶ εἰς πέτραν σκανδάλου*. Μετὰ πολλὰ δὲ, *Ἴδοὺ ἐμβάλλω εἰς τὰ θεμέλια Σιών λίθον πολυτελεῆ, ἐκλεκτὸν, ἀκρογωνιαίον, ἐντιμον· καὶ ὁ πιστεύων, οὐ μὴ καταισχυθῆ. Καὶ ἔστι γε ἐνιδόντας ἀκριβῶς ἐκατέρῳ μέρει τῆς λέξεως, κατανοῆσαι σαφῶς τὸν ἐν τῷ ἐτέρῳ λίθον ἀπλῶς εἰρημένον, ἐν τῷ ἐτέρῳ τὸν Κύριον ἠρμηνευμένον ἐπὶ τοῦ θεϊκοῦ ἀξιώματος.*

ΚΕΦ. Ι΄.

« Ἀδελφοί, ἡ μὲν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας, καὶ ἡ δέησις ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν. Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. »

Ταῦτα γοῦν, φησὶ, ἔφην περὶ αὐτῶν, οὐκ ὄνειδίζειν βουλόμενος· ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἠναγκασμένος, ἐπεὶ, τόγε ἐμὸν, οὕτως εὐνοίας ἔχω περὶ αὐτοῦς, ὡς συνεύχεσθαι τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς. Καὶ τὸ εὐλογον τῆς διαθέσεως δεικνύς, φησὶ· *Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσι*. Σύνοιδα, φησὶ, καὶ μαρτυρῶ ζῆλῳ θείῳ πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον ἀνειληφέναι μάχην αὐτούς· εἰς γὰρ ἦν ποτε τούτων καὶ αὐτός· ζῆλῳ μόντοι γνώσεως ἀληθινῆς ἀπεστερημένοι. Οὐ γὰρ συνιέντες τῆς δικαιοσύνης τὸ μέγεθος, ὅτι θεία χάριτι μόνως ἂν αὐτῆς ἄνθρωποι τεύξωνται, φιλονεικοῦσιν εὐήθως τὰ αὐτοῖς δοκοῦντα κυρῶσαι, καὶ τῆς δικαιοσύνης δι' οἰκείων ἔργων ἐπιτυχεῖν, ἀντιλέγοντες τῇ ὑπὸ Θεοῦ νῦν ἐν Χριστῷ δοθείσῃ ὑμῖν.

« Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ Ἀ
τῷ πιστεύοντι. »

Τελειοῖ τοίνυν τὸν τοῦ νόμου σκοπὸν ὁ Χριστὸς·
διὰ τῆς ἐπ' αὐτὸν πίστεως τὴν δικαίωσιν τοῖς προσ-
ιοῦσιν αὐτῷ πᾶσι δωρούμενος.

« Μωϋσῆς γὰρ γραφεὶ τὴν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύ-
νην, ὅτι ὁ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐ-
τοῖς. »

Ἐκ συγκρίσεως δὲ τῆς πρὸς τὸν νόμον, δεικνύς
τῆς χάριτος τὸ φιλότιμον, λέγει, φησὶ, ὁ Μωϋσῆς, μὴ
πρότερον ἐν νόμῳ δικαιοῦσθαί τινα, ἕως ἂν πληρώσῃ
τὰ τοῦ νόμου ἅπαντα παραγγέλματα.

« Ὅτι ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου Κύριον
Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς
αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. »

Ὅπερ τοίνυν ἐλέγετο περὶ τῆς τοῦ νόμου δόσεως B
ἐκείνης, τοῦτο καὶ ἡμῖν νῦν ἐπὶ τῆς διὰ Χριστοῦ
χάριτος ἐφαρμόζει. Οὐ χρὴ οὖν διαπιστεῖν ἡμᾶς, ἢ
περὶ τῆς ἐξ οὐρανοῦ τοῦ Σωτῆρος καθόδου, ἢ περὶ
τῆς ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ πάλιν ἀνόδου· ἀλλὰ τελείῃ
καρδίᾳ πεπιστευκότας, ὁμολογεῖν καὶ διὰ γλώττης
τὴν χάριν. Περιγενήσεσθαι γὰρ ἡμῖν τοῦτο ποιοῦσι
τὴν διὰ τῆς δικαιοσύνης σωτηρίαν συμβῆ. Τὸ γὰρ εἰς
δικαιοσύνην, καὶ τὸ εἰς σωτηρίαν, διεῖλε συνήθως·
καὶ τὸ μὲν, τῇ πίστει τῆς καρδίας· τὸ δὲ, τῇ ὁμολογίᾳ
τοῦ στόματος ἀποδέδωκεν· ἑκατέρως ἀρμόζοντος
ἑκατέρου· καρδίᾳ μὲν γὰρ, φησὶ, πιστευόμενος ὁ
Χριστὸς δικαιοῖ· στόματι δὲ ὁμολογούμενος, σώζει.

« Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἢ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος
Θεοῦ. »

Τάχα δὲ θεῖς τὴν τοῦ Ἰσαίου φωνήν, τὸ, Κύριε,
τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; ἔοικε συνιστῆν ἐκ
ταύτης, καὶ τὸ εἰς αὐτῷ προειρηθῆσθαι, τὸ, Πῶς πι-
στεύουσιν οὗ οὐκ ἤκουσαν; λέγει γὰρ· Ἄρα
ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς. Τοῦτο ἐκεῖνο, φησὶν, ὁ μικρῷ
πρόσθεν ἐφάσχομεν, ὅτι τὸν πιστεύειν μέλλοντα δεῖ
πρότερον τῆς περὶ τοῦ πιστευθησομένου διδασκαλίας
ἀκοῦσαι. Ἡ δὲ ἀκοὴ, διὰ ῥήματος Θεοῦ· ἀντὶ τοῦ,
Ἡ μέντοι διδασκαλία, δι' ἐνεργείας Θείας τοῖς δι-
δάσκουσι παραγίνεται.

ΚΕΦ. ΙΑ'.

« Λέγω οὖν, Μὴ ἀπόσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐ-
τοῦ; »

Διὰ τῆς προσθήκης ταύτης ἐμφήνας, οὐδὲ λαὸν D
εἶναι τοὺς ἄλλους, Θεοῦ, καὶ τὸν αὐτὸν τούτοις ἐπι-
γράφονται κατὰ σάρκα προπάτορα.

« Ἀλλὰ τί λέγει αὐτῷ ὁ χρηματισμὸς; κατέλιπον
ἐμαυτῷ ἑπτακισχιλίους ἄνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν
γόναυ τῇ Βαάλ. »

Καὶ ἅμα ἐκ τῆς Γραφῆς ταύτης παρίστησι τὸ,
καὶ τοῖς ἐμπροσθεν χρόνοις πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἀπο-
δοκιμασθῆναι· τὸ μέντοι ἐν τῷ Ἰλίου, ἀντὶ τοῦ,
διὰ τοῦ Ἡλίου, εἴρηται.

« Οὕτω καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λείψμα κατ' ἐκλογὴν
χάριτος γέγονεν. »

Οὐδὲν οὖν, ὡς ἔοικε, καιρὸν οὐδὲ ἐν τῷ παρόντι
γεγένηται, λειψάνου τινὸς κατὰ χάριν ἐκλειγέντος

VERS. 4. « Finis enim legis Christus, ad justitiam omni credenti. »

Finem legis perficit Christus, per fidem in se omnibus qui ad illum accedunt largiens justificationem.

VERS. 5. « Moyses enim scripsit quoniam justitiam quæ ex lege est, qui fecerit homo, vivet in ea. »

At ex comparatione cum lege, ostendens gratiæ æmulationem, dicit Moyses, inquit, hominem non prius in lege justificari quam omnia legis mandata adimpleverit.

VERS. 9. « Quod si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. »

Quod igitur de illo dono legis dicebatur, hoc etiam nobis nunc convenit de gratia Christi. Non ergo dubitare debemus, sive de Salvatoris e cælo descensu, sive de reditu a mortuis; sed toto corde credentes, gratiam lingua confiteri. Nam nobis hoc facientibus evenit ut per justificationem salutem insuper oblineamus. Ad justitiam enim et ad salutem frequenter distinxit; illud quidem cordis fidei largitus est, hoc vero oris confessioni; utrumque utrique apte connectitur; nam Christus, inquit, corde in ipsum credentes justificat, ore autem confitentes salvat.

VERS. 17. « Ergo fides ex auditu, auditus autem C per verbum Christi (Dei). »

Modo allato hoc Isaïæ verbo: Domine, quis credit auditui nostro²⁸? confirmare videtur recte a semetipso supra dictum, Quomodo credent ei, quem non audierunt? dicit enim: Ergo fides ex auditu. Hoc ipsum, inquit, paulo supra dicebamus, credentem oportere primum audire doctrinam ejus cui credere debet. Auditus autem per verbum Dei, pro, Doctrinam tamen per operationem divinam recipiunt qui docent.

CAP. XI.

VERS. 1. « Dico ergo: Numquid Deus repulit populum suum? »

Hæc addendo ostendit alios non esse populum D Dei, quanvis eundem secundum carnem progenitorem agnoscant.

VERS. 4. « Sed quid dicit illi divinum responsum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal. »

Et simul ex hoc Scripturæ sacræ loco constat, etiam in præcedentibus temporibus multos ex illis fuisse rejectos. Hoc tamen, in Ælia, pro, ab Ælia, dictum est.

VERS. 5. « Sic ergo et in hoc tempore, reliquæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt. »

Nihil ergo, ut videtur, novi in tempore præsentis accidit, cum etiam nunc quosdam ex omni genere

²⁸ Isa. lxxi, 1.

nostro Deus secundum gratiam elegit. Nam quem- A
admodum tunc juxta sacram Scripturam ne unus
quidem salvus factus esset, nisi Deus sibi reliquis-
set septem millia virorum, nisi scilicet divina gra-
tia illos in pietate servavisset, sic puto etiam nunc
feri.

VERS. 6. « Si autem gratia, jam non ex operibus;
alioquin gratia jam non est gratia. »

Non leviter effutire volens, hæc ita posuit Apo-
stolus, sed contendens ostendere, omnino inter se
dissidere legem et gratiam et non posse simul exsi-
stere, sed alterum ab altero necessario ejiciendum.
Itaque si gratia eligimur, facilior accessio et fides in
Christum. Non enim ut ad Christum veniamus et in
eum credamus, necessaria sunt opera, sed suffi-
ciunt sola ratio et voluntas. Secundum electionem
gratiæ non propter opera nos recipit. Si gratia nos
vocat et recipit, non nobis ad hæc operibus opus
est; nam si nobis operibus opus est, gratia jam non
manet gratia. Si vero opinemur necessaria esse
opera ut ad Christum veniamus et credamus in
eum, non hæc tantum absurda admittenda, sed et
aliud his simile. Si etenim credimus quod oportet
nos ex operibus venire, manifestum est quod tolli-
tur gratia; si gratia non tollitur, opus jam non ma-
net opus, gratia non permittente opus subsistere,
sed ostendente gratuitam electionem. Nam gratia et
opus penitus ab invicem sunt distincta. Opus se-
quitur merces, non gratia; gratia autem datur,
non ut mercedis solutio, sed ut donum ac munifi-
centia. Manifestum igitur gratiam beneficii natu-
ram habere. Si quis putat operibus gratiam obti-
nere, gratiam quantum in ipso est tollit, et gratia
jam non est gratia, nec opera manent opera et pro-
prium servant naturam; merces opera sequitur,
non gratia. Gratia beneficium inducit, et quamvis
aliquis eam operibus obtinere conatus fuerit, irri-
tus erit ipsius conatus, opera jam non poterunt
esse opera, non enim habebunt mercedem, cum
gratia præcedit; et in vanum laborat per opera
accipere quod gratuite jam præbuit gratia. Si au-
tem gratia, inquit, jam non ex operibus. Quia si
conceditur quod ex operibus venit gratiam esse,
tollitur gratia; iterum si ex operibus, jam non est
gratia. Si gratiam esse admittitur, opus jam non
est opus.

VERS. 8. « Dedit illis Deus spiritum compun-
ctionis. »

Vel, *spiritum compunctionis*, pro, tardissimam vo-
luntatem cui opus est conversione et directione.

VERS. 11. « Dico ergo, Numquid sic offenderunt
ut caderent? Absit! Sed illorum delicto, salus est
gentibus ut illis æmulentur. »

Postquam igitur sufficienter confutavit Judæos
qui in vanum propter legem erant inflati, et ostendit
illorum exclusionem totam ipsis, non autem Evan-
gelisti prædicationi esse imputandam, ne ipsi de
semetipsis, vel credentes de illis, ut omnino perdi-

καὶ νῦν, ἐκ τοῦ παντὸς γένους ἡμῶν. Ὡς περ γὰρ
τότε κατὰ τὸν Γραφικὸν λόγον, οὐδ' ἂν εἰς σέσωστο,
μὴ ἑαυτῷ τοὺς ἑπτακισχιλίους ὑπολειπομένου Θεοῦ,
τουτέστι, μὴ θείας χάριτος αὐτοὺς ἐπὶ τῆς γνώμης
τῆς εὐσεβοῦς φυλαττούσης, οὕτως οἶμαι καὶ νῦν.

« Εἰ δὲ χάριτι. οὐκέτι ἐξ ἔργων ἔπει ἡ χάρις οὐκ-
εἶ ἐστὶ χάρις. »

Οὐ τηνάλλως δὲ ἀδολεσχῆσαι βουλόμενος, οὕτω
ταῦτα ἔθηκεν ὁ Ἀπόστολος, ἀλλὰ δεῖξαι σπουδάζων,
ἀσύμβατον ὄντα παντελῶς τὸν νόμον τῆ χάριτι καὶ
οὐ δυνάμενα κατὰ ταῦτα ἀμφοτέρω ταῦτα, ἀλλὰ
ἀναγκαίως ἔχον θατέρω θάτερον ὑπεξίστασθαι. Ὡστε
εἰ χάριτι ἐκλεγόμεθα, ῥάδιον τὸ προσελθεῖν καὶ πι-
στεῦσαι Χριστῷ. Οὐδὲ γὰρ ἔργων δεόμεθα εἰς τὸ
προσδραμεῖν αὐτῷ καὶ πιστεῦσαι Χριστῷ, ἀλλὰ μόνη
γνώμη καὶ προαίρεσις ἀρκεῖ. Κατὰ χάριν γὰρ, οὐ
δι' ἔργα προσδέχεται. Ὡστε εἰ χάριτι καλεῖ καὶ
προσδέχεται, οὐκ ἔχομεν εἰς τοῦτο χρεῖαν ἔργων.
Ἐπεὶ εἰ χρεῖαν σχοίημεν ἔργων, οὐκέτι ἡ χάρις,
χάρις μένει. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο ἀκολουθήσει τὸ ἀτο-
πον, ἐὰν νομίσωμεν ὅτι δεῖ ἡμῖν ἔργων εἰς τὸ προσ-
ελθεῖν, καὶ πιστεῦσαι Χριστῷ, ἀλλὰ καὶ ἕτερον
ὅμοιον. Εἰ γὰρ ἐξ ἔργων προσιέναι δεῖν ἡμᾶς νομί-
σομεν, ὁτλον ὡς ἀνήρηται ἡ χάρις ἔπει εἰ μὴ ἀν-
ήρηται, οὐκέτι οὐδὲ τὸ ἔργον μένει ἔργον τῆς χάρι-
τος οὐκ ἐώσης ὄλως ἔργον ὑποστήναι ἀλλὰ προῖκα
τὴν ἐκλογὴν ἐπιδεικνυμένης. Κεχώριστα μὲν γὰρ
ἀπ' ἀλλήλων τῆ φύσει χάρις καὶ ἔργον καὶ τῷ μὲν
ἔργῳ ἔπεται μισθὸς καὶ οὐ χάρις ἡ δὲ χάρις δίδο-
ται, οὐχ ὡς ἀντιμισθία, ἀλλὰ δῶρον καὶ φιλοτιμία.
Δῆλον οὖν, ὅτι τὴν εὐεργεσίαν τῆς χάριτος παρεχο-
μένης, εἰ τις οἶεται διὰ τῶν ἔργων ταύτης ἀπο-
λαύειν, ἀναιρεῖ τὴν χάριν τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ, καὶ οὐ
μένει ἡ χάρις ἔτι χάρις, πάλιν οὐδὲ τὰ ἔργα μένει
ἔργα τὴν γὰρ οἰκείαν οὐ σώζει φύσιν. Ἐπεὶ τοῖς
ἔργοις μισθὸς, ἀλλ' οὐ χάρις ἀκολουθεῖ τῆς χάριτος
οὖν χορηγούσης τὴν εὐεργεσίαν, καὶ τις δι' ἔργων
ταύτης τυχεῖν πειρασθεῖη, εἰς μάτην ἔσται ἡ πείρα,
μήτε τῶν ἔργων, ἔργων ἔτι δυναμένων μέναι. Οὐ
γὰρ ἔσται τοῦτοις μισθὸς, τῆς χάριτος προλαβούσης.
Καὶ ματαιοπονοῦντος λαθεῖν δι' ἔργων, ὃ προῖκα
παρέσχεν ἡ χάρις. Εἰ γοῦν χάριτι, φησὶ, οὐκέτι
ἐξ ἔργων. Ἐπεὶ εἰ συγχωρηθῆ τὸ ἐξ ἔργων, ἀνήρη-
ται ἡ χάρις, χάρις εἶναι πάλιν εἰ ἐξ ἔργων, οὐκέτι
ἐστὶ χάρις ἔπει εἰ συγχωρηθῆ ἡ χάρις, οὐκέτι
μένει τὸ ἔργον, ἔργον.

« Ἐδῶκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς πνεῦμα κατανύξεως. »

Ἡ, πνεῦμα κατανύξεως, ἀντὶ τοῦ, προαίρεσιν
βαρυτάτην, δεομένην μετανοίας καὶ διορθώσεως.

« Λέγω οὖν, Μὴ ἑπτασαν, ἵνα πέσωσι; Μὴ γέ-
νοιτο ἀλλὰ τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἡ σωτηρία τοῖς
ἔθνεσιν, εἰς τὸ παραζηλώσαι αὐτούς. »

Καταγωνισάμενος οὖν ἰκανῶς τὴν τῶν Ἰουδαίων
μερίδα, τετυφωμένων εἰκῆ διὰ τὸν νόμον, καὶ αὐτῶν
σφάλμα διόλου τὴν αὐτῶν δείξας ἀποβολὴν, καὶ οὐ
τοῦ κηρύγματος, ἵνα μὴ ἦ αὐτοὶ περὶ ἑαυτῶν, ἦ καὶ
οἱ πεπιστευκότες περὶ αὐτῶν, ὡς περὶ παντάπασι

ἀπολωλότων ἔχοντες τέλος ἀπογνώσιν, ἐπήγαγε, **A** λέγω οὖν, Μὴ ἀπόσατο ὁ Θεός; Μὴ ἔπαισαν ἵνα πέσωσιν; Ἄρ' οὖν τὴν ἀμαρτίαν αὐτῶν ἀνίατον εἰς τὸ παντελές εἶναι φημι; τὸ γὰρ ἵνα - κἀνταῦθα, κατὰ τὸ σὺνήθεσ λέγει. Μὴ γένοιτο! Τοῦναντίον γὰρ τούτων πταισάντων προσεκλήθη [τὰ ἔθνη], ὡς ἂν εἰς τὸν πρὸς αὐτοὺς ζῆλον ταύτη ἐρεθισθέντες, μὴ ἐναπομείνοισιν εἰς τὸ διηνεκές ἐν τῷ πτώματι.

« Εἰ δὲ κατακαυχᾶσαι, οὐ σὺ τὴν ῥίζαν βαστάζεις, ἀλλὰ ἡ ῥίζα σέ. »

Σὺ δέ μοι καὶ ἀπαρχὴν μὲν νοήσεις, τὸν Δεσπότην Χριστόν, ὡς ἐξ αὐτῶν τὸ κατὰ σάρκα γενόμενον, καὶ διὰ τῆς ἀναστάσεως, τῆς υἱοθεσίας κατάρξαντα ῥίζαν δὲ, τὸν Ἀβραάμ, ὡς πρῶτον τοῦ γένους πάντος· φύραμα δὲ καὶ κλάδους, σύμπαντα τὸν λαόν.

« Ἐρεῖς οὖν, Ἐξεκλάθησαν οἱ κλάδοι, ἵνα ἐγὼ **B** ἐγκεντρισθῶ. »

Κἀνταῦθα δὲ τὸ ἵνα σὺνήθως σημαίνει τὸ ἀποθάν. Ἐρεῖς γὰρ μεγαλαυχούμενος, ὅτι Ἐκκοπέντων ἐκείνων ἐνεκεντρίσθην ἐγώ. Οὐκοῦν προσκατανοῶν καὶ τὸ αἷτιον τῆς τε ἐκείνων ἐκτρίψεως, καὶ τῆς σῆς ἀναστάσεως, σωφρονίζων δέδιθι.

« Οὐ γὰρ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, τὸ μυστήριον τοῦτο, ἵνα μὴ ᾔητε παρ' ἑαυτοῖς φρόνιμοι, ὅτι πῶρως ἀπὸ μέρους τῷ Ἰσραὴλ γέγονεν, ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ· καὶ οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται. »

Ὡς ἂν, φησὶ, μὴ μέγα τι καὶ θαυμαστὸν ὑπονοήτε περὶ αὐτῶν ἀπατώμενοι, ὡς ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ὄντες ὑμεῖς συνετοί, μάθετε συντόμως ἄλλο μυστήριον **C** φρικωδέστερον, ἄφατον τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ πάντας πρόνοιαν ὑποφαίνον· τῶν Ἰσραηλιτῶν, πλὴν τῆς ἐκλέξεως (τὸ γὰρ ἀπὸ μέρους, τοῦτό φησι) πωρωθέντων καὶ τὴν σωτηρίαν ἀπωθουμένων, ἐφ' ὑμᾶς μετήνεγκε ταύτην ὁ Θεός. Εἰσποιηθέντων μέντοι πάντων ὑμῶν, κάκεινους αὔθις ἅπαντας περιλήψεται ἡ χάρις (2)

« Ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα καὶ ἡ κλήσις τοῦ Θεοῦ. »

Ἡ ταῦτα χαρίσματα ἀμεταμέλητα εἶναι λέγει, ἃ διὰ τοῦ προφήτου ἐπηγγείλατο ὁ Θεός τῷ Ἰσραὴλ, εἰπὼν, *Ἡξεί ἐκ Σιών ὁ ῥυόμενος, καὶ τὰ ἐξῆς*· καὶ κλήσιν τὴν διὰ τοῦ Κυρίου.

« Συνέκλειτε γὰρ ὁ Θεός τοὺς πάντας εἰς ἀπίθειαν, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ. »

Τὸ τοίνυν, συνέκλεισεν, ἰσὸν ἐστὶ τῷ, *Νόμος δὲ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα*. Οὔτε γὰρ ὁ Θεός ἀπειθεῖς τούτους ἐποίησεν, ἀλλὰ σωτήρια δέδωκε παραγγέλματα· τῶν δὲ ἀνομησάντων, τοῦτο ἐκθέθηκεν· οὔτε διὰ τοῦτο τὰ προστάγματα δέδωκεν, ἵνα ἀπειθήσαντας ἐλκύσῃ, ἀλλ' οὕτω τοῦτο διὰ τὴν ἐκείνων ἀποδέθηκεν ἀπίθειαν. Τοῦ δὲ αὐτοῦ τύπου καὶ τᾶλλα ὅσα τοιαῦτα τῶν προσκεθέντων ἐστίν,

(2) *Ex catena Theoduli hæc suppl.* : Testimonium autem et huic sententiæ ipsum divini Isaie vatis oraculum deponit. *Ex parte, Israeli contigit*. Non ex toto (inquit), siquidem et ex Judæis plerique crediderunt, et credituri sunt. *Tantisper dum plenitudo gentium accesserit*. Plenitudinem gentium,

illos considerantes, in desperationem incidant, addidit : *Dico ergo : Nunquid illos repulit Deus? Nunquid sic offenderunt ut caderent?* Nunquid illorum peccatum prorsus irremissibile esse affirmo? Nam hoc *ἵνα* dicit juxta consuetudinem. *Absit!* Cum enim excidissent, gentes vocatæ sunt, ut ne in perpetuum manerent in lapsu, sed potius ad illos æmulandos incitarentur

VERS. 18. « Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. »

Delibationem quidem Christum Dominum intelliges, ex ipsis secundum carnem natum et per resurrectionem principium adoptionis effectum; radicem autem Abraham, omnis generis primogenitum; massam tandem ramosque, universum populum.

VERS. 19. « Dices ergo : Fracti sunt rami ut ego inserar. »

Hic autem hæc vocula *ἵνα* pro more exitum significat. Dices enim magnifice te efferens, Fractis istis ergo insertus fui. Recogitans igitur horum deletionis et tuæ insertionis causam, prudenter time.

VERS. 25, 26. « Nolo vos ignorare, fratres, mysterium hoc, ut non sitis vobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret. »

Ne forsan, inquit, quid magnum et mirum de vobis cogitetis vosmetipsos decipientes, quasi sapientes super omnes, breviter discite aliud mysterium magis horrendum quam Israelitarum electio, inscrutabilem Dei in omnes providentiam ostendens. Nam *ex parte* illud significat. Excæcatis illis et salutem rejicientibus, hæc Deus nobis transtulit. Nobis tamen universis adoptatis, illos iterum omnes excipiet gratia.

VERS. 29. Sine pœnitentia enim sunt dona et vocatio Dei. »

Vel hæc dona sine pœnitentia esse dicit quæ per prophetam promisit Deus Israeli dicens : *Veniet ex Sion liberator, etc.*, et vocationem per Dominum.

VERS. 32. « Conclusit enim Deus omnes in incredulitate : ut omnium misereatur. »

Hoc igitur, *conclusit*, simile est huic verbo, *introivit lex ut abundaret delictum*. Neque enim Deus illos infideles reddidit, sed illis salutaria dedit mandata; cum autem illi impie egissent, illud evenit. Neque ideo præcepta dedit ut ad infidelitatem traherentur, sed hoc accidit propter illorum infidelitatem. Hujusmodi sunt quæ in præcedentibus capitibus dicuntur : qualia : *Cæcitas ex parte con-*

cunctos ex gentibus credentes dicit. Quando ergo ad fidem omnes accesserint, tum et Israel credens servabitur. Israellem autem appellat eos qui in Judaismo perdurarunt. Nam, *Pones* (inquit Scriptura) *eos dorsum, et in residuis* (hoc est reliquiis) *parabis faciem eorum, Et sic omnis Israel servabitur.*

tigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret. Non enim ut salvarentur gentiles, quidam in Israel excæcati sunt; sed cæcitatem illorum subsecuta est salus gentium. Et: *Isti autem non crediderunt in vestram misericordiam, ut et ipsi misericordiam consequantur.* Et omnia hujusmodi quæ in modum criminatorium traduntur, etsi sensum criminatorium non habeant.

CAP. XII.

VERS. 1. « Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. »

Huc usque in datis supra de dogmate sermonem protraxit; exinde ad moralem tantum transgreditur doctrinam. Hoc vero in omnibus ejus Epistolis, et jure quidem, facit. Oportet enim, ut opinor, illum qui vult optime vivere, Deum cognoscere et credere primum quia est et quia ipsum quærentibus per bonam vitam remunerator existit. Paulus autem ex præfatis ad conclusionem progreditur, et ex iis quibus dogmatica conclusit, ethices sumpsit exordium.

VERS. 3. « Dico enim per gratiam quæ data est mihi. »

Vel, *per gratiam Dei quæ data est mihi*, dixit, pro, cum potestatem hæc vos docendi a divina gratia acceperim.

VERS. 7. « Sive ministerium in ministrando, sive qui docet in doctrina. »

Ministerium dicit, facultatem quibusdam inhærentem iis qui indigent ministrandi; doctrinam autem, absolutum consilium; exhortationem, mutuam doctrinam; simplicitatem, fraudis et invidiæ absentiam; hilaritatem, animum ad misericordiam promptum, miserationem cum gaudio ostendentem. Hoc tamen *secundum rationem fidei*, non prophetiæ tantum congruit, sed omnibus est commune donis et omnia alia ad idem relationem habent. *Sive ministerium in ministrando.* Vide quomodo indiscriminatio enumerantur dona. Parvum ponitur primum; magnum, ultimum. Hoc ipso docet Apostolus non inflari neque extolli.

VERS. 17. « Nulli malum pro malo reddentes. »

Cum non malum pro malo reddere, juxta divinæ legis præceptum, multi, ex ira injustitiam æmulantes, stultitiam esse dicunt, et amorem pacis ut parum homine dignum valere dicentes in majoris damni studium feruntur, Apostolus nos hortatur ut hæc fugiamus, ut non ex ira proprias cogitationes nostras quasi Dei mandato meliores sequamur, sed ut huic obediamus, illas valere dicentes.

CAP. XIII.

VERS. 1, 2. « Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. non est enim potestas nisi a Deo; quæ autem sunt a Deo ordinate sunt. Itaque

οὖν, τὸ, Πώρωσις ἀπὸ μέρους τῷ Ἰσραὴλ γέγονεν, ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εισέλθῃ. Οὗ γὰρ ἵνα σωθῶσιν οἱ ἐθνικοὶ, διὰ τοῦτο τοῦ Ἰσραὴλ τινες ἐπωρώθησαν· ἀλλὰ πωρωθέντων τούτων, ἐκείνο ἐπηκολούθησε. Καὶ τὸ, Ἐπειθήσαν δὲ τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐλεηθῶσι. Καὶ πάντα ὅσα τοιαῦτα, κατὰ τὸν αἰτιατικὸν ἐκδέδοται τρόπον, οὐκ ἔγοντα τὸν νοῦν αἰτιατικόν.

ΚΕΦ. ΙΒ΄.

« Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ, παραστήσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑμῶν, »

« Ἄχρι τούτου τὸν περὶ δόγματος διὰ τῶν προαποδομένων συμπεράνας λόγον, ἐντεῦθεν λοιπὸν καθαρῶς ἐπὶ τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν μεθίσταται. Τοῦτο δὲ διὰ πασῶν αὐτοῦ ποιεῖ τῶν Ἐπιστολῶν, καὶ μάλα εἰκότως. Δεῖ γὰρ, ὡς οἶμαι, τὸν ὡς ἄριστα βιώσασθαι μέλλοντα, γινῶναι τε καὶ πιστεῦσαι τῷ Θεῷ, πρῶτον ὅτι ἔστιν, εἶθ' ὅτι καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν δι' ἀγαθῆς πολιτείας, μισθιοποδοτῆς γίνεται. Χωρῶν δὲ ἐπὶ τὴν συμβολὴν ἐκ τῶν προειρημένων αὐτῷ, καὶ ἐν οἷς ἀπεπαύσατο τῶν δογματικῶν, ἐκ τούτων τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐποιήσατο.

« Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης μοι. »

« Ἡ τὸ, διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τῆς δοθείσης μοι, ἔφη, ἀντι τοῦ, ὡς τὴν περὶ τούτων διδάσκειν ἐξουσίαν ἐκ θείας χάριτος εἰληφώς.

« Ἐἴτε διακονίαν, ἐν τῇ διακονίᾳ· εἴτε ὁ διδάσκων, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. »

« Ἡ διακονίαν φησὶν, τὴν πρὸς τὸ διακονεῖσθαι τοῖς δεομένοις προσοῦσάν τισιν ἐπιτηδεύοντα· διδασκαλίαν δὲ, τὴν ἀπόλυτον συμβουλίαν· παράκλησιν δὲ, τὴν κατάλληλον διδασκαλίαν· ἀπλότητα, τὸ ἀπλοϊκό/ τε καὶ ἄφθονον· ἰλαρότητα, τὴν πρὸς θυμὸν εἰς ἔλιον γνώμην, τὴν σὺν χαρᾷ τὸν οἶκτον ἐκδεικνυμένην. Τὸ μέντοι, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, οὐ τῇ προφητείᾳ μόνον προσήκει, κοινὸν δὲ κατὰ πάντων ἐστὶ, καὶ πρὸς αὐτὸ τὴν ἀναφορὴν ἔχει πάντα. Ἐἴτε ὁ διδάσκων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. Ὅρα πῶς ἀδιαφόρως τὰ χαρίσματα· τὸ μικρὸν, πρῶτον, καὶ τὸ μέγα, ὕστερον· πάλιν τὸ αὐτὸ τοῦτο παιδεύων, τὸ μὴ φυσᾶσθαι μηδὲ ἐπαίρεσθαι.

« Μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες. »

« Ἐπειδὴ τὸ μὴ τοῖς ὁμοίοις ἀμύνεσθαι τοὺς πονηροὺς, τοῦ θείου διαγορευόντος νόμου, πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν ταῖς ἀδικίαις ἐρεθιζόμενοι ὑπὸ θυμοῦ μωρίαν τοῦτο δοκοῦσι, καὶ τὸ στέργειν τὴν ἡσυχίαν ἐῶντες ὡς ἀνανδρον, εἰς σπουδὴν μείζονος βλάβης περιάγονται, παραινεῖ μὴ οὕτω ποιεῖν, μηδὲ τοῖς ἐξ ὀργῆς οἰκείους παραχωρεῖν, ὡς κρείττοσι τῆς θείας διατάξεως λογισμοῖς, ἀλλ' ὑπακούειν ἐκείνῃ, χαίρειν φήσαντας τούτους.

ΚΕΦ. ΙΓ΄.

« Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐξουσία εἰ μὴ ἀπὸ Θεοῦ· αἱ δὲ οὗσαι ἐξουσίαι, ὑπὸ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσὶν. Ὡστε ὁ

ἀντιασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν· οἱ δὲ ἀνθεστηκότες, κρίμα ἑαυτοῖς λήξονται. »

Ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος κεκρατημένοις τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ τῶν προτέρων ἐθῶν, δυσπαράδεκτον ἦν τὸ Εὐαγγέλιον, ὑπισχνούμενον καὶ τὰ ὑπὲρ ἔννοιαν ἀνθρωπίνην, καὶ παρ' ἰδιωτῶν καὶ πτωχῶν καταγγελλόμενον. Οὐ χάριν, πολλὴ τις ἦν τότε τῶν χαρισμάτων ἢ χορηγία, δυσωποῦσα τούτους μεταμανθάνειν τὰ παρὰ τῶν ἀποστόλων διδάγματα. Κάτοχοι δὲ γινόμενοι τῷ Πνεύματι, καὶ οἷον πρὸ ὀφθαλμῶν ὁρῶντες τὰ κηρυττόμενα διὰ τῆς δεδομένης αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐξουσίας εἰς τὴν τῶν σημείων ἐνέργειαν, ἠτίμαζον τὰ παρόντα, πλοῦτον, δόξαν, καὶ βασιλείαν αὐτῆν. Ἐκ τούτου προβαίνειν ἔμελλεν εἰς στάσεις αὐτοῖς τὸ πρᾶγμα, περιττὸν ἡγουμένους μετὰ Χριστὸν τῇ πρόσθεν ἐμμένειν καταστάσει, τῆς τοιαύτης γνώμης μάλιστα καὶ ἐξ αὐτῆς αὐτοῖς τῆς Ἐπιστολῆς κυρουμένης. Διὰ πάσης γὰρ συνεβούλευε τὸ μὴ κατὰ σάρκα ζῆν ἔτι αὐτοὺς ὡς Χριστῷ μεταστάντας, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. Τοῦτο οὖν προὑπιδόμενος ὁ Ἀπόστολος, τὴν ἀρμόζουσαν πρὸς αὐτοὺς καὶ περὶ τούτου ποιεῖται διδασκαλίαν, *Ἡᾶσα ψυχῆ*, λέγων, *ἐξουσίαις ὑποταστέσθω· καὶ οὐκ εἶπεν, ἐξουσιάζουσιν, ἀλλ' ἐξουσίαις*, ἵν' ἐκ τοῦ πράγματος τοὺς ἐν τῷ πράγματι διδάξῃ τιμᾶσθαι, καὶ μὴ διὰ τὴν τιμὴν κακίαν τὸ πρᾶγμα ὑβρίζηται.

« Ἀπόδοτε οὖν πᾶσι τὰς ὀφειλάς· τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον· τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος· τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον· τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμὴν. »

Ἔστι δὲ ὁ φόρος καὶ τὸ τέλος, ταυτὸν. Ἀμέλει φόρους ἐν τῷ πρὸ τούτου ρητῷ τελεῖν ἔφησε· Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ φόρους τελεῖτε. Νῦν δὲ αὐτὸ διεῖλεν· ἢ τοῦτο βουλόμενος εἰπεῖν, ὅτι Εἴτε φόρον, εἴτε τέλος τὸ τοιοῦτόν τις ἐθέλοι καλεῖν, ὑμῖν γε αὐτὸ προσῆκον ἐκτινύναι· ἢ τὸ μὲν ἔφησε, δηλῶν τὴν εἰς τὸν δημόσιον τῶν χρημάτων συντέλειαν· τὸ δὲ, τὰς ἰδικὰς τοῖς κεκτημένοις προσόδους. Τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον, οἷον, τοῖς ἐν ἀρχαῖς· τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμὴν, οἷον, τοῖς φίλοις, καὶ ὅλως τοῖς πλησίον.

ΚΕΦ. ΙΔ'.

« Ὁ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ φρονεῖ· καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ οὐ φρονεῖ. »

Ἡ περὶ τῆς τῶν ἡμερῶν παρατηρήσεως ὁ λόγος. Ἀμφότεροι τοίνυν, φησὶ, ἐνὶ χρῶνται σκοπῷ· τιμῇ τῇ πρὸς τὸν Θεόν. Ὁ τε γὰρ παραφυλαττόμενος τὴν ἡμέραν, οἶεται Θεοῦ νόμον πληροῦν· ὁ τε ἀδιαφορῶν περὶ τοῦτο, πᾶσαν ὡς ὑπὸ Θεοῦ γενομένην ἡμέραν δι' ὁμοίας ἔχει τιμῆς. Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ ἐσθίων ὡσαύτως.

Καὶ περὶ τῶν διὰ κακουχίας τοῦ σώματος, νεκρῶν τοῖς πάθεσι, καὶ ζώντων ἐν Χριστῷ.

« Γέγραπται γὰρ, Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος· ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται τῷ Θεῷ. »

Σαφῶς γε μὴν συνίσταται διὰ τῆς μαρτυρίας ταύτης τοῦ Υἱοῦ τὸ πρὸς τὸν Πατέρα τελείως ἰσότηρον.

A qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. »

Initio prædicationis evangelicæ difficile erat hominibus sub imperio priorum morum Evangelium recipere quod res supra mentem humanam promittebat, et ab idiotis pauperibusque prædicabatur. Hanc propter causam tunc multa erat donorum largitio, eos pudore afficiens quod ea quæ ab Apostolis docebantur non discebant. Sed Spiritus sancti participes effecti, et quasi oculis videntes prædicata propter potentiam a Spiritu illis datam ad miracula patrandam, præsentiam, divitias, gloriam et regnum ipsum despiciebant. Et res in factionem exire debebat ipsis existimantibus suam meliorem esse post Christum quam antea conditionem. Talia præsertim et ex hac ad illos Epistola licet cognoscere et educere. Nam in toto Epistolæ decursu eos hortatur ut in Christum translati jam non secundum carnem vivant sed secundum spiritum. Hoc enim prævidens Apostolus, accommodatam ipsis dat doctrinam, dicens: *Omnis anima potestatibus subdita sit*. Non dixit, potestatem habentibus, sed *potestatibus*, ut ex dignitate doceat eos honorare qui in ea sunt constituti, et dignitas ex aliquorum malitia non patiatur injuriam.

VERS. 7. « Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem. »

Sunt autem tributum et vectigal unum et idem. Utique in præcedenti versiculo dixit præstare tributa: *Ideo enim et tributa præstatis*. Nunc autem idem distinxit: vel hoc dicere volens, quod sive tributum, sive vectigal quis vocare velit, illud solvere debemus; vel hoc dixit, per unum quidem publicarum pecuniarum solutionem ostendens, per alterum autem privatis possessoribus debita. *Cui timorem, timorem*, iis qui in potestatibus sunt constituti; *cui honorem honorem*, ut amicis et proximo in genere.

CAP. XIV.

VERS. 6. « Qui sapit diem, Domino sapit, et qui non sapit diem, Domino non sapit. »

Vel de observatione dierum est sermo. Uterque ergo, inquit, eundem sibi proponit finem, Dei scilicet honorem. Nam unus diem observando, putat Dei legem implere; alter non observando omnem diem utpote a Deo creatam æquali tenet honore. Pariter et qui manducat.

Et de his quæ ex infirmitatibus corporis procedunt, passionibus moriuntur et Christo vivunt.

VERS. 11. « Scriptum est enim: Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, et omnis lingua confitebitur Deo. »

Clare astuitur per hoc testimonium Filii cum Patre perfecta æqualitas. Nam Isaias ex persona

Dei locutus, idem testatur dicens : *Ego Deus, et non est alius. In memetipso juravi, egredietur de ore meo justitiæ verbum, et non revertetur ; quia mihi curvabitur omne genu* ²⁹. Hoc prophetæ testimonium ut Christo Domino congruens Paulus accepit. Nunquam vero hoc fecisset, si Christum etiam esse Deum verum sicut Patrem, non credidisset.

VERS. 15. « Si enim propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum charitatem ambulas : noli cibo tuo illum perdere pro quo Christus mortuus est. »

Modo valde mirando hanc actionem reprehendit : primo, ob levitatem prætextus, dicens *propter cibum* ; secundo ex persona circa quam versatur peccatum : *frater tuus* ; tertio ob culpæ exitum, perditionem pro illo dicens ; quarto, propter eum in quem cadit audacia : *pro quo*, inquit, *Christus libenter mortuus est* ; quinto, quia efficit ut blasphemetur pietas ; sexto, quia non ut his vel talibus fruamur ad fidem Christi venimus ; sed ut in possessione justitiæ, id est, innocentiae, et pacis ac gaudii vivamus. Nam ex peccato offensio ; ex offensione autem mæroris condemnatio. Ablato igitur peccato, simul auferuntur quæ ex illo procedunt. Introducta autem justitia, pax et gaudium jure simul cum illa sunt allata. Cum dicit *in Spiritu sancto*, tantorum bonorum principium ostendit.

VERS. 22. « Tu fidem habes ? penes te metipsum habe. »

Nam quasi his verbis, *Bonum est non manducare carnem*, aliquis contradicens diceret, *Quid igitur ? numquid propter hanc fidem meam negabo ?* Non jubeo te, inquit Apostolus, contra fidem agere. Contra ut in illa firmiter stes etiam hortor. Sed moneo te ne propter illam fratrem tuum scandalizes. Fides tua Deo sufficit, qui solus hujus est testis. Nam hoc modo licet et tuam servare fidem et fratri damnum non inferre.

« Beatus qui non judicat semetipsum in eo quod probat. »

Sed his etiam obnitens, videtur objecta resolvere. Nam quasi aliquis diceret : *Si ergo propter infirmum non manduco, numquid ipsi similis fio ?* propemodum dicit Apostolus : *Absit !* nam fides tua in conspectu Dei incorrupta manet ; et non modo nullum tibi damnum infers, sed si propter salutem fratris non manduces, beatitudinem excipis : Nam *beatus*, inquit, *qui non judicat semetipsum in eo quod probat*, id est, qui habet conscientiam testimonium ipsi reddentem, non in eo tantum quo quis propter fratris salutem cibis abstinet, sed in omni opere, quod per accuratam probationem judicat esse bonum et deinde operatur, testimonium ipsi reddente conscientia.

²⁹ Isa. XLV, 22-24.

Ἡσαΐου γὰρ αὐτὴν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ φήσαντος οὕτως ἐν, Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος· Κατ' ἐμαυτοῦ ἐμνήω, ἢ μὴν ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματός μου δικαιοσύνη· οἱ λόγοι μου οὐκ ἀποστραφήσονται, ὅτι ἐμοὶ πάν γόνυ κάμψει. Οὕτως εἰπόντος αὐτὴν τοῦ προφήτου, Παῦλος ὡς ἐφαρμοζούσαν ἐδέξατο τῷ Δεσπότῃ Χριστῷ, οὐ ποτ' ἂν τοῦτο ποιήσας, εἰ μὴ Θεὸν εἶναι ἀληθινὸν καὶ τὸν Χριστὸν ἠπίστατο, ὡς τὸν Πατέρα.

« Εἰ δὲ διὰ βρώμα ὁ ἀδελφός σου λυπεῖται, οὐκέτι κατὰ ἀγάπην περιπατεῖς. Μὴ τῷ βρώματί σου ἐκείνον ἀπόλλυε, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανεν. »

Θαυμασιώτατα τοίνυν τὸ πρᾶγμα διέβαλε· πρῶτον μὲν, τῷ εὐτελεῖ τῆς προφάσεως, διὰ βρώμα, εἰπὼν· εἶτα, τῷ προσώπῳ περὶ ὃ τὸ ἀμάρτημα, ὁ ἀδελφός σου φήσας· εἶτα, τῷ τοῦ πλημμελήματος ἀποτελέσματι, ἀπώλειαν ἀντικρυς αὐτὸ προσειπὼν· τέταρτον, τῷ, εἰς ὃν ἡ ἀναγωγή τοῦ τολμήματος, Ἐπὲρ οὗ, φησὶν, Χριστὸς ἐκουσίως ἀπέθανε· πέμπτον, ὅτι βλασφημεῖσθαι ποιεῖ τὴν εὐσέβειαν· ἕκτον, ὅτι οὐχ ὑπὲρ τούτων ἢ τοιούτων ἀπολαύσεως, τῇ Χριστοῦ πίστει προσεληλύθαμεν, ἀλλ' ἐπὶ μετουσίᾳ δικαιοσύνης· τουτέστιν, ἀναμαρτησίας, καὶ εἰρήνης καὶ χαρᾶς. Ἐκ γὰρ τῆς ἀμαρτίας ἡ πρόσκρουσις· ἐκ δὲ τῆς προσκρούσεως, ἡ τῆς λύπης κατάκρησις. Ἀρθείσης οὖν τῆς ἀμαρτίας, καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἐξήρηται. Ἀντεισχυθείσης δὲ τῆς δικαιοσύνης, εὐχρίτως εἰρήνη καὶ χαρὰ συνεισέχθη. Τὸ δὲ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ, τὸν αἴτιον τῶν τοσούτων δηλοῖ ἀγαθῶν.

« Σὺ πίστιν ἔχεις ; κατὰ σεαυτὸν ἔχε. »

Ὡσπερ γὰρ τινος ἀντειπόντος, πρὸς τὸ, Καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα, Τί οὖν ; ἐγὼ τὴν ἐμαυτοῦ πίστιν ἀρνήσομαι δι' ἐκεῖνον ; Οὐκ ἐκστῆσαι σε, φησὶ, κελεύω τῆς πίστεως. Τοῦναντίον μὲν οὖν καὶ παρακαλῶ ταύτης ἀντέχεσθαι. Ἀλλὰ νοθετῶ μὴ σκανδαλίζεῖν ταύτη τὸν ἀδελφόν· ἧς δὲ ἔχεις πίστεως ἀρκαῖσθαι μάρτυρι μόνῳ τῷ Θεῷ. Ἐξεστι γὰρ οὕτω, καὶ σὲ μὴ ζημιουῖσθαι τὴν πίστιν, κάκεινον μὴ παραβλάπτεσθαι.

« Μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει. »

Ἐν τούτοις δὲ καὶ ἀντιπίπτων, ἔοικε λύειν. Ὡς γὰρ τινος εἰπόντος, Ἄρα γε ἂν διὰ τὸν ἀσθενῆ, οὐδὲ ἐγὼ φάγω, οὐ γίνομαι αὐτῷ ὅμοιος ; μονονουχὶ λέγει· Μὴ γένοιτο ! ἡ γὰρ πίστις σου ἐνώπιον Θεοῦ ἀκίβδηλος μένει, καὶ οὐ μόνον οὐδὲν παραβλάπτῃ ἐκ τούτου, ἀλλὰ καὶ μακαρισμὸν προξενεῖς σεαυτῷ, ἐὰν διὰ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ σωτηρίαν οὐκ ἐσθίης· Μακάριος γὰρ, φησὶν, ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει, τουτέστιν, ὁ ἔχων τὸ συνειδὸς μαρτυροῦν αὐτῷ, οὐκ ἐν τούτῳ μόνῳ ἐν ᾧ διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀδελφοῦ ἀπέχεται βρωμάτων, ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς ἐν παντὶ πράγματι, ὃ ἂν διὰ δοκιμῆς ἀκριβοῦς κατανοήσῃ, ὅτι ἀγαθὸν ἔστιν, ἔπειτα πράττει αὐτὸ, τὴν συνειδήσειν ἔχων μαρτυροῦσαν.

« Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν, ἀλλὰ καθὼς γέγραπται, Οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ. »

Διττὴν δὲ τοῦτο τὴν διάνοιαν ἔχει. Δύναται γὰρ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Θεὸν παρὰ τοῦ Υἱοῦ εἰρῆσθαι, καὶ ὡς οἰκτιρουμένου τοῦ Μονογενοῦς τὰς παρὰ τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα βλασφημίας, καὶ ὡς τὴν τῶν βλασφημούντων τὸν Θεὸν ἀνθρώπων κόλασιν, ὑπὲρ ὧν ἐβλασφήμουν αὐτὸν, εἰς ἑαυτὸν ἀναδεξαμένου.

« Ὁ δὲ Θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως δώη ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν ἀλλήλοις, κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν, ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἐν ἐνὶ στόματι δοξάζητε τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Θεὸν δὲ ὑπομονῆς καὶ παρακλήσεως λέγει, τὸν τὴν ὑπομονὴν καὶ παράκλησιν χαριζόμενον, ὡς καὶ Θεὸν ἐλέους, καὶ Θεὸν οἰκτιρῶν. Τὸ δὲ, Δώη ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν, ἀντὶ τοῦ, μηκέτι κατὰ τὰ παλαιὰ τῶν πατέρων ὑμῶν ἔθθ διαιρουμένους, ἀλλ' ἐνουμένους κατὰ τὸν οὐράνιον ἄνθρωπον. Τὸ δὲ, τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα εἶπῃ, Τὸν Θεὸν, ὃς ὅτι περ εἰς υἰοθεσίαν ἡμᾶς προσεκαλέσατο, διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἐπιστώσατο περὶ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, πρῶτον τοῦτο διακησάμενος. Τὸ μὲντοι, Δώη ὑμῖν ὁ Θεός, ἵνα ὁμοθυμαδὸν δοξάζητε τὸν Θεόν, οὐ περὶ ἄλλου καὶ ἄλλου σημαίνων ἔφη Θεοῦ πολλαπλῶς, ἀλλ' ἐν τῷ δευτέρῳ πάλιν ἀντὶ τῆς ἀντωνυμίας τὸ αὐτὸ τέθεικεν ὄνομα. Ἦν δ' ἂν σαφέστερον οὕτω λεχθέν· Δώη ὑμῖν ὁ Θεός τὸ αὐτὸ φρονεῖν, ἵνα ὁμοθυμαδὸν δοξάζητε αὐτόν. Νῦν δὲ ἀντὶ τοῦ, αὐτόν, τέθεικε τὸν Θεόν· ὅπερ ἰδίωμα τῆς Γραφῆς, ὡς τὸ, Ἐβρεξε Κύριος παρὰ Κυρίου, τουτέστι, παρ' ἑαυτοῦ· καὶ τὸ, Δώη αὐτῷ Κύριος εὐρεῖν ἔλεον παρὰ Κυρίου· καὶ τὸ, Ἡ δικαιοσύνη σου ὡς ὄρη Θεοῦ· καὶ ὅσα τοιαῦτα.

« Ἐλπίζω γὰρ διαπορευόμενος θεάσασθαι ὑμᾶς, καὶ ἀφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι ἐκεῖ, ἐὰν ὑμῶν πρῶτον ἀπὸ μέρους ἐμπλησθῶ. »

Τὸ δὲ ἐμπλησθῶ ἀπὸ μέρους, ἀντὶ τοῦ, κατὰ τὸν ἐνδεχόμενον ἐμπλησθῶ. Ἦ τοῦτο εἶπεν, ὡς καὶ αὐθις πρὸς αὐτοὺς ἀφιξόμενος, ἐπεὶ περ οὐχ ἄπαξ εἰς τὴν Ῥώμην ἀφίκετο ὁ μακάριος Παῦλος.

« Οἶδα δὲ ὅτι ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς, ἐν πληρώματι εὐλογίας τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ ἐλεύσομαι. »

Οἶδα, φησὶν, ὅτι πρὸς ὑμᾶς παραγενόμενος, πολλὴν ἐν ὑμῖν τοῦ κατὰ Χριστὸν Εὐαγγελίου τὴν παράκλησιν ἔξω τε καὶ παρέξω, μυρίων ἐπαίνων ἀξίου τοῦ κατὰ Χριστὸν ὑμῖν Εὐαγγελίου τυγχάνοντος. Ἴσον δὲ ἐστὶ τούτῳ, τὸ, « Τοῦτο δὲ ἐστὶ συμπαράκληθῆναι ἐν ὑμῖν διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ. »

VERS. 3. « Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est : Improperia improperantium tibi ceciderunt super me. »

Duplicem id sensum habet. Nam dici potuit a Filio ad Deum Patrem, et quia Unigenitus sibi vindicavit hominum blasphemias in Patrem, et quia pœnam quam pro blasphemis in Patrem merebantur, in se suscepit.

VERS. 5, 6. « Deus autem patientiæ et solatii det vobis idipsum sapere in alterutrum secundum Jesum Christum, ut unanimes uno ore honorificetis Deum, et Patrem Domini nostri Jesu Christi. »

Patientiæ et solatii Deum dicit, qui patientiam et solatium largitur, quemadmodum et Deum misericordiæ et Deum miserationum. Hoc vero, *Det vobis idipsum sapere secundum Jesum Christum*, pro, ut jam non sitis juxta veterem patrum vestrorum morem divisi, sed uniti secundum hominem coelestem. Hoc autem, *Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi*, ut dicat : Deum, qui per resurrectionem a mortuis, circa Jesum Christum Dominum nostrum credibile effecit quia nos in adoptionem vocavit, quod primum promiserat. Hoc, *Det vobis Deus ut unanimes ore honorificetis Deum*, non de uno, et altero Deo significans multoties dixit, sed secunda vice loco proaominis idem nomen iterum posuit. Clarius sic dixisset : *Det vobis Deus idipsum sapere ut unanimes ore honorificetis eum*. Nunc autem pro, eum, posuit *Deum*, juxta Scripturæ consuetudinem, quemadmodum, *Pluit Dominus a Domino*, pro, a semetipso; et, *Det illi Dominus invenire misericordiam apud Dominum*³⁰, et, *Justitia tua sicut montes Dei*³¹, et alia plura hujusmodi.

VERS. 24. « Spero quod præteriens videam vos, et a vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fructus fuero. »

Hoc ex parte fructus fuero, pro receptione fructus fuero. Vel illud dixit qui iterum ad illos iturus erat, siquidem non semel ivit Romam beatus Paulus.

VERS. 29. « Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Evangelii Christi veniam. »

Scio, inquit, quoniam veniens ad vos multam in vobis Evangelii Christi consolationem habebō et præbebo. Mille laudibus apud vos dignum est Evangelium Christi. Huic simile quod et in alio loco dicit : *Hoc est communem percipere consolationem in vobis propter mutuam nostram ad invicem fiduciam*.

³⁰ II Tim. 1, 18. ³¹ Psal. xxxv, 7.

CAP. XVI.

VERS. 17, 18. « Et declinate ab illis. Hujusmodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri : et per dulces sermones, et benedictiones seducunt corda innocentium. »

Hortatur igitur illos ut sancti Petri servant traditiones, et falsa Judæorum prodigia vitent, quos bene dicit non Christo servire, sed suo ventri, omnem pietatem in observatione ciborum ponentes. Beati igitur estis vos, inquit, qui, clari ob vestram circa fidem sapientiam, nec vos bona fama spoliari, nec meum de vestra gloria gaudium infuscari patimini.

VERS. 19. « Sed volo vos sapientes esse in bono et simplices in malo. »

Volo igitur vos, inquit, quæ bono sunt contraria cognoscere, et esse in bono faciendo sapientes, simplices vero et sine malitia nescientes malum.

Α

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ΄.

« Καὶ ἐκκλίνατε ἀπ' αὐτῶν. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἐαυτῶν κοιλίᾳ, διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐλογίας ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων. »

Παραίνει τοίνυν αὐτοὺς τὰς τοῦ Πέτρου κατέχειν παραδόσεις, φυλαττομένους τὴν Ἰουδαϊκὴν τερατολογίαν, οὓς καλῶς οὐχὶ τῷ Χριστῷ δουλεύειν, ἀλλὰ τῇ ἐαυτῶν, ἔφη, κοιλίᾳ, διὰ τὸ μονονοῦχὶ τὴν εὐσέβειαν αὐτοὺς ἐν τῇ παρατηρήσει τῶν βρωμάτων ὀρίζεσθαι. Οὕκουν καλῶς ἔχει ὑμῖν, φησὶν, διαβοηθεῖσιν ἐπὶ τῇ περὶ τὴν πίστιν εὐγνωμοσύνῃ, οὔτε αὐτοὺς τῆς εὐκλείας ἀποστερῆσαι παρακρουσθέντας, οὔτε τὴν ἡμετέραν ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας εὐδοκίμησεως ἀμβλῦναι χαράν.

« Θέλω δὲ ὑμᾶς σοφοὺς μὲν εἶναι εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀκαραίους δὲ εἰς τὸ κακόν. »

Βούλομαι οὖν, φησὶν, γινώσκειν μὲν ὑμᾶς τὰ τοῖς καλοῖς ἐναντία, καὶ εἶναι πρὸς τὸ, τὸ ἀγαθὸν ποιῆσαι σοφοὺς, ἀφελεῖς δὲ καὶ ἀπανούργους ὑπάρχειν, καὶ κακίας ἀπλῶς ἀμαθεῖς.

IN EPISTOLAM PRIMAM AD CORINTHIOS.

(CRAMER, tom. VI.)

CAP. X.

VERS. 5. « Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. »

Hoc loco, commemoratione majorum facta, quæ facere deceat eos docere conatur, ostendens illos quoque, veluti per figuram quamdam, iisdem dignos habitos fuisse. Cum enim sic exemplum propositum optime quadraret, jure meritoque eos visus est adhortari, ut ab iisdem peccatis sibi caverent, ne eadem paterentur. Quod igitur illi sub nube fuerunt, gratiam Spiritus præfigurabat : illos enim nubes obumbrans ab Ægyptiorum impetu defendit, nos autem gratia contra dæmonum malitiam tuetur. Quod autem bis illi mare transierunt, hoc modo ad nos pertinet : illis duplex maris transitus ad hoc profuit, ut prorsus hostium conspectui subducerentur, et præterea firmam libertatem recuperarent, et nobis idem subsidium contra hostes nostros supeditat baptisma. Illud autem, *In Moyse baptizati sunt, in nube et in mari*³⁹, hoc significat : Sicut illi, quando iis hoc contigit, Mosaicis legibus vitam suam devoverunt, ita nos etiam in baptismate, ubi spiritum adoptionis filiorum accipimus, nos secundum Christi præcepta vitam esse iastituros spondemus ac volumus.

CAP. XII.

VERS. 28. « Deinde potestates. »

³⁹ I Cor. x, 2.

ΚΕΦΑΛ. Ρ΄.

« Ἀλλὰ οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν εὐδόκησεν ὁ Θεός. »

Ἐν τούτοις ἀπὸ τῆς τῶν παλαιῶν αὐτοὺς παραθέσεως παιδεῦσαι βούλεται τὰ προσήκοντα, δεικνύς κάκεινους καθάπερ ἂν τινὲς τύπων τῶν ἰσῶν ἀξιωθέντας. Οὕτω γὰρ καταλλήλου φαινομένου τοῦ παραδείγματος, εὐρίσκετο δικαίως αὐτοῖς παραινῶν μὴ τὰ ὅμοια πλημμελεῖν, ἵνα μὴ τὰ ὅμοια πείσωνται : τὸ μὲν οὖν ὑπὸ τὴν νεφέλην αὐτοὺς εἶναι, δὴλωσις ἦν τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος : ἐκείνους τε γὰρ ἡ νεφέλη σκιάζουσα, τῆς ἐκ τῶν Αἰγυπτίων βλάβης ἀπήλλαττεν : καὶ ἡμᾶς ἡ χάρις τῆς δαιμονικῆς ἐξαιρεῖται κακίας. Τὸ δὲ δις τῆς θαλάσσης αὐτοὺς διελθεῖν ἔοικεν κατὰ τοῦτο τοῖς ἡμετέροις, ὅτι ὅπερ ἐκείνοις ἡ δις τῆς θαλάσσης παρέσχεν διάβασις, τῶν μὲν πολεμίων αὐτοὺς παντελῶς ἀπαλλάξασα, βεβαίαν δὲ αὐτοὺς τοῦ λοιποῦ τὴν ἐλευθερίαν δωρησαμένη : τοῦτο ἡμῖν πρὸς τοὺς ἡμετέρους ἐχθροὺς τὸ βάπτισμα γέγονεν. Τὸ δὲ εἰς τὸν Μωσῆν ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ, σημαίνει τοῦτο, ὅτι καθάπερ ἐκείνοι τούτων τυχόντες, ὑπέσχοντο τοῖς Μωσαϊκοῖς νόμοις βίον¹, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ βαπτίσματι, τὸ τῆς υἰοθεσίας κομιζόμενοι Πνεῦμα, συνθήκας καὶ ὁμολογίας τιθέμεθα τοῦ κατὰ τὰς Χριστοῦ λοιπὸν ζῆν ἐντολάς.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ΄.

« Εἶτα δυνάμεις. »

¹ Ἄν βιοῦν ?